VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

2

XVI. ÉVFOLYAM 1961 FEBRUÁR

Szerkesztőség: Budapest, V., Árpád u. 12. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1961. február 6.

Megjelent 33 900 példányban

Felelős kiadó: Vass Henrik

611251/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVI. ÉVF. 2. SZ. BUDAPEST 1961. FEBRUÁR HÓ

Az SZKP XX. kongresszusa öt év mérlegén

Írta **BARANYI GYULA**

Öt évvel ezelőtt, 1956 februárjában ült össze a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa. Kevés olyan esemény van a kommunista pártok történetében, amely akkora nemzetközi visszhangot keltett és olyan nagy hatást tett volna az egész világ haladó erőinek fejlődésére, mint a kommunista mozgalom élcsapatának ez a tanácskozása.

Mint a 81 kommunista párt 1960 decemberi Moszkvai Nyilatkozata megállapítja: „Az SZKP XX. kongresszusának történelmi határozatai nemcsak az SZKP és a Szovjetunióban folyó kommunista építés szempontjából nagy jelentőségűek, hanem új korszak kezdetét jelentették a nemzetközi kommunista mozgalomban is, előmozdították további fejlődését a marxizmus—leninizmus alapján."

A XX. kongresszus jóváhagyta és előrelendítette azt a nagy jelentőségű munkát, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártja már a kongresszust megelőző években elindított. 1953-tól kezdve fontos intézkedéseket hoztak a gazdasági vezetés módszereinek megjavítására, a népgazdaságban mutatkozó aránytalanságok megszüntetésére, a mezőgazdaság és a közfogyasztási iparágak fejlesztésére, a személyi kultusz felszámolására, a pártélet lenini normáinak helyreállítására és a szocialista törvényesség megszilárdítására. Az SZKP kiszabadította a forradalmi elméletet a betűrágás, a terméketlen dogmatizmus bénító kötelékeiből. A XX. kongresszus bizonyságát adta, hogy a marxizmus—leninizmus változatlanul alkalmas, és egyedül ez alkalmas a változó világ jelenségeinek mélyreható elemzésére, új következtetések levonására és a gyakorlati tevékenység vezérfonalának kidolgozására.

A pártnak a kongresszus előtti és utáni munkája hatalmas, új erőket szabadított fel a szovjet társadalom mélyéből és előrelendítette az egész világ forradalmi és felszabadító mozgalmát.

Milyen történelmi helyzetben ült össze a XX. kongresszus? A Szovjetunióban — a világ első szocialista államában — befejeződött a szocializmus felépítése és széles fronton kibontakozott a kommunizmus építése. Két világháború és a polgárháború pusztításai ellenére az ország ipari termelése hússzor nagyobb lett. A Szovjetunió a világ második ipari nagyhatalmává vált, amely most már maga elé tűzhette azt az alapvető gazdasági feladatot, hogy belátható időn belül az egy személyre jutó termelés tekintetében is utolérje, sőt elhagyja azt a legmagasabb színvonalat, amelyet a kapitalizmus valaha is elért. A szovjet nép anyagi, szellemi és kulturális életében olyan mélyreható változások következtek be, hogy a szovjet példa mind nagyobb vonzóerőt gyakorol az elmaradottság és kizsákmányolás bilincseiben szenvedő népekre.

A szocializmus végleg és visszavonhatatlanul győzött a szocialista forradalom első országában. A második világháború utáni kor legnagyobb jelentőségű eseménye és fő jellegzetessége az volt, hogy a haladó erők győzelme és az imperializmus hadállásainak megrendülése következtében a *szocializmus kitört egy ország határaiból:* először a kelet-európai népi demokratikus országok törték át az imperializmus frontját, majd 1949-ben győzött a 600 milliós kínai nép felszabadító háborúja, s a Kínai Népköztársaságban, Korea és Vietnam egy részében is kibontakozott a proletárforradalom. Ezek az országok sikeresen haladtak előre a szocialista társadalom építésében: kisajátították a földbirtokos és burzsoá osztályt, megteremtették a szocialista ipart és megkezdték a szocialista mezőgazdaság szervezését. Létrejött a szocialista országok szoros nemzetközi gazdasági, politikai és katonai együttműködése, a kölcsönös bizalom, barátság és testvéri segítség alapján. Megalakult a szocialista tábor; *a szocializmus világrendszerré vált.*

Ezzel a világtörténelmi jelentőségű ténnyel új korszak kezdődött az emberiség életében. A szocialista világrendszer létrejöttével örökre letűnt az a kor, amikor a nemzetközi helyzet alakulását még elsősorban az imperializmus határozta meg. A szocialista világrendszer növekvő befolyást gyakorol a világhelyzet fejlődésére; ereje és befolyása lökést adott a gyarmati és félgyarmati népek felszabadító harcának és bátorítja a tőkésországok kizsákmányolt munkásosztályának küzdelmét. Az imperializmus ezért kül- és belpolitikájában olyan lépésekre kényszerül, amelyeket a szocialista tábor fennállása nélkül nem tenne meg (az imperialista államok tömörülése, gazdasági segély, szociális, jóléti intézmények stb.).

A XX. kongresszus abban határozta meg a kor fő jellegzetességét, hogy a két *világ*rendszer, a szocializmus és a kapitaliz-

mus gazdasági rendszere *egyidejűleg, egymás mellett létezik.* A kapitalizmus kénytelen tudomásul venni az új, szocialista világrendszer létezését, mivel képtelennek bizonyult arra, hogy gátat vessen a szocializmus győzelmének. A kongresszusnak ez a tétele új módon veti fel a kapitalizmus és a szocializmus kölcsönviszonyát. Ebben a megállapításban ugyanis kifejezésre jut az a történelmi tény, hogy a szocializmus áttörte a tőkés bekerítést s az imperializmus kénytelen lépésről lépésre visszavonulni a szocialista és a gyarmati felszabadító erők csapásai alatt. Ezt a tényt Hruscsov elvtárs később úgy fogalmazta meg egyik beszédében, hogy ma már nem tudni, ki kit „kerít be": a kapitalizmus-e a szocializmust, vagy a szocializmus a kapitalizmust.

Hogy a két antagonisztikus rendszernek ez az együttélése mennyire dinamikus folyamat, bizonyítja az elmúlt öt év fejlődése. Az 1960 decemberi Moszkvai Nyilatkozat, a világban beállott változások figyelembevételével, továbbfejlesztette az együttélés tételét. Megállapítja, hogy a két világrendszer már nem egyszerűen csak egymás mellett létezik: *a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik.* Az emberiség történelmi előrehaladásának fő tartalmát, fő irányvonalát és fő sajátosságait ma már a szocializmus és az antiimperializmus erői határozzák meg. Ez a tény *forradalmi változást jelent a nemzetközi helyzetben:* tanúi vagyunk annak, hogy a mennyiség — a szocializmus *növekvő befolyása* a világtörténelem alakulására — hogyan csap át minőségbe: hogyan valósul meg a szocialista világrendszer *döntő, meghatározó szerepe* az emberiség életében. Ez pedig azt jelenti, hogy létrejöttek a szocializmus elkerülhetetlen világméretű győzelmének a feltételei.

A XX. kongresszus az alkotó marxizmus—leninizmus módszerével feltárta ennek a világméretű változásnak a tendenciáit s rávilágított a fejlődés elkerülhetetlen útjára.

*

A szocializmus előrenyomulása elkerülhetetlenül meggyorsította az imperializmus felbomlásának azt a folyamatát, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom indított el. A második világháború alaposan leszűkítette az imperializmus nemzetközi hadállásait. Számos ország — köztük a Kínai Népköztársaság — leszakadt a tőkés világrendszerről, s ezzel kezdetét vette az imperializmus gyarmati rendszerének az utóbbi másfél évtizedben tapasztalt rohamos szétesése. Az imperializmus európai rohamosztaga, a hitleri Németország, a fasiszta Olaszország és Japán súlyos vereséget szenvedett: az európai tőkésországok is legyengülve gazdasági és társadalmi rendszerükben megrendülve kerültek ki a háborúból. Az imperializmus fő ereje az Amerikai Egyesült Államokba helyeződött át.

A háború utáni évtizedben a kapitalista országok többsége — elsősorban az Egyesült Államok segítségével — talpraállt, utolérte és elhagyta a termelés háború előtti színvonalát. Noha a kapitalizmus nem tudta megakadályozni a gazdasági élet időszakos visszaeséseit, a főbb tőkésországok — számos kedvező körülmény összejátszása folytán — elkerülték az 1929—33. évekéhez hasonló súlyos gazdasági megrázkódtatásokat.

A XX. kongresszus azonban mély elemzéssel kimutatta, hogy a kapitalizmus gazdasága kezdi kimeríteni azoknak az ideiglenesen ható tényezőknek az ösztönző erejét, amelyek elősegítették a háború utáni viszonylagos stabilitást és némi fellendülést. Ezért — elsősorban az Egyesült Államok monopolista körei — mind nagyobb szerepet szántak az olyan mesterséges tényezőknek, mint a fogyasztói hitel túlzott kiterjesztése, de mindenekelőtt a féktelen fegyverkezési hajsza, aminek következtében ma már (Eisenhower bevallása szerint is) több mint három és félmillió ember dolgozik közvetlenül az Egyesült Államok hadiiparában. A kongresszus rámutatott arra is, hogy a gazdaság militarizálása nem csökkenti a monopolkapitalizmus belső ellentmondásait, sőt még katasztrofálisabb válságok alapjait veti meg, nem is beszélve a világ békéjének súlyos veszélyeztetéséről.

Már 1957-ben újabb „recesszió" kezdődött az Egyesült Államokban, s jóformán még ki sem lábaltak ebből, amikor a múlt év második felében újabb visszaesés vette kezdetét. É demes idézni az Egyesült Államok egyik mammutvállalata, a United States Steel Corporation közgazdászának, Bradford B. Smith-nek, az U. S. News and World Report 1961. január 2-i számában megjelent elemzését a tőkésvilág gazdasági kilátásairól. Smith szerint „a helyzet kissé súlyosabbnak ígérkezik, mint a háború utáni időszak három recessziójának átlaga volt. Ennek fő oka, hogy végleg kimerítettük azokat a látható feladatokat, amelyekkel újra aktivizálhatnánk magunkat egy recesszió végén. Pl. saját iparágamban (azaz az acéliparban — B. Gy.) semmi szükséglet sem mutatkozik — mint ahogy véleményem szerint már évek óta nincs szükséglet — új kapacitásokban. Ugyanezt lehet elmondani bármely iparágról. Hol van ismert kapacitás-hiány? Hol van hiány különböző berendezésekben, sőt hol van hiány tartós fogyasztási cikkekben, vagy lakóházakban? Hol van egyáltalán nagy beruházási lehetőség, hol van ilyen lehetőség a világ többi részén is?" Az új amerikai elnök első kongresszusi üzenete pedig talán még élesebben rávilágít az amerikai gazdaság belső bajaira.

A tőkésországok súlyosbodó gazdasági helyzete kiélezte a kapitalizmus összes ellentmondásait. A XX. kongresszus joggal vonta le a következtetést, hogy „a kapitalizmus elkerülhetetlenul újabb gazdasági és társadalmi megrázkódtatások felé halad".

Ezeknek a megrázkódtatásoknak egyik legfőbb forrása abban a világtörténelmi jelentőségű tényben volt, hogy megindult a föld az imperializmus lába alatt a gyarmatokon. A XX. kongresszus már számot adhatott arról, hogy akkorra visszanyerte függetlenségét a népi Kína mellett India, Burma, Indonézia, Egyiptom, Szíria, Libanon, Szudán és más országok — összesen több mint egymilliárd-kétszázmillió ember. A volt gyarmati népek szembefordultak az imperializmussal és megnövelték a békeszerető erők hatalmát és befolyását. A kongresszus a második világháború utáni idő nagy történelmi eseményének nevezte a gyarmati rendszer fokozódó felbomlását. Ez a folyamat akkor még főleg Ázsiára és a Közel-Keletre terjedt ki. A gyarmatosítók még viszonylag szilárdan tartották pozícióikat a hatalmas afrikai gyarmatbirodalomban. Közép- és Dél-Amerika leigázott országaiban. A XX. kongresszus rámutatott a gyarmati rendszer teljes összeomlásának elkerülhetetlenségére, amikor kijelentette: „ma már az egyik legélesebb és legégetőbb kérdésként került napirendre a szégyenletes gyarmati rendszer teljes felszámolása."

S a történelem menete igazolta ezt a megállapítást. A kongresszus óta eltelt öt év egyik legjelentősebb eseménye, hogy megmozdult a „fekete kontinens", s ma már egyes afrikai népek visszanyerték és szilárdan védelmezik függetlenségüket, mint Ghana, Guinea, Mali népe, mások elkeseredett harcot folytatnak nemzeti létükért és szabadságukért, mint Kongó, Algéria, Kenya és a Dél-afrikai Unió népei. A kubai forradalom kihatásaiban jelentős csapást mért az amerikai imperializmus latin-amerikai pozícióira. A gyarmati rendszert ma már semmiféle „civilizátori" és ehhez hasonló kétszínű érvvel nem lehet mentegetni. Jellemző erre, hogy az ENSZ 15. közgyűlésén a gyarmati rendszer teljes felszámolását követelő határozatot egyetlen gyarmatosító ország sem merte nyíltan visszautasítani.

A gyarmati rendszer felbomlásának előrehaladásából a második Moszkvai Nyilatkozat már levonhatta a következtetést: *„A gyarmati rabság rendszerének ... összeomlása — történelmi jelentőségét tekintve a szocialista világrendszer megalakulása óta a legfontosabb jelenség."*

A XX. kongresszus felhívta a figyelmet arra a folyamatra, amely azóta még nagyobb arányokat öltött az imperialista országokban. Nevezetesen: a nemzetközi pozíciók megrendülése, a gyarmatok elvesztése, a gazdasági élet válsága, az osztályharc kiéleződése, a szocializmus világméretű előrenyomulása arra késztette az imperialista burzsoáziát, hogy fokozottabban felhasználja a tőkés államgépezetet a fenyegető veszedelmek elhárítására. Az állammonopolista kapitalizmus kialakulása és ennek következtében az egész nemzetgazdaság militarizálása már akkor olyannyira

előrehaladott a fő tőkésországokban, elsősorban az Egyesült Államokban, hogy a kongresszus joggal mutatott rá azokra a végzetes következményekre, amelyekkel ez a folyamat járhat a világ békéjére, a dolgozók demokratikus jogaira. Az azóta eltelt öt év igazolta ezt az előrelátást: nemcsak az imperializmus háborús provokációi öltöttek még veszélyesebb méreteket, hanem egyes tőkésországokban megerősödtek a tekintélyuralmi és fasiszta tendenciák is.

A XX. kongresszus idején a kapitalista rendszerben már határozott alakot öltöttek azok a tendenciák, amelyek öt évvel később a második Moszkvai Nyilatkozat alkotóit annak a tételnek a felállítására késztették, hogy a kapitalista világrendszer életében is új korszak kezdődött. Már kibontakozóban volt a kapitalizmus általános válságának új szakasza, annak következtében, hogy a két rendszer versenyében és harcában a szocializmus és az antiimperialista front javára kezdtek eltolódni az erőviszonyok.

A XX. kongresszus tehát a kapitalista rendszer fejlődésének elemzésében is alapvetőt alkotott: fő vonalaikban és lényeges tartalmukban már megalapozta azokat a forradalmi jelentőségű tételeket, amelyeknek teljesebb megfogalmazására csak napjainkban kerülhetett sor, amikor a már akkor kiütköző tendenciák magasabb fejlettségi fokot értek el.

*

A XX. kongresszus fontos elméleti és gyakorlati-politikai következtetéseket vont le a világhelyzetben bekövetkezett alapvető változásokból és a fejlődésben feltárt tendenciákból.

Az alkotó marxisták ugyanis abban különböznek a dogmatikusoktól, hogy nem statikusan, hanem dinamikusan, mozgásában, fejlődésében szemlélik a világot, idejében felismerik a fejlődés uralkodó tendenciáit, s azok alapján olyan elméleti és politikai következtetéseket vonnak le, amelyek nemcsak híven tükrözik a fejlődés elért színvonalát, hanem arra irányítják a párt tevékenységét, hogy erősítsék a fejlődés fő tendenciáit.

Így járt el a XX. kongresszus is, amely mélyen elemezte a szocializmus és a kapitalizmus erőviszonyaiban beállott változást és megmutatta az erőviszonyok további alakulásának tendenciáit is. Rámutatott, hogy a szocialista országok gazdasági fejlődésének, életszínvonal-növekedésének üteme sokszorosan megelőzi az egyenlőtlenül fejlődő és válságokkal terhes kapitalista rendszerét. A szocialista társadalom erkölcsi-politikai egysége, vonzóereje és a világ többi részére gyakorolt hatása folyton erősödik, szemben az imperialista tábor belső ellentmondásainak fokozódásával és befolyásának összezsugorodásával. Belátható időn belül bekövetkezik az a helyzet, amikor a szocialista tábor minden vonatko-

zásban — az anyagi termelés tekintetében is — az imperialista tábor fölébe kerekedik.

Ezek az elméleti és gyakorlati megfontolások, a világ helyzetében beállott gyökeres fordulat késztette arra a XX. kongresszust, hogy felülvizsgálja a két rendszer egymáshoz való viszonyának azokat a tételeit, amelyeket még akkor dolgoztak ki, amikor a szocializmus a kapitalista bekerítés állapotában harcolt fennmaradásáért.

Mert az imperialista háborúk elkerülhetőségéről, a két világrendszer békés egymás mellett éléséről és a szocialista forradalom új formáiról szóló tételek végeredményben a két rendszer egymáshoz való viszonyának leglényegesebb kérdéseit vetik fel, annak az új világhelyzetnek a tükrében, amikor a szocializmus erőfölénye minden vonalon kezd kibontakozni, s ennek megfelelően mindjobban képes lesz arra, hogy rákényszerítse akaratát a kétségbeesett, kalandokra kész imperialistákra. Óriási agitációs ereje van annak a ténynek, hogy a szocializmus természeténél fogva világméretű béke-teremtő erővé válik, mégpedig annál inkább, minél erősebb lesz, szemben a kapitalizmussal, amely fejlődése során egyre súlyosabb és kiterjedtebb háborúkat idézett elő. És feltétlenül növelni fogja a szocializmus eszméinek vonzóerejét, különösen a kispolgári és az értelmiségi tömegekre, az a tudat, hogy a szocializmus világméretű erősödése *lehetőséget teremt magának az elkerülhetetlen forradalmi átmenetnek békés úton való megvalósítására is.*

Bár a XX. kongresszus világosan elemezte a történelmi helyzetben beállott azon változásokat, amelyek alapul szolgáltak az új elméleti tételek felállítására, azoknak általános elfogadása mégsem ment egyik napról a másikra. Jelentős eszmei harcba került, míg a megcsontosodott dogmatikus gondolkodás és a „baloldali" szektás gyakorlat befolyását sikerült visszaszorítani. Másrészt a reformizmus azonnal belekapaszkodott ezekbe az új tételekbe, s megfosztva őket forradalmi tartalmuktól, megpróbálta felhasználni saját opportunista politikája igazolására és erősítésére. Végül a nemzetközi imperializmus is igyekezett megsütni a pecsenyéjét: gyengeségnek vélve a kommunizmus „békülékenységet", támadást indított a szocialista front viszonylag leggyengébb hadállásai ellen.

A két rendszer békés egymás mellett élésének elve nem új a kommunista ideológiában és gyakorlatban. Bár a szocialista forradalom az imperialista hatalmak véres világháborújában született, s a proletár hatalmat pusztító polgárháborúban és 14 ország intervenciója ellen kellett megvédelmezni és megszilárdítani, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom azonnal békejobbot nyújtott a hadviselő országoknak. A Szovjetunió később is következetesen

harcolt a háború megakadályozásáért, s a Népszövetségben és közvetlen diplomáciai tárgyalásokon igyekezett rábírni az imperialista hatalmakat a kollektív biztonsági rendszer megteremtésére. De az elszigetelt és körülzárt szovjetország nem tudta rákényszeríteni a békét az imperializmusra, amely az akkor még sokkal erősebb volt, mint ma. A békés egymás mellett élés politikájának meghirdetése abban a helyzetben mégsem volt valamiféle jámbor idealizmus, ugyanis annak rendkívül nagy népszerűsége, a tömegek tudatába való behatolása elősegítette éppen azoknak a feltételeknek a megteremtését, amelyek reális lehetőséggé érlelték ezt a jelszót. S a tétel új felvetése a XX. kongresszuson éppen abban különbözik a régitől, hogy a szocialista világrendszer létrejöttével megszületett az a feltétel, amely reális lehetőséggé teszi a békés együttélést — most már a *két világrendszer* között.

A XX. kongresszus világosan leszögezte, hogy az imperializmus természete nem változott meg, vagy másképp megfogalmazva: a békés egymás mellett élés *lehetősége* nem azáltal jött létre, mintha az imperializmus „megszelídült" volna és feladta volna agresszív szocialistaellenes és népellenes politikáját, hanem ellenkezőleg: azáltal, hogy a szocializmus mérhetetlenül megnőtt, világhatalommá vált, s már ma is képes — és a jövőben méginkább képes lesz — arra, hogy békés együttélésre kényszerítse a gyengülő imperializmust.

A jobboldali opportunizmus — különösen annak jugoszláv válfaja — úgy torzította el a két rendszer békés együttéléséről szóló tanítást, hogy egyrészt annak lehetőségét az imperializmus megváltozott, „megszelídült" természetéből vezette le, másrészt pedig megfosztotta azt forradalmi, harcos tartalmától.

A békés együttélés ugyanis nem azt jelenti, hogy valamiféle elvi vagy politikai engedményekkel próbáljuk „megnyerni az imperialisták jóindulatát". Az együttélést mi növekvő erőnkre és nemzetközi befolyásunkra támaszkodva *kényszerítjük rá* az imperialistákra, úgy, hogy lehetetlenné tesszük agresszív céljaik megvalósítását. Másrészt ez az együttélés *versenyt* jelent, amelyben a szocialista tábor belátható időn belül fölébe kerekedik a kapitalista tábornak a gazdaság, a népjólét, a kultúra, a tudomány színvonalában és a nemzetközi politikai tekintély és befolyás tekintetében is. Az együttélés nem jelent behódolást eszmei téren sem, sőt azzal növeljük a békés egymás mellett élés esélyeit, hogy kiszorítjuk a népek gondolkodásából az embergyűlölő, dekadens és rothadt burzsoá eszmék befolyását és elterjesztjük a szocializmus humanista, optimizmust és erőt sugárzó ideológiáját.

Az 1960 decemberi Moszkvai Nyilatkozat — továbbfejlesztve a XX. kongresszus megállapítását — világosan leszögezi: „*A különböző társadalmi rendszerű államok egymás mellett élése — a*

szocializmus és kapitalizmus közötti osztályharc formája." És nincs semmi ellentmondás abban, ha azt mondjuk: ma már olyan erősek vagyunk, hogy a nemzetközi szintre kiterjedt osztályharcot békés eszközökkel is képesek vagyunk győzelmesen megvívni.

Aligha lehetne frappánsabban bizonyítani a szocializmus és a béke táborának hatalmas mértékű megerősödését és kiterjedését, mint azzal a ténnyel, hogy a szocializmus ma már képes — és napról napra képesebb lesz — arra, hogy az ellentábor politikájára is erős befolyást gyakoroljon. Az imperialista hatalmak ugyanis ma már kénytelenek számolni a szocialista tábor befolyásával, ha egymás között vagy a gyarmati népek ellen háborút akarnak kezdeni. A szocialista tábor nemcsak közvetlen tekintélyével parancsolhat megálljt olyan imperialista beavatkozásoknak, mint az egyiptomi és a közel-keleti kaland, vagy a Kuba elleni amerikai agresszió. Az imperialisták kénytelenek szembenézni saját országuk népének ellenállásával és az esetleges agresszió társadalmi következményeivel is, erre legfrissebb példa a belga munkásosztály példátlan sztrájkharca, amely szorosan összefügg a belga gyarmatosítók kongói vereségével.

A XX. kongresszus a világ helyzetében beállott változásból már lényegében levonta azt a következtetést, amelyet öt évvel később a második Moszkvai Nyilatkozat úgy fogalmazott meg: „még a szocializmus teljes világméretű győzelme előtt, amikor a kapitalizmus a világ egy részén még fennmarad, létrejön annak reális lehetősége, hogy a világháborút kiküszöböljük a társadalom életéből."

A szocializmus világméretű erőfölényének kibontakozása nemcsak a szocialista és a kapitalista világrendszer békés egymás mellett élését és a háború elkerülését teszi reális lehetőséggé, hanem alapul szolgál annak a XX. kongresszuson megfogalmazott, és a két Moszkvai Nyilatkozatban újból megerősített tételnek, amely szerint az osztályharc jelenlegi körülményei között lehetőség nyílik arra, hogy a munkásosztály — bizonyos feltételek mellett — békés úton, polgárháború nélkül is megvívhatja a szocialista forradalmat.

Elméletileg a marxizmus—leninizmus soha sem zárta ki a szocialista forradalom békés megvalósításának lehetőségét. Lenin — éppen a magyar Tanácsköztársaság tapasztalatai alapján — hangsúlyozta, hogy olyan körülmények között, amikor a világ legfontosabb országaiban már túlsúlyra jutott a szocializmus, elképzelhető, hogy a burzsoázia a kényszerítő körülmények hatására „önként", békésen lemond a hatalomról a munkásosztály javára. A szocialista világrendszer kialakulása és a gyarmati népek imperialistaellenes frontjának felsorakozása, valamint az imperializ-

mus pozícióinak megrendülése gyakorlati lehetőséggé érlelte ezt az elméleti tételt.

A revizionisták kapva-kaptak ezen a tételen, s megpróbálták saját reformista, a forradalmat feladó és eláruló politikájuk igazolására felhasználni. A dogmatikus felfogás pedig azt kifogásolta, hogy a XX. kongresszus „feladta a szocialista forradalom eszméjét".

S itt van a nyitja a „baloldali" és jobboldali zsonglőrködésnek egyaránt. Ugyanis ezek a „kritikusok" éppen arról feledkeztek meg, ami az új tétel lényege, s amivel szervesen kapcsolódik a marxizmus—leninizmus szocialista forradalom-elméletéhez. A XX. kongresszus nem általában a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenetről, a kapitalizmus „átnövéséről" beszélt, hanem a szocialista *forradalom* békés megvívásának *lehetőségéről.* A forradalom lényegéhez pedig nem feltétlenül tartozik hozzá a fegyveres felkelés és a polgárháború, de feltétlenül hozzátartozik — amiről a revizionisták „megfeledkeznek" — a hatalom átvétele, a proletariátus diktatúrája. A XX. kongresszus tételében éppen *az az új,* hogy mivel a szocialista világrendszer ereje és befolyása döntő tényezővé válik az emberiség életében, mivel az imperializmus belső ellentmondásai a végletekig kiéleződnek és nemzetközi pozíciói összeszűkülnek, ennek következtében *lehetőség nyílik arra, hogy a munkásosztály,* szövetségeseire támaszkodva, különféle *békés eszközökkel,* még a parlamentarizmus felhasználásával is *átvegye a hatalmat* abban az esetben, ha az illető országban forradalmi helyzet és széles szocialista tömegmozgalom bontakozik ki.

Ennek a tételnek semmi köze sincs azokhoz a burzsoá reformista és szociáldemokrata „elméletekhez", amelyek a kapitalista rendszer fokozatos megváltozásáról papolnak s azt állítják hogy lehetséges a szocializmus valamiféle „kinövése" a kapitalizmusból, miközben az utóbbi békésen tűri a szocializmus elemeinek erősödését. Arról a „jóléti államról", amelyet az angol Munkáspárt reformistái állítanak példaképül a munkásosztály elé, arról az „affluent society"-ről (virágzó társadalom), és „mixed economy"-ról (vegyes, azaz a kapitalizmus és a szocializmus elemeit egyaránt tartalmazó gazdaságról), amelyről az amerikai „liberális" burzsoá ideológusok, Galbraith és Schlesinger nyomán sok reformista oly lelkendezve beszél, közelebbi vizsgálatra kiderül, hogy nem más, mint militarizált, válságokkal terhes gazdaság és állammonopolista kapitalizmus, amely kénytelen némi alamizsnát nyújtani dolkozó tömegeinek, hogy megpróbálja csökkenteni a szocializmus növekvő népszerűségét és vonzóerejét.

A szocializmus győzelmének új útjairól szóló megállapítás tehát forradalmi tétel, amely figyelembe veszi korunk megváltozott körülményeit és azokhoz alkalmazza a munkásosztály akció-

programját. Ez a tétel is, mint az előbbiek, szép példája a marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazásának.

*

A XX. kongresszus legszenvedélyesebben vitatott témája kétségkívül a személyi kultusz és következményeinek, Sztálin személyének a megítélése volt. Ez a nagy horderejű kérdés, különösen kezdetben, sajnos, még sok kommunista szemében is elhomályosította a kongresszus munkájának *egészét.* Sokan hajlamosak voltak arra, hogy a személyi kultuszt ne mint a kongresszus egyik, bár rendkívül fontos témáját kezeljék; ehelyett — különösen az ellenséges tábor hallatlanul erős nyomására — a „Sztálin-kérdésre", szűkítették le az egész kongresszust.

Ugyanolyan helytelen volt az a „baloldali" szektás álláspont, amely kézlegyintéssel próbált napirendre térni a személyi kultusz felett, vagy „balról" bírálta a kongresszust, mivel olyan elvi szenvedélyességgel és következetességgel számolt le ezzel a káros és igen súlyos következményekkel járó gyakorlattal. Ezek a „baloldali" bírálók próbálták „történelmileg megmagyarázni" és igazolni a személyi kultuszt, az abból folyó súlyos törvénysértéseket és túlkapásokat pedig olyan jelenségként beállítani, amely elkerülhetetlen és bizonyos történelmi helyzetekben még szükséges is.

A személyi kultusz kérdéskomplexuma nem kis megrázkódtatással járt a kommunisták és szimpatizánsok széles köreiben. Sok jóindulatú ember is aggodalommal fogadta a személyi kultusz elítélését, mivel úgy vélte, hogy a kérdés felvetésének formája megrendíti a kommunista pártok tekintélyét és tömegbefolyását. Az ellenség pedig igyekezett úgy feltüntetni a személyi kultusz elleni harcot, mint a „kommunizmus csődjét", a párt „széthullását", mint valami „erkölcsi-politikai válságot", amelyből a kommunista mozgalom nem lesz képes kilábalni.

Rövid idő alatt bebizonyosodott, hogy nem volt igazuk sem a „baloldali", sem a jobboldali bírálatoknak, még kevésbé váltak valóra az ellenség kárörvendő jóslatai.

A személyi kultusz és az abból fakadó szubjektivizmus és voluntarizmus olyan tehertétel volt a kommunista mozgalomban, amely mindinkább akadályozta egy dinamikusan változó kor törvényszerűségeinek objektív felismerését; következésképpen növekedett annak a veszélye, hogy a kommunista elmélet és gyakorlat elszakad a feltartóztathatatlanul fejlődő valóságtól. Ebben gyökerezett az a hazánkban is tapasztalt jelenség, hogy átmenetileg rés támadt a párt politikája és a tömegek objektív és szubjektív fejlődési foka között.

Annál inkább veszélyes volt a valóság és annak szubjektív tükröződése közötti konfliktus, mert az emberiség életében a fent

már ismertetett döntő fordulat kibontakozása, a szocialista világrendszer meghatározó szerepének kialakulása, a szocialista építés új, magasabb fokra érkezése égetően megkövetelte annak az új elméleti és gyakorlati-politikai irányvonalnak a kidolgozását, mely nélkülözhetetlen volt a kommunista mozgalom további hatalmas arányú fellendítéséhez.

A Szovjetunió Kommunista Pártja lenini bátorsággal és kíméletlen következetességgel leplezte le a személyi kultusz káros gyakorlatát s elszántan hozzáfogott, hogy felszámolja annak minden következményét. A párt vállalta eszmei-politikai fegyvertárának kitakarítását és rendbeszedését, mivel világosan látta, hogy jóval nagyobb veszéllyel jár a káros gyakorlat és a torzítások takargatása és megtartása, mint az az átmeneti zavar, amelyet elkerülhetetlenül követ a kommunista mozgalom megszilárdulása s harcképességének növekedése.

A kongresszus elítélte azt a személyi kultuszból fakadó káros gyakorlatot, amely háttérbe szorította a párt választott szerveit, akadályozta a pártdemokrácia kibontakozását, s a pártba is átültette az egyszemélyi vezetés elvét. Ez a gyakorlat elkerülhetetlenül szubjektivizmust és voluntarizmust szül s nemcsak egyes karrierista elemeknek adott lehetőséget arra, hogy megszépítsék a valóságot és takargassák a meglevő hibákat, hanem utat nyitott a Beria-féle ellenséges ügynökök önkényes és törvénysértő tevékenységének is. S ami talán a legfontosabb: korlátok közé szorította a kommunisták millióinak, a szovjet nép széles tömegeinek alkotó kezdeményezését. A szovjet rendszer és az SZKP eredendő fölényét és egészséges, népi jellegét bizonyítja, hogy még így is a történelemben példátlan hőstettekre mozgosította az egész népet.

A XX. kongresszus nyomán a kommunisták millióinak kezdeményezése, kollektív bölcsessége és harcos lendülete olyan erővel gazdagította a pártot, olyan győzelmek elérésére tette képessé, hogy az azóta eltelt öt év méltán sorakozik fel a szovjet nép történetének eredményekben leggazdagabb időszakai mellé. Gondoljunk a hétéves terv gigászi programjára, első éveinek jelentős túlteljesítésére, a mezőgazdaság gyorsütemű felzárkózására, a szovjet tudomány és technika világraszóló eredményeire, a szputnyikokra és a kozmikus űrhajókra, a szellemi és kulturális élet felpezsdülésére stb. Vagy vegyük számba a Szovjetunió hallatlan nemzetközi sikereit, soha nem tapasztalt tekintélyét, presztízsét és befolyását, a szovjet kormányfő távol-keleti, európai és amerikai útjait, a szocialista tábor vezetőinek ENSZ-beli szereplését — és az érem másik oldalát: az Amerikai Egyesült Államok tekintélyének, befolyásának, nemzetközi szerepének megrendülését.

Mindez és számtalan más eredmény nem születhetett volna meg ilyen rövid idő alatt, ha a XX. kongresszus nem lehelt volna friss lelket a párt munkájába, ha nem mozgósította volna tíz- és tízmilliók kezdeményezését, lendületét, lelkesedését, ha a párt leninI vezetése nem hatotta volna át új szellemmel és bátor kezdeményezéssel a Szovjetunió életének minden területét. Mindez nem született volna meg, ha a párt nem számolja fel a személyi kultuszt.

A kollektív vezetés és a pártdemokrácia lenini elvének új életre keltése a XX. kongresszus legnagyobb jelentőségű fegyverténye volt, amely méltán emeli ezt a kongresszust a part életének legfontosabb eseményei közé.

*

A XX. kongresszus felpezsdítette az egész nemzetközi munkásmozgalmat. A Szovjetunió Kommunista Pártja ezúttal is példát mutatott, hogyan kell bátran és következetesen alkalmazni a kommunista elméletet és gyakorlatot a változó valóságra. Az ideológiai munka mindenütt fellendült; a kommunisták szenvedélyes lendülettel fogtak hozzá a párt fegyvertarának felújításához. Világos volt, hogy ez a nagy jelentőségű munka hallatlanul megnöveli a békeért, a demokráciáért, a nemzeti felszabadulásért és a szocializmusért küzdő haladó és forradalmi erők harckészségét, az egész mozgalom ütőképességét. A régi hibák kijavítása, a fejlődést gátló tényezők elhárítása, a dogmatizmus és az abból táplálkozó szektásság és voluntarizmus felesöprése bővíti a kommunista pártok tömegkapcsolatait és befolyását, erősíti vezető szerepüket. Világos volt, hogy a tovább izmosodó nemzetközi kommunista mozgalom újabb csapásokat mér az imperializmus hadállásaira, gyengíteni fogja a reakciós erők befolyását az egész világon.

Ezt a tényt nagyon jól felismerte az imperialista burzsoázia is, amely azonnal mozgósította reformista és revizionista tartalékcsapatait s maga is közvetlen támdásba lendült, hogy gátat vessen a szocialista erők felsorakozásának. Sok helyen a XX. kongresszus határozatait, a forradalmi marxizmus—leninizmus eszméinek ezt a tárházát, a kommunizmus halálos ellenségei, a reakciós burzsoázia és kiszolgálói kezdték a szocialista rendszer, a munkáshatalom elleni harci riadóként harsonázni. A XX. kongresszus „hozzáigazította a mozgalom óráját a megváltozott időhöz"; a mozgalom ellenségei erre fennen kezdték hirdetni, hogy össze kell törni és félre kell dobni az „órát" — a marxizmus—leninizmust —, amely szerintük már nem alkalmas többé arra, hogy hűen mérje az idők folyását. A XX. kongresszus elítélte a párt gyakorlati munkájának az ipar, a mezőgazdaság, a kultúra vezetésében

megmutatkozó egyes hiányosságait; a revizionisták támadni kezdték a pártvezetés elvét általában, mint amely állítólag összeegyeztethetetlen a demokratizmussal. A kongresszus kimutatta, hogy a szocializmus világméretű győzelmei következtében új, békés formák között is végbemehet a szocialista forradalom; a reformisták arról kezdtek kiabálni, hogy íme a kommunisták is belátták a „demokratikus szocializmus" jogosultságát és feladták a forradalom elvét. A Szovjetunió Kommunista Pártja élesen elítélte a személyi kultuszt és azokat a visszaéléseket, amelyeket annak leple alatt elkövettek; a haladás minden rendű és rangú ellenségei erre felfrissítették a „kommunista önkény"-ről és „terroruralom"-ról szóló rágalmaikat.

Az ellenségnek ez az összpontosított támadása bizonyos átmeneti zavart okozott a nemzetközi kommunista mozgalomban, elsősorban azokban az országokban, ahol a párt a leginkább ki van téve a kispolgári tömegbefolyásoknak, vagy tapasztalt és erős burzsoáziával áll szemben. A pártot sok helyen otthagyták az ingatag, ideológiailag nem eléggé szilárd elemek, akiket a kommunizmus sikerei vonzottak a mozgalomhoz, de akik az első jelentősebb nehézségre meghátráltak vagy pánikba estek. Egyes országokban időlegesen csökkent a párt tömegbefolyása is.

Ezek a nehézségek azonban csak átmenetiek voltak. A legtöbb párt gyorsan leküzdötte az eszmei-politikai zavart, összezárta sorait és újult erővel lendült támadásba a nép demokratikus jogainak védelmében, a békéért, a szocializmusért. Az azóta eltelt évek a nemzetközi kommunista mozgalom újabb nagy fellendülését eredményezték. A kommunista pártok egysége, ereje, befolyása és ütőképessége ma összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint korábban volt, amihez igen nagymértékben hozzájárult a XX. kongresszus eszméinek termékenyítő és mozgosító ereje. A XX. kongresszus eszméi az emberek millióinak bizonyította be világszerte, hogy a szocializmus, a népek jóléte, a társadalmi haladás és a béke ügyének nincsenek következetesebb képviselői, mint a kommunisták. A XX. kongresszus irányvonalának gyakorlati megvalósítása hatalmas mértékben megnövelte a világ dolgozóiban a szocializmus tekintélyét és népszerűségét, a kommunistákban pedig megszilárdította eszméik legyőzhetetlenségének tudatát. Legjobb bizonyítéka ennek a 81 kommunista pártnak az a hatalmas seregszemléje, amely a történelmi jelentőségű második Moszkvai Nyilatkozattal újabb lökést adott a szocializmusért és a békéért folyó világméretű harcnak.

A magyar kommunisták örömmel és lelkesedéssel fogadták a XX. kongresszus határozatait, amelyek számukra is megmutat-

ták a hibák kijavításának, a népgazdaság, a társadalmi élet és a pártmunka fellendítésének útját. A kommunisták széles tömegei is mind határozottabban felvetették a szocialista építés egyes módszereinek, a párt egyes gazdaságpolitikai elveinek, a pártvezetés gyakorlatának felülvizsgálását, illetőleg hozzáidomítását az élet új követelményeihez. A párt akkori vezetői viszont lényegében még akkor is akadályozták ezeknek a változtatásoknak a megvalósítását, amikor a XX. kongresszus a helyzet mély elemzése alapján kimutatta azok szükségességét. Sőt a pártvezetés megpróbálta a kongresszus határozatait is saját hibás gyakorlatának igazolására felhasználni.

Ezt kihasználva, olyan elemek kezdték bitorolni a XX. kongresszus zászlaját, amelyeknek nem az elkövetett hibák és tévedések kijavítása és a szocializmus ügyének előmozdítása volt a szívügyük, hanem a rendszer gyökeres megváltoztatását, a burzsoá restaurációt tűzték ki céljukul. A XX. kongresszus misztifikált és eltorzított „szelleme" csupán a jóhiszemű tömegek megtévesztésére szolgáló kalózlobogó volt a kezükben. A revizionisták azt kezdték hangoztatni, hogy csak erőszakkal, a „nep" felkelésével lehet utat nyitni a XX. kongresszus eszméinek. Hogy ennek a „népfelkelésnek" a jelszavát elfogadhatóvá tegyék, összpontosított támadást indítottak a szocialista építés eredményei és gyakorlati elvei ellen, úgy állítva be azokat, mint a magyar nép lelkétől idegen, a magyar nemzeti sajátosságoknak meg nem felelő „importcikkeket". Így a Petőfi-kör, a Kossuth-klub vitáin, az Irodalmi Újságban és egyes más sajtótermékekben megtámadták az iparfejlesztés, a tervezés elveit és gyakorlatát, a mezőgazdaság szocialista fejlesztését, a pártirányítás elvét, sőt a szocializmus eszmei-ideológiai fegyvertárát, a marxizmus—leninizmus filozófiai, gazdasági és politikai alapelveit is, mint, amelyek állítólag nem felelnek meg többé a megváltozott időknek. A szocializmus ellen indított általános támadás felbátorította a kizsákmányoló osztályok megvert maradványait és a fasizmus ittrekedt söpredékét, s a revizionizmus zászlaja alatt egységes ellenforradalmi tábor kezdett kialakulni a szocialista rendszer, a néphatalom megdöntésére.

A párt Központi Vezetőségének júliusi határozatai közben bebizonyították, hogy a párt a XX. kongresszus eszméinek megvalósítása útján akar haladni. Ezek a határozatok megtették az első jelentős szervezeti és politikai lépéseket ebben az irányban, s a kommunisták és a dolgozó tömegek bizakodással várták a további intézkedéseket.

A szocializmus ellenségeit megrémítette az eseményeknek ez a számukra kedvezőtlen alakulása. Ezért meggyorsították az ellen-

forradalmi erők összevonását, s rövid idő alatt szervezeti és politikai egységfront jött létre a Nagy Imre vezette revizionista klikk és a burzsoá és fasiszta ellenforradalom minden hazai és külföldi osztaga között.

A nemzetközi imperializmus egész ideológiai gépezetét harcba vetette az ellenforradalmi tábor befolyásának erősítésére és a szocializmus táborának bomlasztására. Amikor pedig a szuezi agresszióval összekapcsoltan, egyes dolgozó rétegek elégedetlenségét meglovagolva sikerült kirobbantani az ellenforradalmat, akcióba lépett az imperializmus politikai gépezete, sőt megkezdődtek az előkészületek katonai erőnek a bevetésére is.

Az ellenforradalmat leverte a magyar forradalmi erők helytállása és a szocialista tábor internacionalista szolidaritása. A magyarországi ellenforradalom felszámolása súlyos vereséget mért az imperializmus terveire. Meghiúsult az az elképzelés, hogy hazánkban sikerül rést ütni a szocialista táboron és ezt a rést felhasználni a szocialista világrendszer felbomlasztására. Az ellenforradalom leverése világméretű csapást mért a revizionizmusra, amely teljesen lelepleződött, mint az imperializmus tartalékcsapata.

Nem vált be az imperializmusnak és az ellenforradalmi elemeknek az a reménye sem, hogy Magyarországon nem sikerül többé konszolidálni a szocializmus táborát, nem sikerül helyreállítani a párt tekintélyét és vezető szerepét. A Magyar Szocialista Munkáspárt helyes marxista—leninista politikája, a népbe vetett bizalma, a nép érdekeinek hűséges szolgálata, a nehézségeket kertelés nélkül feltáró, őszinte vezetési gyakorlata valóban „csodákat művelt". Az ellenforradalom pusztításait — a szocialista tábor jelentős segítségével — példátlanul rövid időn belül helyrehoztuk, a szocializmus építése pedig újabb lendületet vett. A párt tekintélye és befolyása ma szilárdabb, mint bármikor is volt, nem utolsósorban azért, mert következetesen kiküszöbölte a pártvezetés multbeli hibáit és leszámolt az e hibákat megnyergelő, a XX. kongresszus eszméit meghamisító revizionizmussal. A párt mindenekelőtt a XX. kongresszus eszméinek jegyében érte el ezeket a sikereket; azzal, hogy a kongresszus irányvonalát következetesen és helyesen alkalmazva a hazai viszonyokra, bátran kijavította a régebbi hibákat és új, reális feladatokat tűzött maga elé. A párt a XX. kongresszus szellemében újhodott meg és vívta ki magának a magyar nép tömegeinek őszinte bizalmát és tevékeny támogatását, amely minden sikerének legfőbb tényezője.

A XX. kongresszus jelentőségének nagysaga évről évre világosabbá válik. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusa továbbfejlesztette a XX. kongresszus eszméit, amelyeket

a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa, valamint a testvérpártok kongresszusai a saját viszonyaikra alkalmaztak. A kommunista pártok 1957 novemberi, és különsen a második, 1960 decemberi Moszkvai Nyilatkozata újabb fontos tételekkel gazdagította a marxizmus-leninizmus fegyvertárát, s a XX. kongresszus nagy jelentőségű elvi megállapításait a nemzetközi kommunista mozgalom megingathatatlan alapjává tette.

A nemzetközi kommunista és haladó mozgalom erősödése, az emberiség életében bekövetkezett korszakalkotó fordulat igazolja a XX. kongresszus előrelátását és bizonyítja elméleti-politikai alapvetésének helyességét. Az azóta eltelt öt év megmutatta, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa rendkívül fontos esemény volt nemcsak a Szovjetunió életében, ahol előrelendítette a kommunista építést, hanem a nagy szocialista ország határain túl is felsorakoztatta a szocializmus hadseregét, erősítette a szocialista tábor összeforrottságát, megsokszorozta a kommunisták harci erejét. Mindez megvetette az alapját a szocializmus újabb nemzetközi győzelmeinek és az imperializmus további visszaszorulásának.

A XX. kongresszus úgy vonul be a történelembe, mint a szocializmus korának egyik sorsdöntő eseménye, mint a szocializmus világméretű győzelmének fontos állomása.

Az ENSZ 15. közgyűlésének gyarmati vitájához

Írta **SÍK ENDRE**

A rekordok korát éljük. Több tekintetben az ENSZ most lefolyt ülésszaka a rekordok ülésszaka volt. Még egy közgyűlésen sem vett részt annyi ország küldötte, mint ezen, egy ülésszakon sem volt jelen annyi állam-, illetve kormányfő, mint a 15.-en és — utoljára, de nem utolsósorban — itt hangzott el, nem is egyszer, de ismételten, több nagy európai és amerikai nemzet képviselőjének ajkáról a világtörténelem legnagyobb hazugsága.

A gyarmatosító államok képviselői — angolok, franciák, belgák, hollandok, portugálok — egyre azt bizonygatták, hogy ők mindig, vagy legalábbis az utolsó száz év alatt azon fáradoztak, hogy az elmaradt és gyarmati sorban sínylődő népek függetlenségét előkészítsék. S az Egyesült Államok és más NATO-országok képviselői tapsoltak nekik. De ha ez utóbbiak valóban annyi jó szándékkal viseltetnének a gyarmati népek iránt, akkor azt a javaslatot kellett volna üdvözölniök, amelyet a Szovjetunió delegációja tett a *gyarmati rendszer teljes és azonnali felszámolására.* Ezt a javaslatot a Szovjetunió az általános leszerelésre vonatkozó javaslata mellett, a béke védelmének központi kérdésévé emelte.

A gyarmattartók gyorsan lelepleződtek. Miután az utóbbi években gyarmataik jelentékeny részéről kénytelenek voltak lemondani, vagy legalábbis belenyugodni abba, hogy a régi teljes leigázást a gazdasági és politikai függőség kevésbé durva formáival helyettesítsék, most a bőrükből kibújva igyekeznek elérni azt, hogy legalább a még megmaradt gyarmataikat továbbra is megtarthassák. De ma, — amikor a volt gyarmati országok képviselői, azoknak az országoknak képviselőivel együtt, amelyek fenntartás nélkül az imperialista gyarmatrendszer ellen vannak, az ENSZ tagjainak már több mint felét teszik ki — ennek a törekvésüknek nyíltan nem adhatnak kifejezést. Ezért megkerülő hadműveletlhez folyamodnak. A még meglevő gyarmatok felszabadítására — mondják — semmiféle intézkedésre nincs szükség, mert

hiszen a történelem, a tények azt bizonyítják, hogy a gyarmatok urai a múltban is mindent megtettek, ma is mindent elkövetnek az elnyomott népek felszabadítása érdekében.

Macmillan angol miniszterelnök az ENSZ 15. közgyűlésének általános vitájában, 1960. szeptember 29-én nagy hangon kijelentette: „Több mint egy évszázad óta arra törekedtünk, hogy a tőlünk függésben levő területeket a szabadság és függetlenség felé vezessük".

Couve de Murville francia külügyminiszter a függetlenné vált afrikai, volt francia gyarmatoknak az ENSZ-be való felvételével kapcsolatban a közgyűlésen 1960. szeptember 20-án ezt mondta: „Hosszú időn át afrikaiak és franciák kölcsönös bizalomban és szoros együttműködésben, egyesült erővel dolgoztak azon, hogy felépítsék azt az alapot, amelyen a jövőben létesítendő államok élete majd a rend és haladás jegyében fejlődhet."

De amit a gyarmatosítók mondanak — tudatos hazugság; annak az ellenkezője az igaz. A kongói és az algériai események pedig megerősítik, hogy *a gyarmatrendszer felszámolása szerves része a béke biztosításának.*

*

Az imperialista hatalmak mindenkor azon fáradoztak, — abban az utolsó évszázadban is, amelyre az angol miniszterelnök hivatkozott —, hogy az ázsiai és az afrikai népeket rabigába hajtsák, a már leigázottakat ebben a helyzetükben megtartsák és az igájukból a kiszabadulást célzó minden kísérletüket gyökerében elfojtsák.

Kövessük Macmillan úr példáját, vegyük csak az utolsó századot, és csak Fekete-Afrikát, amelynek sorsa ma különösen aktuális. Ne beszéljünk arról, hogy spanyol, portugál, holland, angol és francia kalózok, kalandorok és „tisztes" kereskedők 300 éven keresztül egymással versenyezve hogyan rabolták el az afrikaiak millióit, hogyan sorvasztották halálra nagy részüket, vagy dobták útközben a tengerbe, hogyan vetették más részüket állati rabszolgasorba Amerikában és másutt. Ne említsük azt sem, hogyan gyilkolták 3 évszázadon át Nyugat- és Délnyugat-Afrika népeit, hogy elrablott kincseikből — aranyból, elefántcsontból és földjük gyümölcseiből — felépítsék a tőke világuralmát. Vessünk fátylat erre a sötét, távoli múltra. Vegyük csak az utolsó századot.

Megkérdezhetnők Macmillan urat: nem az angol kormány volt-e az, amely egyik hódító rablóháborút a másik után viselte a függetlenségének megőrzéséért hősiesen küzdő ashanti nép ellen a mai Ghana területén (amelyet az angolok „Aranypart"-nak neveztek!) és rabolták el az ország sokszáz millió értékű aranykincseit?

Nem az angol kormány volt-e az, amely — amikor Dél-Afrikában gyémántmezőket, majd aranylelőhelyeket fedeztek fel — két rablóháborút folytatott a szabadságszerető búr nép ellen, hogy a gyémánt- és aranykincsekre rátehesse a kezét?

Nem az angol kormány rabolta-e el ugyancsak véres háborúkban a dél-afrikai xosa és zulu népek szabadságát?

Nem az angol kormány volt-e az, amely a királynő aláírását viselő szerződést felrúgva, a kilencvenes években magához ragadta Lobengula matabele király országát a mai Dél-Rhodéziában?

Nem az angol kormány volt-e az, amely a század legvégén elrabolta a szudáni népek nehéz harcokban kivívott s 15 éven át hősiesen védelmezett függetlenségét, gépfegyverekkel lőve halomra Omdurmánnál a primitív fegyverekkel küzdő szudániak tízezreit?

Es a felvilágosult huszadik században, az első világháború alatt és után, nem az angol kormány volt-e az, amely vérbe fojtotta a földjeitől megfosztott kikuyu nép Harry Thuku vezette függetlenségi mozgalmát Kenyában, John Chilembwe hősies szabadságharcát a Nyasszaföldön, az észak-rhodéziai és nyasszaföldi népeknek imperialista elnyomóik ellen vallásos jelszavakkal folytatott hosszú forradalmi felszabadító harcát, és sok-sok más afrikai szabadságmozgalmat?

Megkérlezhetnők Franciaország külügyminiszterét és ENSZ-delegátusait, akik a 15. ülésszakon az afrikai népek felszabadítóinak tógájában parádéztak: hova lett például az a két nagy független afrikai ország, amely a nyolcvanas-kilencvenes években Nyugat-Afrika belsejében fennállt: a nagy Samori országa Szudánban (a mai Mali és Guinea földjén és körülötte) és Rabeh birodalma, amely a Csad tó körüli országokat fogta össze? Ki ellen kellett csaknem két évtizeden át hősies háborút folytatniok függetlenségük védelmére, ha nem a francia imperializmus rablócsapatai ellen?

Vajon miért kellett például Dahomeynek nagy kegyesen függetlenséget adományozni, ha nem azért, mert ezt a függetlenséget a francia kormány csapatai rabolták el, vérbe fojtva Gbedassze (vagy ahogy a franciák nevezték: Behanzin) dahomey-i királynak országa függetlenségének megvédésére folytatott hősies harcát? Vagy miért kellett *most* adni függetlenséget Madagaszkárnak, amely a XIX. században független ország volt mindaddig, amíg a francia rablók, első sikertelen hódító háborújuk után, az 1885-ben kötött békeszerződést felrúgva, újabb támadó háborúval rá nem törtek az országra és a madagaszkári népek hősies védelmi harcát vérbe fojtva, el nem hurcolták Ranavalona királynőt és kiváló miniszterét, a XIX. század egyik legnagyobb államférfiát

Rainilaiarivonit, akiket a száműzetésben halálra sorvasztottak.

Említhetnénk Francia Kongót, amely most már „független állam", de amelynek lakosságát ezerszám hurcolták el kényszermunkára, vagy irtották ki a húszas és harmincas években ugyanazok a francia gyarmatosítók, akik magukat most „a kongói népek felszabadítói"-nak nevezik.

Kádár János, a magyar ENSZ-delegáció vezetője, a közgyűlés általános vitájában tartott felszólalásában, a kongói kérdésről beszélve, megemlített néhány tényt a belga gyarmatosítók múltbeli rémtetteiről. A belga külügyminiszter a felsorolt tényeket válaszában, mint „közismert rágalmakat" utasította vissza. Ezzel kapcsolatban csak azt kívánom leszögezni, hogy a belga külügyminiszter emlékezete vagy rövid, vagy olvasottsága hiányos. Mert amikor századunk első évtizedében az akkor még Lipót belga király személyes birtokát képező úgynevezett „Kongói Független Állam" körül világbotrány tört ki, ezeket a tényeket — ezer mással együtt — nemcsak Rodger Casement brit konzul hivatalos jelentései, számos előítéletmentes angol, amerikai és német megfigyelő tárgyilagos beszámolója, de maguk a Lipót király által a világközvélemény nyomására kiküldött vizsgálóbizottságok is minden kétséget kizáróan megállapították. E megfigyelések, illetve vizsgálatok eredményei vaskos kötetekben jelentek meg, amelyek — ha Brüsszelben talán nem is — Londonban vagy Párizsban bármely nagy könyvtárban hozzáférhetők.[1]

Az utolsó húsz esztendő eseményei — a második világháború és annak következményei — bizonyos mértékben visszavonulásra kényszerítették a gyarmatosító hatalmakat, olyan lépésekre, amilyenekről a hadi jelentésekben azt olvashattuk: „csapataink stratégiai szempontból megfelelőbb állásokba vonultak vissza". Gyarmataik egy részét kénytelenek voltak a politikai függőségből — vagy legalábbis annak eredeti formájából — kisebb vagy nagyobb

1 A belga imperialisták kongói rémtetteiről szóló könyvek és hivatalos kiadványok közül csak néhány legfontosabbat említünk meg:

(Office of International Union). The case against the Congo Free State, Compiled from official documents and other sources, London, 1903.

(Congo Reform Association). Evidence laid before the Congo Commission of Inquiry at Bwembu, Bolobo, Lulanga, Baringa, Bongandanga, Ikau, Bonginda and Monsembe. Together with a summary of events etc. Issued by the C. R. A. Liverpool, 1905.

Fox Bourne, H. R. Civilisation in Congoland. London, 1904.

Morel, E. D. The Congo Slave State. Liverpool 1903.

Morel, E. D. King Leopold's Rule in Africa London, 1904.

Morel, E. D. Great Britain and the Congo. The Pillage of the Congo Basin. With an Introduction by Sir A. Conan Doyle. London, 1909

Morel, E. D. A Memorial on Native Rights in the Land and Its Fruit in the Congo Territories Annexed by Belgium. London, 1909.

Morel, E. D. The Future of the Congo. London. 1909.

Morel, E. D. Red Rubber; The Story of the Rubber Slave Trade, which flourished on the Congo for 20 Years. 1890—1910. London, 1916.

Starr, Frederick. The Truth About the Congo. Chicago, 1907.

Buechler, Max. Der Kongostaat Leopold II. Leipzig, 1914.

mértékben kiengedni. De gyarmatpolitikájuk lényege egy jottányit sem változott. Csupán taktikájuk és stratégiájuk módosult. Ma — a megváltozott körülményeknek megfelelően — mindent megtesznek egyrészt annak érdekében, hogy a leplezetlen politikai elnyomás durva módszerét a politikai befolyásolásnak a „demokrácia" köntösébe öltözött, körmönfontabb módszereivel, a gazdaságilag elmaradott gyarmati országok kincseinek nyílt elrablását a gazdasági kizsákmányolás közvetettebb és burkoltabb formáival helyettesítsék, másrészt annak érdekében, hogy legalább a még megmaradt gyarmataikat továbbra is megtarthassák.

Ezeket a megállapításokat nem nehéz példákkal alátámasztani.

Anglia ugandai gyarmatában négy afrikai országot tart elnyomás alatt. Ezek legnagyobbikának, Bugandának királya nem hajolt meg az angol gyarmatosítók előtt, függetlenséget követelt. 1952-ben az angol hatóságok letartóztatták és deportálták és csak 1956-ban, a világ közvéleményének — és elsősorban az afrikai népek egyre hatalmasabb függetlenségi mozgalmának — nyomására engedték vissza hazájába.

Kenya szabadságszerető népei a második világháború után újra megmozdultak. Földet és szabadságot követeltek. Jomo Kenyatta, a mozgalom elismert vezére hazatért száműzetéséből, hogy a mozgalom vezetését újra kezébe vegye. A brit hatóságok — azzal az ürüggyel, hogy az imperialista elnyomóik ellen fellázadt afrikaiak egyes esetekben terrorcselekményeket követtek el — véres megtorló hadjáratot indítottak ellenük, százakat megöltek, ezreket letartóztattak, köztük Kenyattát is, bár nem is volt Kenyában, amikor a terrorcselekmények megindultak és ismeretes, hogy azokat mindenkor elítélte. Kenyattát évekre börtönbe vetették, majd száműzték és máig sem engedték vissza népéhez.

Vagy vessünk egy pillantást az úgynevezett Közép-afrikai Föderációra. Az Egyesült Királyságnak Afrika délkeleti részében három gyarmata volt: Dél-Rhodézia, Észak-Rhodézia és Nyasszaföld. Észak- és Dél-Rhodéziában — akárcsak a Délafrikai Szövetségben — az afrikaiak földjének túlnyomó részét elrabolták, őket magukat rezervátumokba szorították, amelyeknek területe távolról sem elég nagy ahhoz, hogy megéljenek rajta. Így az afrikai lakosság többsége kénytelen az év egy részére, vagy időről időre, egy vagy több évre éhbérért munkába szegődni a dél-rhodéziai fehér földesurak birtokaira, vagy az észak-rhodéziai bányákba, amelyek európai és amerikai monopoltőkés társaságok kezében vannak. A harmadik országban, Nyasszaföldön, európai telepesek még csekélyebb számban élnek, mint Rhodéziában, a lakosságot viszont részben erőszakkal, részben adókkal rászorították arra, hogy a Nyasszaföldde l határos gyarmatokra szegődjenek el mun-

kára. A második világháború után — 1953-ban — az angol gyarmatosítók ezt a három gyarmatot föderációban egyesítették. Igaz, hogy egyidejűleg, a látszat kedvéért, mind a három országnak adtak bizonyos önkormányzatot s abban némi részvételt az afrikai lakosságnak is biztosítottak. De hogy az afrikaiak politikai jogai mennyire fiktívek, azt bizonyítja az a tény, hogy sem Észak-Rhodézia, sem Nyasszaföld afrikai lakossága sem a föderáció létrejöttekor, sem azóta tudni sem akar erről az államalakulatról.[2] Ennek ellenére a föderáció ma is fennáll és minden jel arra mutat, hogy a brit gyarmatosítóknak eszük ágában sincs azt feloszlatni.

Néhány szót a francia gyarmatosítókról. Nemcsak az angol nagytőkések, de a francia monopolisták is ráeszméltek arra, hogy gyarmati extraprofitjukat a régi módszerekkel már nem biztosíthatják. Ahhoz, hogy gazdasági pozíciójukat továbbra is megtarthassák, bizonyos fokig engedniök kell az afrikai népek hatalmas erejű függetlenségi törekvéseinek, legalább látszatra visszaadni elrablott függetlenségüket. Nem volt könnyű erre rászánni magukat és a francia neo-kolonializmus fő eszközének szánt, úgynevezett „loi cadre" — félresikerült.

De Gaulle tábornok, amint a hatalmat átvette, egy lépéssel tovább ment. Elvben elismerte minden gyarmat jogát a függetlenségre azzal, hogy döntsék el maguk, bennmaradnak-e, szuverenitásuk jelentős korlátozása mellett, a francia nemzetközösségben, vagy a teljes függetlenséget választják, amely esetben lássák, hogyan boldogulnak támogatás nélkül. A félrevezetés és megfélemlítés e módszerével elérte, hogy akkor mindjárt csak egy akadt köztük, amely minden előrelátható nehézség ellenére azonnal és habozás nélkül a teljes függetlenséget választotta: Guinea. S a francia gyarmatosítók be is váltották amit ígértek: közvetlenül a függetlenség életbelépése előtt mindent, ami csak mozdítható volt, elvittek az országból.

Az elmúlt év első napjaiban e cikk szerzője néhány napot töltött a fiatal Guineai Köztársaságban. Meggyőződhetett róla, hogy az országnak a gyarmatosítók által utolsó percben végrehajtott kifosztása milyen alapos volt. Járt egy kórházban, ahonnan a franciák kivonulásukkor, még a kórlap-nyomtatványokat is elvitték. A francia orvosok távozása következtében oly nagymérvű volt az orvoshiány, hogy az egészségügyi miniszternek magának is naponta több órát betegek operálásával kellett töltenie. Ez csak egy példája annak a páratlan hősiességnek és bámulatos energiának, amellyel Guinea forradalmi népe függetlenné vált

2 A föderáció létrehozása előtt megkérdezték az afrikaiak véleményét és azok egyhangúlag ellene nyilatkoztak. A föderációt mégis létrehozták azzal, hogy majd megfigyelik, hogy funkcionál és 1960-ban a kérdést újra felülvizsgálják. Azóta az afrikai lakosság Észak-Rhodéziában is, Nyasszaföldön is számos ízben újra meg újra kifejezte negatív álláspontját.

országának saját erejéből való felépítéséhez azonnal nekilátott. Az azóta eltelt két év alatt valóságos csodákat művelt.

A francia gyarmatosítóknak viszont csakhamar rá kellett döbbenniök, hogy ez sem biztosítja gyarmatrendszerük fenntartását. Miután Guinea forradalmi népe rést ütött Franciaország óriási afrikai birodalmán, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a függetlenségi mozgalmak Francia-Nyugat-Afrika többi országában is Guinea példájára kiharcolják a függetlenséget, elszakadnak Franciaországtól. De Gaulle tábornok „államférfiúi bölcsességéről" tanúskodik, hogy nem riadt vissza politikájának újabb megváltoztatásától: megadta a lehetőséget Francia-Nyugat-Afrika és Francia Egyenlítői Afrika valamennyi korábban gyarmati országának, hogy szuverenitásuk megtartásával is megmaradhassanak a francia államközösségben, persze úgy, hogy Franciaország politikai befolyását és gazdasági pozícióit ezekben az országokban biztosítják.

Hogy az ilyen „függetlenség" és „szuverenitás" mennyire viszonylagos, annak megvilágítására elég, ha két tényre hivatkozom. Egyik ez: a nemzetközösségen belül meghagyott függetlenség egyik előfeltétele a Franciaországgal, mint a nemzetközösség vezető államával kötött katonai szerződés. Ez többek között biztosítja a francia imperialisták részére azt a jogot, hogy e volt gyarmataikon kiépített katonai bázisaikat továbbra is fenntarthassák. Másik tény — amelyről a 15. közgyűlésen az összes ENSZ-tagállamok képviselői saját szemükkel meggyőződhettek — az, hogy a függetlenség ünnepélyes meghirdetése és a szuverenitás formailag is megtörtént átruházása egyáltalán nem feszélyezi az imperialista francia kormányt abban, hogy akaratát ezekre az országokra ráerőszakolja s őket saját külpolitikai céljainak kiszolgálására kényszerítse.

Hogy a gyarmatosítók mennyire tartják szem előtt a gyarmati népek érdekeit, sokat elárul a belga külügyminiszternek az ENSZ közgyűlésén elhangzott felszólalása. Annak illusztrálására, hogy a belgák gyarmati rezsimje mennyire előmozdította Kongó afrikai lakosságának jólétét, azzal dicsekedett, hogy az egy főre eső nemzeti jövedelem Belga Kongóban a függetlenség elnyerése előtt milyen magas volt. De hiszen tudott dolog, hogy ezen országok nemzeti jövedelmének óriási hányada a belga, angol és amerikai monopóltőkések néhány bánya- és egyéb koncessziós társaságának zsebébe vándorol, az afrikai lakosságra eső fejenkénti része pedig minimális.[3] Ez az okoskodás arra a karikatúrára

3 Egy hivatalos ENSZ-kiadvány megállapítja, hogy a belga monopóliumok tőkebefektetései Kongóban 1947 és 1952 között 219 millió dollárról 554 millióra növekedtek. A monopóliumok tiszta jövedelme ez alatt az idő alatt 430 millió dollárt tett ki, amí-

emlékeztet, amely előkelő vendéglő asztalánál ülő kövér úriembert mutat, s előtte tányéron két hatalmas szelet húst. Az utcáról ablakon keresztül sóvárogva nézi egy rosszul öltözött munkásember. A kép aláírása: „Statisztika. Minden főre egy szelet hús".

Fentiekben csak néhány vonással próbáltuk megrajzolni az angol, francia, belga gyarmatosítók arcképét a múltban és a jelenben. De van ennél súlyosabb is. Például, ami a Dél-afrikai Unióban folyik.

Ez az ország formailag nem gyarmat. Régebben „gyarmati típusú domínium"-nak nevezték. Ma, a Brit Nemzetközösség korszakában úgy mondhatnám, hogy „gyarmati típusú független ország". Hogy értendő ez?

A Dél-afrikai Unió nemrég „népszavazással" döntött arról, hogy köztársaság lesz. „Demokráciájának" csak egészen kis szépséghibája van: az, hogy az ország 14 milliós lakosságának több mint négyötöd részét kitevő afrikai lakosság százszázalékra ki van rekesztve belőle. Nemcsak a választások vonalán, minden vonalon. A „demokrata" kormány jogokat nem, csak sortüzet és börtönt tartogat részükre. Az ENSZ számára ez nem új. Közgyűlésein több mint tíz éve évről-évre szóba kerül, hogy ebben az országban az afrikai lakosságot lealázó faji elkülönítésnek vetik alá; politikai jogai nincsenek, gazdasági fejlődési lehetősége nincsen, s ha elégedetlenségének akár csak szerényen is hangot ad, ezerszámra gyilkolják és bebörtönzik. Az elmúlt év tavaszán az egész világ felháborodását váltották ki a sharpville-i és a langai vérfürdők. Az indiai kisebbséget gazdaságilag is és politikailag is elnyomják.

A szomszédos Délnyugat-Afrikát, amelynek mint volt német gyarmatnak adminisztrálására az első világháború után megbízatást kapott, egyszerűen bekebelezte, eltulajdonította. Mikor a második világháború után az ENSZ alapokmánya értelmében ennek a volt német gyarmatnak is, mint a többinek, mandátumterületből gyámsági területté kellett volna alakulnia, hogy azután bizonyos idő múltán független állammá váljék, a Délafrikai Unió urai egyszerűen kijelentették, hogy ezt az országot belső tartományuknak tekintik, ahol azt teszik, amit akarnak. Minthogy pedig ők faji elkülönítést, az afrikai népek elnyomását és kizsákmányolását gyakorolják, ezt teszik Délnyugat-Afrikában is.

ből 250 milliót a részvényesek közt kiosztottak. (United Nations. The International Flow of Private Capital, 1946—1952. New York, 1954., pp. 24—25.)

John Günther amerikai szerző „Inside Africa" c. könyvében (689. o.) ezt írja: „Tény, hogy Kongó gazdag ország és sokat tesz az afrikaiak javára, de 1950-ben az ország nemzeti jövedelmének 75 százaléka (32.5 milliárd belga frank) a lakosság 3 százalékának zsebébe vándorolt. Az Egyesült Államok 1937-ben 1 471 000 dollár értékű árut vitt ki Kongóból, 1951-ben már 52 millió értékűt."

Ugyanakkor egy képzett afrikai szakmunkás bére az Union Minière-nél nem haladja meg a napi 1 dollárt, egy segédmunkásé pedig a 10—20—30 centet. (L. Basil Davidson: The African Awakening. London, 1956, p. 151.)

És a délafrikai gengszter-gyarmatosítók nincsenek egyedül. Portugália képviselője nemegyszer jelentette ki az ENSZ színe előtt, — mint ahogy kormánya is mindig ezt hangoztatja az egész világ színe előtt, — hogy Portugáliának nincsenek gyarmatai. Angola, Mozambik és a többi, szerintük nem gyarmat, hanem egyszerűen Portugália tartománya. Hogy ezeknek a „tartományoknak" gazdag természeti kincseit ma is a portugál bankárok, tőkések és földesurak aknázzák ki, a bennszülött lakosság viszont, a fejlődés minden lehetőségétől megfosztva, nyomorban tengődik, fiainak ezrei pedig még ma is emberkereskedelem áldozatai — arról a „szabad világ"-nak ezek a képviselői bölcsen hallgatnak.[4]

Ez a helyzet mutatja, mit kell tartanunk az imperialistáknak a gyarmatok azonnali felszabadítása ellen felhozott azon érveiről, hogy ilyen határozatra nincs szükség, mert előbb-utóbb a gyarmatosítók saját jószántukból felszabadítják őket.

Egy másik, a gyarmatok azonnali felszabadítása ellen állandóan hangoztatott érv, hogy a gyarmati országok népeit előbb fel kell készíteni a függetlenségre. Veszedelmes volna minden további nélkül függetlenséget adni nekik, hiszen nincsenek kellő számban képzett adminisztrátoraik, mérnökeik, orvosaik és így tovább, nincs meg a szükséges gyakorlatuk sem ahhoz, hogy modern, demokratikus állam törvényhozó és végrehajtó szerveit létrehozzák és azok feladatait ellássák.

Erre az átlátszó érvre Guinea elnöke, Sekou Touré. már megadta a választ, az ENSZ közgyűlésén tartott beszédében: „Minden nép — mondotta — minden időben képes önkormányzatra ... Saját ügyeik intézésére csak egyféle népek nem képesek: a gyarmatok népei." Valóban márványba vésendő szavak. Legyenek nyugodtak a gyarmatosítók: ha az elmaradott afrikai országok holnap megkapják függetlenségüket, nagyon jól el fogják kormányozni országaikat — feltéve, hogy volt elnyomóik nem zavarják őket ebben, mint ahogy azt most Kongóban teszik.

Kivétel nélkül minden afrikai népnek megvan a maga társadalmi szervezete, soknak közülük kialakult államszervezete is. Hogy ezek nem hasonlítanak a nyugati kapitalista államszervezetekhez, az természetes. De miért kellene azokra hasonlítaniok? Az ENSZ alapokmánya egyáltalán nem írja elő azt, hogy az államoknak valamilyen meghatározott típus mintájára kell alakulniok. Az ENSZ tagjai között vannak feudális monarchiák, alkotmányos monarchiák, polgári köztársaságok és szocialista köztár-

4 A portugál gyarmatokon uralkodó hallatlan nyomor és embertelen terror tényeken alapuló részletes leírását adják többek között az alábbi művek:
Basil Davidson: The African Awakening, London, 1956
James Duffy: Portuguese Africa. London, 1959.
Elisabeth Landes: UN Stepchildren. „Africa Today", Jan.—Febr. 1958.

saságok. Semmi akadálya sem lehet annak, ha valamely afrikai ország népe egyelőre tovább fenn akarja tartani a maga hagyományos társadalmi szervezetét — például mondjuk Ugandában a Buganda államot vagy Dél-Afrikában a basuto nemzet törzsi államszervezetét — hogy azt megtarthassák mindaddig, amíg belső fejlődésük folyamán saját elhatározásukból fel nem cserélik jelenlegi államformájukat más, modernebb államformára.

Ezeknek az országoknak a fejlődésében természetesen szerepet játszik a munkásosztály számbeli és politikai erejének foka. A második világháborúban az afrikai proletariátus jelentősen megnőtt. Belga-Kongóban például a bérmunkások száma 1936-ban 491,5 ezer volt, 1948-ban már 820 ezer. Francia Nyugat-Afrikában a megfelelő adatok: 178 ezer és 282 ezer; Kenyában pedig 213,7 ezer, illetőleg 394,9 ezer stb. A szakszervezetek rohamos fejlődése és marxista-leninista pártok létrejötte és szerepe a nemzeti felszabadító mozgalmakban a dolgozók politikai színvonalának emelkedéséről tanúskodik.

Ha a gyarmatosító hatalmak valóban azt akarnák, hogy a még gyarmati sorban levő népek függetlenné váljanak, ahelyett, hogy „felkészültség hiánya" ürügyén visszatartanák őket a függetlenség elnyerésétől, akkor támogatnák őket abban, hogy minél előbb, minél nagyobb számban, minél magasabbfokú felkészültséget szerezzenek. Ennek azonban nem az az útja, hogy elküldik hozzájuk ügynökeiket „tanácsadók" gyanánt, sem az, hogy egykétezer gyerek — és felnőtt — számára missziós iskolákat szerveznek, sem az, hogy többmilliós népből öt-tíz fiatal ember számára lehetővé teszik, hogy a gyarmatosító anyaország valamelyik egyetemét elvégezhesse. Komoly változás abban az irányban, hogy a ma még elnyomott afrikai népek nagy számban és gyorsan szerezhessenek magas politikai, műszaki és tudományos képzettséget, csak akkor lesz lehetséges, ha függetlenségüket visszanyerik. Akkor maguk létrehozzák majd saját közép- és felső iskoláikat és nem egyesével, hanem százával fogják fiaikat és leányaikat külföldi egyetemekre és műszaki főiskolákra kiküldeni. És ha majd a fejlett országok felajánlanak nekik nagyobbszámú ösztöndíjat főleg orvosi és műszaki főiskolákra és minden politikai feltétel nélkül — mint ahogy azt példamutatóan a Szovjetunió teszi —, azt is örömmel fogadják. Mindehhez azonban az kell, hogy előbb *elnyerjék függetlenségüket.*

*

A függetlenség megadása ellen felhozzák továbbá, hogy a felszabadítandó országok gazdaságilag állítólag ma még nem képesek megállni a lábukon. Ennek a kérdésnek két oldala van. Egyik az, hogy nem rendelkeznek a szükséges anyagi eszközök-

kel, a másik az, hogy gazdaságuk fejletlen. Mind a két állítás igaz. De hogy is rendelkeznének a szükséges anyagi eszközökkel, amikor a gyarmatosítók fél évszázadon, vagy még több időn át fosztogatták őket. Nyersanyagaikat elrabolták, vagy potom áron felvásárolták és exportálták; az ipar fejlesztését pedig megakadályozták, hogy saját iparuk számára biztosítsák az újabb piacokat. Ezek az országok azért szegények és gazdaságilag elmaradottak, mert a gyarmatosítók tették őket ilyenekké. Ahhoz, hogy ez az állapot megszűnjék, először meg kell szabadulniok kizsákmányolóiktól, azután segítséget kell kapniok a gazdaságilag fejlett országoktól. Amíg gazdaságuk irányítása a gyarmatosítók kezében van, a segítségnek sem sok hasznát látnák, mert ez is jórészben a gyarmatosítók céljait szolgálná. Amint függetlenek lesznek, a gazdasági segítség valóban az ország, a lakosság érdekeit szolgálja.

Sok szó esik ma az elmaradt országok gazdasági megsegítéséről, arról, hogy a gazdaságilag fejlett országoknak erkölcsi kötelessége segítséget nyújtani az elmaradottaknak. Ez feltétlenül helyes. De milyen arányban? Igazságos lenne például, hogy azesetben, ha a nem gyarmattartó országok nemzeti jövedelmük 1 százaléka erejéig vállalják ezt a kötelezettséget, a volt gyarmatosítóknak ennek többszörösét kelljen vállalniok.

Nem kevés szó esik arról is, hogy az elmaradt országok gazdasági megsegítése hogyan történjék: bilaterális megállapodások útján, vagy az ENSZ közvetítésével. Megtiltani azt, hogy bármely ország bármely más országnak segítséget adjon, ha az utóbbi ezt szívesen elfogadja, természetesen nem lehet. Ha a gazdasági segítés politikai feltételek nélkül történik, ezt csak üdvözölni lehet. Az elmaradt országok gazdasági megsegítésének központilag, az ENSZ-en keresztül történő megvalósítása ugyancsak helyes és üdvözölhető abban az esetben, ha az ENSZ apparátusa, amely ezeket a segélyeket szétosztja és kezeli, valamennyi ország érdekeit szem előtt tartja és nem egy ország vagy országcsoport érdekeit szolgálja, mint az eddig történt és történik. Mint ahogy az általános és teljes leszerelés nem valósítható meg az ENSZ szerveinek — elsősorban a Főtitkárságnak és a Biztonsági Tanácsnak — megfelelő átszervezése nélkül, a gazdaságilag elmaradott országok gazdasági megsegítése nem szervezhető meg eredményesen, ha ez az átalakítás meg nem történik.

*

Vannak, akik így érvelnek: Helytelen lenne a még gyarmati népeknek ma függetlenséget adni, mert nagy részük még törzsi szerkezetű társadalomban él és a törzsek egymással állandóan hadakoznak. Előbb meg kell szüntetni ezeket a viszálykodásokat és csak azután lehet majd szó a függetlenség megadásáról.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy annak, amit az imperialista sajtóban ezekről a törzsi viszálykodásokról nap mint nap olvashatunk, háromnegyed része egyszerűen nem igaz, vagy tisztára a gyarmatosítók provokációs „divide and rule" politikájának következménye.

Tény, hogy vannak egymással ellenségeskedő törzsek. Ez néha hagyományos, „örökölt" rossz viszony. Ennél sokkal nagyobb szerepe van azonban annak, hogy a gyarmatosítók a törzseknek ezt a hagyományos ellenségeskedését minden eszközzel szítják. Ennek száz módja van: különböző mértékű megadóztatás, megkülönböztetés a munkára kényszerítésnél, a földek kisajátításánál és így tovább. Megtörténik, hogy az afrikai lakosság — parasztok vagy munkások — valahol lázadoznak az erejüket meghaladó adóztatás, a könyörtelen kizsákmányolás vagy kényszermunka ellen. A lázadozók rendszerint egy törzshöz vagy törzscsoporthoz tartoznak. A gyarmatosítók ellenük uszítanak egy másik törzset, amelyről tudják, hogy különben sincsenek amazokkal barátságos viszonyban, vagy ehhez a másik törzshöz tartozó afrikai rendőröket vagy katonákat rendelnek ki ellenük és kész a „törzsi háború". Semmi kétség benne, hogy amint a gyarmatosítók uralma megszűnik és az afrikai lakosság megbízott képviselői veszik át az állam kormányzását, a törzsi viszálykodások rövidesen megszűnnek. Az afrikai népek ma egységes afrikai nemzeti államok létrehozásáért küzdenek, ami önmagában is fejlett öntudatról tanúskodik. S ha akadnak is még közöttük politikai fejlődés tekintetében elmaradt törzsek, amelyeknél ez az öntudatos egységtörekvés még hiányzik, vagy még gyenge, minden egyes afrikai országnak, bármilyen elnyomott és kizsákmányolt helyzetben van is, ma már van öntudatos vezető gárdája, amely a nemzeti egység létrehozását konkrét céljául tűzte ki. A Szudáni Köztársaság, Ghana és Guinea példája ékesszólóan bizonyítja, hogy ez így van. És ha a belga gyarmatosítók valóban és teljesen kivonultak volna Kongóból, ha a törvényes kongói kormány zavartalanul kezébe vehette és folytathatta volna az ország kormányzását, ha a segítségére küldött ENSZ-csapatok a viszályok kiküszöbölését és nem azok elmérgesedését segítették volna — kétség nem fér hozzá, hogy a kongói kormánynak éppúgy sikerült volna az ország népeinek egységét rövid idő alatt biztosítania, mint ahogy az a ghanai vagy a guineai kormánynak sikerült. Az világos, hogy azok a viszályok, összeütközések, szecessziós törekvések, amelyek ma a független Kongó megszilárdulásának útjában állanak, nem a kongói népek közötti viszályok és összeütközések, hanem a belga imperialisták és barátaik machinációi. Hiszen ezek az ellentétek, Kongó óriási területének nem ezen vagy azon a vidékén, nem ennek vagy annak a törzsnek vagy törzscsoportnak

a területén éleződtek ki, hanem pontosan ott, ahol az európai és amerikai monopóltőkések — az Union Miniere és a többi — a leginkább érdekelve vannak: Katangában és Kaszaiban. Mihelyt az imperialisták végleg kitakarodnak és az ENSZ szervei becsületesen végrehajtják a Biztonsági Tanács vonatkozó határozatait, a Csombe- és Mobutu-féle imperialista-bérencek eltűnnek a történelem süllyesztőjében, minden lehetőség meglesz arra, hogy Kongó úgyanolyan egységes és független államma váljék, amilyen Szudán, Ghana vagy Guinea.

*

Egyes afrikai országok felszabadítására irányuló javaslatok ellen felhozzák, hogy területükön többé-kevésbé jelentős számú európai telepes él, akiknek szerzett jogait az új független állam sértené. Mi lenne Algéria, Kenya, Észak- és Dél-Rhodézia, a Dél-afrikai Unió és más afrikai országok lakosságának európai részével, ha ezek az országok függetlenséget nyernének? Vajon a lakosság afrikai többsége nem állna-e bosszút korábbi elnyomóin?

Először is le kell szögeznünk, hogy „szerzett jogokról" itt nem lehet szó. Aki elrabolja a másiknak a földjét, aranyát, vagy egyéb kincseit, birtokot, gazdagságot szerezhet, de jogot nem. A jog és igazság azt követelné, hogy a rablott értéket fizesse vissza. Az afrikai népek azonban, amelyekről évszázadok óta azt terjesztették, hogy „vadak", a valóságban olyan szelídek, hogy ezt nem is követelik. Csak azt követelik — de ezt aztán erélyesen —, hogy szűnjenek meg már végre fosztogatni őket. Csatlakozva Sekou Touré elnök javaslatához — hozzátesszük: és fizessék vissza legalább valamelyes csekély hányadát annak, amit elraboltak.

„Szerzett jogaik" az európai telepeseknek tehát nincsenek. Ha nem hagyják el a függetlenné vált országot, hanem mint annak egyenjogú polgárai továbbra is ott óhajtanak élni — ennek semmi akadálya. Az afrikaiak meg akárnak szabadulni és meg is kell szabadulniok az elnyomó gyarmatosítóktól — az imperialista „anya"-országokból kiküldött kormányzóktól, a hatósági és erőszak-szervezetektől —, de a gyarmatosító országból vagy más országból oda települt európai lakosok távozását egyáltalán nem követelik. Sőt: országuk további gazdasági és kulturális fejlődése érdekében akarják is, hogy az európai orvosok, mérnökök, tanárok ott maradjanak. Ezek ugyanazokat a jogokat élvezhetik, politikai és gazdasági téren egyaránt, mint az afrikai lakosság. A privilégiumokról azonban, amelyeket eddig élveztek, a maguk számára erőszakkal biztosított és jogtalanul élvezett előjogaikról — egyszer s mindenkorra le kell mondaniok, ugyanúgy, ahogy a rabszolgakereskedőknek és rabszolgatartóknak le kellett mon-

daniok a rabszolgakereskedés és rabszolgatartás jogáról, amikor Anglia és nyomában a többi nyugati ország ezt a rendszert eltörölte.

De az afrikai népek nagylelkűen bánnak az európai telepesekkel, mert bár túlnyomó részüket a gyarmatosítóknak évszázadok alatt sem sikerült a kereszténységnek megnyernie, abból az úgynevezett keresztényi emberszeretetből ma is több van bennük, mint azokban, akik, mint Marx mondotta „a Krisztusról beszélnek, de a gyapjúra gondolnak".

*

Az imperialistáknak a gyarmati rendszer teljes és azonnali felszámolása ellen felsorolt érvei, mint a fentiekből látható, egytől egyig tarthatatlanok. Tudják ezt jól ők maguk is. Tudták már akkor, amikor *a gyarmati rendszer teljes és azonnali felszámolásának kérdése a Szovjetunió javaslatára a közgyűlés napirendjére került.* Még jobban meggyőződhettek érveik tarthatatlanságáról a vita folyamán, amikor nemcsak a szocialista országok, valamint a gyarmati sorból felszabadult ázsiai és afrikai országok képviselői, de a nem gyarmattartó kapitalista államok többségének delegációi is, egyértelműen állást foglaltak a gyarmati rendszer felszámolása mellett.

Ily módon lefegyverezve és sarokba szorítva a gyarmatosítók kétségbeesett kísérletet tettek arra, hogy a vitát valahogy mellékvágányra tereljék és zsákutcába juttassák. Minden gyarmatosítók fő protektorának, az Egyesült Államok delegációjának kezdeményezésére egyik imperialista állam képviselője a másik után próbálta bevetni azt a gondolatot, hogy a deklarációban ne csak a gyarmati országokról legyen szó, hanem „valamennyi más nem szabad országról" is. Ez alatt a szocialista országokat (a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének nem orosz tagállamait és az európai népi demokratikus országokat) értik, amelyek szerintük a Szovjetunió „gyarmatai".

Nincs szükség arra, hogy ezzel az ostoba rágalommal vitába bocsátkozzunk. Mindenki tudja, hogy a szocialista országok népei maguk az urai országaiknak, hogy ott minden politikai és gazdasági poszton saját munkásaik, parasztjaik és értelmiségieik ülnek. Azokat az országokat, amelyek a Szovjetunió szövetségesei, a Szovjetunió nemcsak hogy nem zsákmányolja ki, de a legmesszebbmenő nagylelkűséggel segíti. Köztudomású az is, hogy a gyarmati sorból felszabaduló országok, amelyek minden igyekezetükkel azon vannak, hogy népgazdaságuk évtizedes elmaradottságából kimozduljanak, örömmel fogadják gazdasági partnerükül a Szovjetuniót és a szocialista országokat általában, mert tudják,

hogy ez a gazdasági kapcsolat népgazdaságuk fejlődését, országuk gyarapodását mozdítja elő és, hogy ebből a gazdasági kapcsolatból politikai hátrányuk nem származik.

A közgyűlési vita tárgyát képező deklaráció — az is, amelyet a Szovjetunió nyujtott be, az is, amelyet az ázsiai és afrikai országok — arról szólt, hogy függetlenséget kell adni a gyarmatoknak, vagyis azoknak az országoknak, amelyeknek nincs saját államuk, saját kormányuk, ahol idegen hatalom uralkodik, melynek polgárai politikai és gazdasági kiváltságokat élveznek, az ország népei pedig, vagy legalábbis azok óriási többsége jogfosztott, vagy nem teljes jogú, másodrendű embereknek számítanak. Függetlenséget kell adni azoknak az országoknak, ahol az állam törvényhozó, államigazgatási és igazságügyi szervei egy idegen hatalom fennhatósága alatt vannak; ahol az ország népgazdaságának kulcspozíciói — bankok, külkereskedelem, közlekedési utak, nagyüzemek, sok helyen a föld nagy része is — gyarmatosítók kezében vannak, amit azok arra használnak ki, hogy az ország nyersanyagait és egyéb természeti kincseit ellenérték nélkül, vagy jóval a világpiaci árakon alul összeharácsolják, a leigázott helyi lakosságot pedig erőszakkal vagy gazdasági nyomással arra kényszerítsék, hogy munkaerejüket éhbérért odaadják.

Mindenki jól tudta, miről van szó: arról, hogy az angol, a francia, a belga, a holland, a spanyol, a portugál gyarmatosítóknak, akik egyes ázsiai és afrikai országokat még ma is gyarmati sorban tartanak, elnyomnak és kizsákmányolnak, erről haladéktalanul le kell mondaniok.

Az imperialisták manővere teljes kudarcot vallott. *Kénytelenek voltak elvben maguk is elismerni a gyarmati rendszer felszámolásának szükségességét és időszerűségét.* Arra azonban, hogy az ezt követelő deklarációt, akár csak az ázsiai és afrikai országok által beterjesztett enyhébb fogalmazásban is megszavazzák — s ezzel maguk írják alá a szívüknek kedves gyarmati rendszer halálos ítéletét —, még sem tudták rászánni magukat. Kerestek és találtak ürügyeket arra, hogy egyik-másik formulázás elfogadhatatlanságára hivatkozva tartózkodjanak a szavazástól.

Az imperialista politikusok szerint „csak igen naiv idealisták javasolhatnak olyat, hogy jelenleg, a világválság idején, az anyaországok megengedhetik maguknak azt, hogy kivonuljanak gyarmataikról."[5]

De sok száz millióra tehető ezeknek a „naiv idealistáknak" a száma. A szovjet javaslat az ENSZ-en kívül is hatalmas helyes-

[5] A kolonializmus eszméje. Cikkgyűjtemény. New York, 1958.

léssel találkozott. Nem csupán a népek igazságérzete követeli a gyarmatrendszer azonnali, teljes felszámolását; ezt diktálja az a felismerés is, hogy ez a béke megszilárdításának egyik legfontosabb eszköze. „A népek függetlenségi és szabadságharca gyengíti a háborúra törekvő erőket, és megsokszorozza a béke erőit."[6] Mellékjük szegődik világszerte a forradalmi munkásmozgalom, a demokrácia minden igaz híve, a béke-világmozgalom.

Ma, a huszadik század második felében, az emberiség megújhodásának nagyszerű korszakában, amikor a szocializmus erői felülkerekednek, a világ elnyomott és kizsákmányolt népei a föld legfélreesőbb zugában is talpraálltak, hogy kiharcolják szabadságukat, függetlenségüket, emberi jogaikat, ma, a gyarmati rendszernek, az emberi nem ezen évszázados szégyenének nincs többé helye a földön. Ütött már a gyarmati rendszer végórája.

[6] A kommunista és munkáspártok 1960 novemberi Értekezletének Kiáltványa.

A felsőoktatás továbbfejlesztéséről *

Írta **MOLNÁR JÁNOS**

Befejeződött az oktatásügyünk továbbfejlesztéséről szóló tézisek társadalmi vitája. A vitában mintegy 900 000 ember vett részt, s közel 70 000 szólalt fel. Az egyetemeken és főiskolákon — külső szakemberek bevonásával — tanácsüléseken vitatták meg a téziseket. Az egyetemek és főiskolák részt vettek a reformtervezet kidolgozásában is. Javaslataik sokat segítettek a kormánybizottságnak az alapelvek kidolgozásában.

A tapasztalatok azt bizonyították, hogy ez a módszer: az oktatók bevonása a reform előkészítésébe, az egyedüli helyes módszer volt. A felsőoktatás szakmailag igen bonyolult, sokágú terület, s központi utasításokkal lehetetlen azokat az összetett problémákat megoldani, amelyek most napirendre kerülnek. Nem lehet csupán az egyetemek, főiskolák oktatóira támaszkodva sem. Elengedhetetlen a népgazdaság, a tudományos élet különböző területein dolgozó szakemberek segítsége. Ezért is jelentősek voltak azok a viták, amelyeket a Tudományos Akadémián, annak egyes intézeteiben, a Tudományos és Felsőoktatási Tanácsban, a MTESZ-ben rendeztek, ahol különös súllyal kerültek szóba a felsőoktatás problémái. A viták megmutatták, hogy az egyetemi és főiskolai oktatók — tekintélyes professzoroktól a fiatal tanársegédekig egyaránt — többségükben egyetértenek a reform célkitűzéseivel, időszerűnek és szükségesnek tartják azokat. *Az elmúlt két félévben egészséges közvélemény alakult ki a reform mellett.* Ez a legfontosabb politikai előfeltétele annak, hogy elképzeléseinket megvalósítsuk. Természetesen voltak és vannak ellenvélemények, aggodalmak is. Vannak egyetemi oktatók, akik nem értették meg a reform szükségességét, mások különböző — részben jogos — aggályokat vetnek fel.

* E cikkben nem térek ki az orvos- és agráregyetemek, valamint a művészeti főiskolák problémáira.

A jelen helyzet egészében mégis kedvező. A felsőoktatás néhány éven át lemaradt a reform előkészítésében. Ezért az elmúlt tanévben a fő feladat az elmaradás megszüntetése volt. Le kellett küzdeni — sokszor még a Művelődésügyi Minisztériumban és más irányító szervekben is — mind a kapkodó, demagóg, mind a konzervatív törekvéseket. A viták eredményeként a helytelen nézetek ma már szűkebb területre szorultak vissza, s megvannak a feltételek a munka meggyorsításához.

Az alapelvek világosak. Ma a legdöntőbb feladat a megvalósításukhoz szükséges legjobb módszerek kikísérletezése, főképpen pedig a tananyag és az oktatási módszerek korszerűsítésének megkezdése. Hol tartunk jelenleg e feladatok megoldásában?

*

Oktatásügyünk továbbfejlesztésének egyik kulcskérdése az iskola és az élet, az oktatás és a gyakorlat, a termelés kapcsolatának megjavítása. Az a célunk, hogy a hallgatókat már a tanulmányi idő alatt bevezessük a tanultak gyakorlati alkalmazásába, így az oktatást célszerűbbé tegyük, hogy az a jelenleginél jobban megfeleljen a társadalom által támasztott követelményeknek. A gyakorlati képzés megjavítása fokozza a szakképzés hatékonyságát, elősegíti, hogy szakterületük valóságos és gyakorlati problémáit jobban ismerő mérnökök, pedagógusok és más szakemberek kerüljenek ki az egyetemekről. Az élettel, a termeléssel való kapcsolat megjavításától azt is várjuk, hogy a hallgatók egyetemi képzésük előtt és alatt közvetlen gyakorlatból ismerjék meg a társadalmilag hasznos munkát, elsősorban a fizikai munkát, aminek politikai és jellemformáló jelentősége vitathatatlan. Egyetemeinken ma kevés a gyakorlatra, a tanultak gyakorlati alkalmazására fordított idő, a gyakorlatok nem elég hatékonyak és elszakadtak az elméleti anyagtól.

A viták során általában egyetértéssel találkozott az az álláspont, hogy az egyetemi képzési idő 5 évéből mintegy 10 hónapot jól megszervezett — üzemi, területi — szakmai gyakorlatra kell fordítani, amely a hallgatókat leendő hivatásukra készíti elő, és amely ezért képzésük szerves részét alkotja. A szakmai gyakorlatok megszervezése, legjobb formáinak megtalálása még nagyrészt előttünk álló feladat, egyes területeken azonban már számottevő kísérletek kezdődtek.

Az utóbbi években a pedagógusképzés megjavítására például több intézkedés született. Így az érettségire épülő tanító- és óvónőképzés megszervezése — jelenleg 14 felsőfokú tanító- és óvónőképző intézet működik —, valamint a pedagógiai főiskolák képzési idejének 4 évre emelése. Három tudományegyetemünkön pedig tanárképző tanácsok megszervezésével, gyakorló iskolák létre-

hozásával, s főként a tanítási idő 5 évre emelésével szintén jelentős lépések történtek a tanárképzés színvonalának emelésére. A hosszú idő óta most először belépő V. év fő tartalmát tekintve a tanári gyakorlat megszervezésére szolgál. A féléves tapasztalatok kedvezőek. A gyakorló iskolákban végzett hospitálás és tanítási gyakorlat erősítette a leendő tanárok hivatástudatát, növelte pedagógiai érzékét. A kezdeti eredményeknek jó hatása volt az egyetemek egész oktatókarára, ami azért jelentős, mert a tanárképzés megjavításához szükséges, hogy a pedagógiai tanszékeken kívül a szaktanszékek oktatói is megértsék a tanárképzés fontosságát, s ennek megfelelően szervezzék meg oktatómunkájukat. A féléves tapasztalatok rámutattak a már ismert tényre is: nem megfelelő a jelöltek pedagógiai felkészültsége. Ismereteik hiányosak és papírízűek. A tanult elméleti tananyag gyakorlati alkalmazásában gyengék, s nem megfelelő a módszertani felkészültségük sem. Mindez sürgetővé teszi a gyakorlati képzés további javítását.

Az eddigi tapasztalatok alapján és a reform szellemének megfelelően tovább kell fejleszteni az ötödik — gyakorló — év módszerét. A hallgatókat falusi, illetve kerületi iskolákba is ki kell küldeni hospitálási és tanítási gyakorlatra. Ennek a célja elsősorban a hivatástudat erősítése. A végzett hallgatók többsége vidéki illetve falusi iskolában fog tanítani. Elengedhetetlen, hogy ezek problémáival még a tanulmányi idő alatt megismerkedjenek. Falusi iskolai gyakorlatok már ez évben is voltak tanárképző tudományegyetemeinken. Az V. év egységes gyakorlati évként való felhasználása érdekében növelni kell az aktív tanítási gyakorlatot, csökkenteni kell az év túlterhelését, biztosítani kell, hogy a leendő tanár pedagógiai, lélektani, különösen pedig szakmódszertani elméleti anyagokkal már a harmadik-negyedik év folyamán megismerkedjen. A minisztérium már megtette az ezzel kapcsolatban szükséges intézkedéseket. E feladatok jó megoldása megköveteli a pedagógiai tanszékek megerősítését.

A tanárképzés megjavítása nem merülhet ki az utolsó, főként pedagógiai gyakorlatra fordított év helyes megszervezésében. Biztosítani kell az egyetemi tanulmányi idő első négy éve alatt is a gyakorlati képzést. Ennek a célja olyan pszichológiai, pedagógiai, népművelési ismeretek és aktív gyakorlat szerzése, megfigyelések gyűjtése, amire a leendő tanárnak szüksége lesz. Már ez évben indultak kísérletek iskolai megfigyelésekre, úttörő- és KISZ-szervezetekben végzett munkára, valamint népművelési gyakorlatra. Így például a különböző egyetemeken és főiskolákon 480 hallgató gyakorlati munkát végez iskolai úttörő- és KISZ-szervezetekben, mintegy 150 hallgató (köztük orvos- és agrárhallgatók is) vett részt falusi népművelési gyakorlaton. Sok egyetem ennek a tanévnek a második félévében tervezi a hallgatók különböző gyakorlati

munkájának bevezetését. Minden tudományegyetemen megnövelték az eddig is szervezett nyári termelési gyakorlatok időtartamát. Megindul a gyakorlati képzés a tanító- és óvónőképző intézetekben is.

Ma még korai lenne értékelni ezeket a kísérleteket, amelyek nemrég indultak meg, sok kísérlet pedig csak most indul meg. De már most kiemelhetjük például a második éve folyó falusi népművelési gyakorlat pozitív tapasztalatait. Ez a munka — melyben a hallgatók önkéntes jelentkezése alapján vettek részt — nagymértékben növelte hivatástudatukat, önállóságukat, kedvezően hatott politikai és világnézeti fejlődésükre. Általában megértették, hogy milyen felelősségteljes, áldozatos és szép feladat a népművelő pedagógusé. Egy szegedi bölcsészhallgató írta a gyakorlati munkájáról készült jelentésben: „Megtanultuk, hogy a népművelő önzetlen ember, saját érdekeit alárendeli a közösség érdekeinek." A népművelő munkához — írja — „lélek kell. Tisztelettel és szeretettel beszélni az egyszerű emberekkel, megnyerni a magunk számára az embereket". A falusi lakosság — elsősorban a termelőszövetkezeti parasztok — nagyon szívesen fogadják ezeket az egyetemi hallgatókat.

Sajnos, a gyakorlati képzésre vonatkozó kísérletek megszervezésével elmaradtak a jogi karok, illetve a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem. A jogi karokon a II. félévben kell előkészíteni az 1961—62-ben ötödéves hallgatók mintegy 8—9 hónapos szakmai gyakorlatát, amelyet különböző államigazgatási, bírósági, ügyészségi, üzemi munkahelyeken konkrét jogi feladatok önálló megoldására fordítanak.

Más jellegű kísérletek folynak a műszaki egyetemeken. Ebben a tanévben kezdődött a Veszprémi Vegyipari Egyetemen az az elsősorban módszertani jellegű kísérlet, melynek célja, hogy megkeresse a legjobb eszközöket az oktatás hatásfokának emeléséhez. A kísérlet lényege, hogy két szaktantárgy párhuzamos oktatásával decentralizálja a vizsgaperiódust és nagyobb intenzitást biztosít a tananyag elsajátításához. A féléves tapasztalatok bíztatóak: az elmúlt évinél jobb vizsgaeredmények születtek. Jelentős mértékben — közel 50 százalékkal — csökkentették az előadások óraszámát a szemináriumi foglalkozások, laboratóriumi gyakorlatok, tehát az elméleti anyag begyakoroltatása, és a kötelezően megszervezett egyéni tanulás javára. A hallgatók szigorú munkafegyelem alapján intenzíven, ugyanakkor a zsúfolt vizsgaperiódusok sok kellemetlen velejárója nélkül, eredményesen dolgozhatnak. A fiatal Veszprémi Vegyipari Egyetem oktatóit és vezetőit dicséret illeti bátor és megfontolt kezdeményezésükért. Veszprémben a második félévben új kísérlet is indul. A negyedik évfolyamon tanuló hallgatókat 5 hónapra üzembe küldik. Munkakönyves, beosz-

tásuknak megfelelő fizetést élvező dolgozók lesznek, gyakorlatuk alatt az üzemek munkásszállásán laknak, s tanulmányaikat levelező úton folytatják. Tantárgyaikból az üzemben vizsgáznak.

Hasonló kísérletet kezdenek a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen, ahol a negyedik éves bányaművelő hallgatók például 6 hónapos üzemi munkára mennek az egyik bányába. A miskolci egyetem gépészmérnöki karán két kísérletet szerveznek. Már ebben a félévben felvesznek mintegy 50 hallgatót, akik egy éven keresztül 4—4 hetes váltással tanulnak az egyetemen, és dolgoznak a DiMÁVAG-ban. A negyedik évfolyam hallgatóinak egy csoportja pedig 6 hónapon keresztül váltakozva 4 hetet az egyetemen, 4 hetet a DiMÁVAG-ban tölt. A hallgatók a gyárban részben fizikai munkát végeznek, részben technikusi feladatokat oldanak meg. Bekapcsolódnak az üzem politikai és társadalmi életébe. Kísérletek indulnak a hallgatók gyakorlati képzésének megjavítására az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen is. Minden műszaki egyetemen megnövelik a szokásos nyári termelési gyakorlatok időtartamát.

Ebben a tanévben tehát egyetemeink és főiskoláink jelentős lépést tesznek előre a szakmai gyakorlatok, a gyakorlati képzés terén. Most minden a jó szervezésen, a tapasztalatok gondos elemzésén múlik. Nem szabad a kísérleteket sorsukra hagyni. Az egyetemi oktatók vegyenek részt aktívan ezek ellenőrzésében és segítésében. A sokféle, más-más jellegű kísérlet összefogása, támogatása gondos elemző munkát és ugyanakkor gyors, operatív intézkedéseket is követel.

E kísérleteknek még megvan az a hiányosságuk, hogy nem épülhetnek egy befejezett tananyagkorszerűsítési munkára. A kísérletekkel nyerünk majd tapasztalatot ahhoz is, hogy milyen következtetéseket kell levonni a megnövelt időtartamú szakmai gyakorlatokból a tananyag korszerűsítésére, az elméleti oktatásra, az elmélet és gyakorlat kapcsolatának erősítésére vonatkozólag. A műszaki egyetemeken most szervezendő kísérletekben nem érvényesülhet még teljesen az az elv sem, hogy a leendő mérnök az üzemben már konkrétan meghatározott műszaki feladatokat oldjon meg. Ilyen irányú kísérleteket a jövő tanévre kell előkészítenünk.

A gyakorlati képzés megvalósítását, különösen az egyetemeken és főiskolákon kívüli szakmai gyakorlatok bevezetését még több oktató vitatja, főként a műszaki egyetemeken. Bízunk abban, hogy a kísérletek meggyőző ereje megváltoztatja majd álláspontjukat. Már az eddigi tapasztalatok is nagy erővel bizonyítják, hogy a gyakorlati képzés megvalósítása — ha ennek tartalmi vonatkozásait is jól kidolgozzuk — emeli a képzés hatékonyságát és színvonalát. Csak a gyakorlat teheti teljessé az elméleti megismerést,

csak ez biztosíthatja, hogy a leendő tanár, mérnök önállóan és tudatosan tudja alkalmazni ismereteit. Csak a képzés szerves részeként értelmezett, az egyetemi és főiskolai tanulmányok alatt megvalósítandó gyakorlati képzés — melyet nem valamiféle kiegészítésnek, kirándulásnak, vagy a tanulmányi idő utáni pótlásnak fogunk fel — vezethet eredményre.

Ma még szinte felmérhetetlen a gyakorlati képzés politikai és világnézeti jelentősége. Ha jól és megfontoltan szervezzük meg ezeket a gyakorlatokat, azok a jövő szocialista értelmisége nevelésének egészen új módszerét adják kezünkbe. Az aktív bekapcsolódás változó és fejlődő új társadalmunk életébe a tanulás idején olyan emberek nevelését segíti elő, akik egész másként nézik majd szakmájukat, annak társadalmi szerepét, magasabb lesz az igényük önmagukkal szemben!

Az oktatási rendszer továbbfejlesztésének irányelvei annak az elvnek a fokozatos megvalósítására hívnak fel, hogy az érettségizettek legalább egyéves termelőmunka után kerüljenek egyetemre, főiskolára. Egyetemeinken és főiskoláinkon már ma is 30 százalék körül van azoknak az aránya, akik legalább egy évet termelőmunkában töltöttek felvételük előtt. Így nem látszik túlságosan távolinak, hogy elérjük az említett célkitűzést. Az idén néhány egyetemen kísérletet kezdtek az előfelvételi rendszerrel. Mintegy 450, arra alkalmas, elsősorban férőhely hiánya miatt elutasított jelentkezőt vettek fel feltételesen egyetemi hallgatónak s küldték el őket üzemekbe és más munkahelyekre dolgozni. Felvételük akkor válik véglegessé, ha a munkában megállták helyüket. Közben előkészítő tanfolyamra járnak. A kísérletnek vannak vitatható pontjai, mindenképpen érdemes azonban arra, hogy célszerűségét és eredményeit egy év tapasztalatai alapján megvizsgáljuk. Általában az előkészítő tanfolyamok egyre népszerűbbekké válnak, különösen a termelésben hosszabb időt töltött jelentkezők esetében, ezért az idén már az ilyen tanfolyamok időtartamát 6 hónapra növeltük.

Társadalmi fejlődésünk, s ezzel összefüggésben oktatási rendszerünk továbbfejlesztése megköveteli a jelenlegi felvételi rendszer további javítását is. Népi államunk felszámolta a volt uralkodó osztályok kulturális monopóliumát. Megnyitotta a főiskolák kapuit a munkásság és a parasztság fiai előtt. Rendszerünk e nagy vívmányát tovább kell erősítenünk felvételi politikánkkal is. Ezért tovább kell javítanunk a munkás- és parasztszülők és gyermekeik közötti felvilágosító munkát. Felvételi rendszerünket úgy kell tökéletesíteni, hogy még nagyobb szerepe legyen a felvételeknél a tényleges tanulmányi eredményeknek, a rátermettségnek és a szakmai készségnek, valamint a világnézeti, politikai és jellembeli tényezőknek. Biztosítani kell, hogy a társadalom az eddiginél is aktívabban részt vegyen az egyetemi felvételekben. Ezt szolgálja

többek között a társadalmi ösztöndíjak egyre szélesedő alkalmazása is.

A gyakorlati képzés megerősítése — különösen a műszaki felsőoktatásban — nem valósítható meg az üzemek, az ipar és a szaktárcák segítsége nélkül. Már e félévben is, s a következő években még inkább, nagyszámú hallgatót kell átmeneti időre foglalkoztatnia az iparnak. Ez természetesen nehéz szervezési problémákkal jár s gondokat okozhat a munka termelékenységének alakulásában is. Az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az üzemek pártszervezetei és vezetői, a szaktárcák megértették, hogy az egyetemi hallgatók gyakorlati képzésének megjavítása nem valami elvont oktatási érdek, hanem mindenekelőtt az ipar érdeke. Sok üzem messzemenő segítséget ad az egyetemeknek a most induló szakmai gyakorlatokhoz. Nagy jelentősége van itt azoknak a szerződéseknek, amelyeket a Művelődésügyi Minisztérium, illetve a Budapesti Műszaki Egyetem és az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem kötött az egyes szaktárcákkal. Az ipari tárcák vállalták a hallgatók szakmai gyakorlatának segítését, az oktatók gyakorlati munkájának támogatását és ezenkívül gépekkel és műszerekkel is segítik az egyetemi oktatómunkát. Az ipar aktív segítségére van szükség a tananyag korszerűsítésének megoldásában, az új tantervek kialakításában is.

*

A felsőoktatás reformjáról folytatott viták során teljesen világossá vált, hogy sem a szakmai gyakorlatok idejének növelése, sem a felvételek előtti termelőmunka nem vezethet teljes eredményre *a tananyag és az oktatási módszerek korszerűsítése* nélkül. A minisztérium kidolgozta és a Tudományos és Felsőoktatási Tanács egyetértése alapján az egyetemek minden oktatójának megküldte a felsőoktatás tananyagának és oktatási módszereinek korszerűsítéséről szóló alapelveket. Az alapelvek többek között a következőket mondják:

„A tananyagkorszerűsítés legfőbb alapelve az, hogy a képzésben érvényesíteni kell a fejlődő szocialista társadalom gazdasági-termelési, világnézeti-politikai, kulturális-tudományos igényeit. ezekből kell levezetni az oktatás elé állítandó szakmai, ideológiai és gyakorati követelményeket . . .

Mindezek szem előtt tartásával kell konkrétan meghatározni az egyes szakok képzésének célját és a velük szemben támasztható követelményeket. A társadalmi követelményekből helyesen levezetett képzési cél a fő rendező elv a tananyag kiválasztása és meghatározása, az oktatási módszerek kialakítása során. Ebből következik mindenekelőtt, hogy a leendő mérnök, jogász, tanár mit és hogyan tanuljon."

Az alapelvek leszögezik, hogy a felsőoktatási intézmények célja kommunista szakemberek — s nem tudósok, vagy szűken meghatározott területre nevelt specialisták — képzése. Részletesen szólnak a tananyag kiválasztásának, felosztásának és elrendezésének, az elmélet és a gyakorlat kapcsolata erősítésének módjairól, a marxista—leninista világnézet szerepéről a korszerűsítésben, majd azokról a módszertani elvekről, amelyek segítségével az oktatás színvonalát és hatásfokát növelni lehet. Egyetemeink elé azt a feladatot tűztük, hogy — az eddigi szokásokkal és gyakorlattal ellentétben — a tananyagkorszerűsítés munkáját analitikus módon végezzék el, vagyis úgy, hogy a helyesen meghatározott, a társadalmi követelményekből tudományosan levezetett képzési célból kiindulva határozzák meg a tananyagot, bontsák azt tantárgyakra, kollégiumokra és gyakorlatra, s azután dolgozzák ki a tantervet.

Az eddigi viták során sok olyan alapvető kérdés felmerült, melyek új megvilágításba helyezik — különösen a műszaki egyetemeken — az egyes karok elé állított képzési célkitűzéseket, a jelenlegi szakosítási rendszert, s felvetik a módosítás szükségességét. Így például viták folynak a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karának szakosítási rendjéről, a vegyészmérnökképzés jelenlegi rendszerének célszerűségéről. Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen mind a három kar jelenlegi képzési profiljával kapcsolatban problémák merültek fel. A Közlekedési és Üzemmérnöki Kar képzési profilja ma nem annyira műszaki, mint inkább közgazdasági-üzemeltető irányú. Azokat a műszaki alapismereteket, amelyek a közlekedéstudományhoz tartoznak (út-, vasútépítés) nem itt, hanem a Mérnöki Karon oktatják. Az Építészmérnöki Kar oktatási profiljának átalakítása — a jelenlegi „építőművész" képzés helyett tervező-kivitelező építészmérnökképzés — szintén eldöntésre váró kérdés. Felmerült a Közgazdasági Egyetem szakosítási rendszere módosításának szükségessége stb. Ezek a kérdések mind összefüggésben vannak azzal, hogy a mai profil alapján képzett hallgatók — a gyakorlati képzés gyengesége és elméleti képzésük nem következetes célirányossága miatt — nincsenek céltudatosan előkészítve mérnöki, közgazdászi stb. feladataikra.

Ilyen problémák a pedagógusképző tudományegyetemi szakokon is felmerülnek. Szemléletesen rámutatnak erre az ötödik, gyakorló év már említett tapasztalatai is. Kitűnt például, hogy a tanárjelöltek ideológiai-politikai felkészültsége — bár elméletileg megalapozottnak látszik — nem elég élő, s kevéssé tudják a tanultakat a szakanyagon keresztül a nevelőmunkában felhasználni. A szakmai képzés egyik gyenge oldala is éppen az, hogy a tanultakat nem képesek jól alkalmazni általános- és középiskolai

munkájuk során. Bizonytalanok pl. a leíró nyelvtan tanításában, az idegen nyelvekben gyenge a beszédkészségük. Jól ismerik a hallgatók pl. a irodalomelméletet, az irodalomtörténetet, fejletlen azonban a műelemzési készségük. Mindezek a tapasztalatok csak aláhúzzák azt az ismert tényt, hogy az egyetemeken folyó szaktárgyi képzés még nem felel meg eléggé a tanárképzés követelményének. Mindez megköveteli az egyetemen oktatott tananyagnak a tanárképzés szempontjaihoz, követelményeihez alkalmazott korszerűsítését és az oktatási módszerek továbbfejlesztését.

Ez a kérdés szorosan kapcsolódik a közismert vitához: a jelenlegi és a reform során megvalósítandó képzés tudományos jellegének és színvonalának kérdéséhez. A tudományegyetemek tanárképző szakjain például e követelmény megértéséhez le kellett küzdeni azt a szemléletet, mely szerint ezek „tudósképző" és nem tanárképző feladatok ellátására hivatottak. Ez a vita a helyes álláspont győzelmével lezárult: ma már csaknem minden érdekelt egyetért abban, hogy a tudományegyetemek tanárképző szakjain tudományos színvonalon képzett pedagógusokat kell nevelni. Kitűnt az is, hogy a jelenlegi képzés — ma is kétségtelen magas színvonala ellenére — nem minden tekintetben felel meg a marxista módon értelmezett tudományosság követelményeinek sem. Hiszen a tudományos színvonal nem absztrakt követelmény, s ezt nem az elméleti anyag mennyisége határozza meg. A tanárképzéssel kapcsolatban említett tapasztalatok meggyőzően igazolják, hogy nem lehet fenntartás nélkül magas tudományos színvonalúnak tekinteni azt az oktatást, melynek eredményeit a leendő pedagógus a gyakorlatban nem tudja alkalmazni.

A korszerűsítés számos más feladatot is felvet. Így az elavult, áltudományos, felesleges történeti anyagrészeknek modern ismeretekkel való pótlását, az elmélet és gyakorlat egységének kidolgozását, a világnézeti nevelés hatásfokának emelését, az alapképzés erősítését valamennyi felsőfokú intézményben stb.

Elég jelentős az egyetemi tananyagban a túlterhelés, gyakoriak a felesleges átfedések. A felsőoktatásban ezek teljes megszüntetése csak a tananyagkorszerűsítés megvalósítása útján lehetséges. Vannak azonban olyan nyilvánvaló fogyatékosságok is, amelyek megszüntetése nem igényel hosszabb vizsgálatot, csak gyors és operatív intézkedésekre van szükség az oktatás hatásfokának gyors emelkedéséhez. Egyetemeink az elmúlt hetekben számos ilyen intézkedést megvalósítottak, részben minisztériumi utasításra, részben saját hatáskörükben. Csökkentették a túlterhelést, kiküszöböltek sok felesleges átfedést, ismétlést. Így például a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen a politikai gaz-

daságtan tananyagát 20 százalékkal csökkentették, a pénzügyi tanszéken az eddigi 9 tantárgyat 5 tárggyá vonták össze. (Ennek következtében, mivel számos ismétlést kiküszöböltek, a kötelező tanuláshoz szükséges jegyzetek oldalszáma 2480-ról 1960-ra csökkent.) Néhány egyetemen nagyon elmaradtak ezzel a munkával s nem hajtották végre a minisztérium erre vonatkozó utasításait. Pedig ennek nagy jelentősége van. Ez nemcsak azt eredményezi majd, hogy csökken a hallgatók túlterhelése, hanem azt is, hogy emelni lehet az oktatás elméleti színvonalát, a gyakorlati képzés hatékonyságát.

Fontos problémája felsőoktatásunk továbbfejlesztésének az oktatási módszerek javítása. Itt még sok a tennivaló. Egyetemi oktatóink egy része nem rendelkezik kellő pedagógiai tapasztalattal, a műszaki oktatók egy része az alapvető pedagógiai ismeretekkel sem. Hagyományosan funkcionáló oktatási és szervezeti eszközeink közül számos nem felel meg a mai követelményeknek. Nem fejlődnek eléggé az előadások, szemináriumok módszerei, a szemléltetés eszközei, sok fogyatékossága van egyetemi vizsgamódszerünknek, tankönyveink, jegyzeteink pedagógiai felépítésének stb. Ma még nincs elég hatékony közvéleménye sem a pedagógiai követelmények fokozásának, sőt néhol határozott ellenzést vált ki például az előadások kölcsönös látogatására vonatkozó javaslat, jóllehet ez a Szovjetunió egyetemein, de kapitalista országok egyetemein is alkalmazott módszer. Ezekre a kérdésekre az elmúlt években kevés figyelmet fordítottunk. Magyarországon ma semmilyen tudományos intézetben nem foglalkoznak a felsőoktatás pedagógiájával, oktatási módszereink tudományos elemzésével. Ez évben — egyelőre kísérleti formában — létre hozunk egy pedagógiai tudományos kutatócsoportot, amely a felsőoktatás — különösen a műszaki oktatás — pedagógiai problémáival foglalkozik, illetve elvileg és szervezetileg megalapozza az ilyen jellegű rendszeres tudományos kutatómunkát.

A felsőoktatás tananyagának korszerűsítése szorosan kapcsolódik ahhoz a változáshoz, fejlődéshez, ami egész felsőfokú képzési rendszerünkben, tudományos káderutánpótlásunk szervezett kinevelésében, a specialisták újrendszerű képzésében az elmúlt évek során végbement. Országunkban kialakult az egyetemet végzett szakemberek továbbképzésének rendszere, az aspirantúra keretében. Ebben fontos szerepük van — és még inkább az lesz — az egyetemeknek.

A népgazdaság fejlődése megköveteli a műszaki továbbképzés és a műszaki specialisták képzésének megszervezését. Műszaki specialisták képzése nem szorítható az egyetemi képzés idejébe. Ez a felismerés szülte a szakmérnökképzés megszervezését. A Minisztertanács határozata alapján 1961 februárjától a Budapesti Műszaki

Egyetemen gépszerkesztő és dieselesítő, Miskolcon hegesztő, az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen mezőgazdasági vízépítő, vasbetonépítő és közúti forgalomtechnikai szakon indul meg 2 éves levelező formában a szakmérnökképzés. E képzési forma — hasonlóan a már néhány éve működő mérnök-közgazdász továbbképzéshez — jelentősen elősegíti műszaki kádereink szakmai továbbképzését és specializálódását. Még ez évben indokolt lenne megszervezni a közgazdászok hasonló rendszerű továbbképzését is.

Az irányelvek leszögezték, hogy a szakemberszükséglet jobb kielégítése, a technikus középkáderek magas színvonalú képzése érdekében felsőfokú technikumokat kell létesíteni. Ennek az új iskolatípusnak a létrejöttével is számolnunk kell, amikor az egyetemi képzés korszerűsítését végrehajtjuk. Ez év márciusában megkezdi munkáját Budapesten a Felsőfokú Épületgépészeti Technikum, illetve Székesfehérvárott a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum.

A felsőoktatás továbbfejlesztésének igen fontos területe a levelező és esti oktatás, a munkások — általában a dolgozók — szakképzése. Az utóbbi években elhanyagoltuk ezt a területet, pedig ennek jelentősége a reform szemszögéből nézve még nyilvánvalóbb. A Minisztertanács már 1960 áprilisi határozatában jelentős mértékben felemelte a fizetett tanulmányi szabadság, a fizetett távollét időtartamát, biztosította a kötelező foglalkozások és konzultációk megszervezésének anyagi lehetőségeit, kiterjesztette az utazási kedvezményeket. Intézkedett az esti tagozatok újbóli visszaállításáról, számuk növeléséről. Az egyetemek e kedvező feltételek realizálására ebben az évben tettek, illetve tesznek konkrét intézkedést. A Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Kara Csepelen, a Veszpremi Vegyipari Egyetem pedig az egyetem székhelyén esti tagozatot szervezett. Ahol erre minden feltétel biztosítva van, a gyári esti tagozatok előtt nagy perspektíva áll. A legtöbb egyetem a helyben lakó elsőévesek számára esti oktatást, a levelező hallgatók — általában a vidéki hallgatók — részére pedig 4—6 napos kötelező foglalkozást szervezett. A jogi karokon és a Közgazdaságtudományi Egyetemen megkezdték a konzultációs központok szervezését. Ebben a tanévben megindult a levelező oktatás a tanítóképző intézetekben és az óvónőképzőkben is. Egyetemeinken azonban még nem használják ki kellőképpen azokat a lehetőségeket, amelyeket a Minisztertanács határozata biztosított. Nem szerveznek kellő számban kötelező foglalkozást, ahol erre lehetőség van és nem vesznek részt kellő számban az oktatásban a professzorok.

Egyetemeink, főiskoláink tanszékein és kari tanácsain megkezdődtek a viták a tananyag korszerűsítéséről. Mint az várható is volt, az előrehaladás jelentős akadályaként lépett fel a szakmai, a

tanszéki sovinizmus. Vannak tanszéki kollektívák és tanszékvezetők, akik szűklátókörűek, s csupán egy szakma, egy tanszék perspektívájában foglalkoznak a dolgokkal. A minisztériumnak, az egyetemi vezetőknek s a pártszervezeteinknek az a feladatuk, hogy határozottabban támaszkodva a reform elveit teljesen magukévá tett, s azok megvalósításáért harcolni kész erőkre — tekintélyes professzorokra és fiatal oktatókra egyaránt — leküzdjék ezt az akadályt. A korszerűsítési vitákban támaszkodni kell a megfelelő társadalmi tapasztalatokra. Össze kell gyűjteni a már dolgozó pedagógusok, megyei tanácsok, végzett mérnökök és üzemek véleményét s a szaktárcákkal együtt kell e félévben a képzési céllal, szakosítással és profillal kapcsolatos kérdésekben dönteni. A korszerűsítés teljes megvalósítása néhány éves intenzív munkát követel. Ennek sikere azonban attól függ: hogy tudjuk az e félévben előttünk álló feladatokat — a képzési cél helyes meghatározását — megoldani.

*

Egyetemeink és főiskoláink fontos feladata a hallgatók világnézeti nevelése. Ennek döntő feltétele az oktatószemélyzet világnézeti-politikai fejlődése. Az elmúlt tanévben alakítottuk meg egyetemeinken a Világnézeti Nevelési Bizottságokat, amelyek a rektorátust segítik az egyetemen folyó világnézeti oktatás és nevelés koordinálásában, szervezésében és megjavításában. Fő feladatuk az egyetemi oktatók világnézeti képzésének megszervezése, irányítása és ellenőrzése. Bár még csak másféléves tapasztalat áll mögöttük, úgy látszik, beváltják a munkájukhoz fűzött reményeket. Igen megbecsülendő a Budapesti Műszaki Egyetem Világnézeti Nevelési Bizottságának kezdeményezése, amely az egyetem filozófiai tanszéke bevonásával megvizsgálta az egyetemi fizikaoktatás világnézeti tartalmát. Általában hasznosak az olyan viták, melyek során egy-egy szaktárgy anyagának és oktatásának ideológiai vonatkozásait vitatják meg. Az a célunk, hogy az egyetemi oktatók aktívan sajátítsák el a marxizmus—leninizmus eszméit és alkalmazzák azokat a saját szakterületükre.

Fokozni kell a harcot az egyetemeinken és főiskoláinkon jelentkező tudománytalan, antimarxista nézetek ellen is. Tudományegyetemeink tanszékei ezért az elmúlt tanévben megvitatták a vallásos nézetek elleni harc lehetőségeit a szaktárgyak oktatásában, ez évben pedig megvitatják a nacionalizmus elleni harc feladatait. Az elmúlt tanévben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen egyéves vallástörténeti és valláskritikai előadássorozatot szerveztünk, és most indult meg egy hasonló előadássorozat a nacionalizmus problémáiról. Nagy segítséget adnak az oktatók és hallgatók politikai fejlődéséhez a pártunk vezetői által tartott politikai előadások és konzultációk, amelyeken általában igen nagy az aktivitás.

Az oktatók világnézeti fejlődése azonban még mindig sok kívánnivalót hagy maga után. Bár az egyetemi oktatók ideológiai továbbképzése jelenleg színesebb, mint korábban volt, még mindig sok benne a formális elem. A tanszékek nem elég öntevékenyen kezdeményeznek eleven vitákat ideológiai problémákról. A világnézeti nevelés megjavítása a reform megvalósításának, az oktatás tényleges korszerűsítésének nélkülözhetetlen feltétele.

A hallgatók marxista—leninista nevelésének legfőbb eszközei a marxizmus—leninizmus tanszékek. Legtöbb egyetemünkön és főiskolánkon immár három marxista tanszék működik a marxizmus 3 alkotórészének megfelelően. A marxista filozófia és politikai gazdaságtan oktatása mellett megindult a tudományos szocializmus oktatása. A marxizmus—leninizmus oktatásának színvonala az elmúlt években sokat javult. Elemzőbbek, meggyőzőbbek lettek az előadások és foglalkozások. Most az a feladat, hogy a marxizmus—leninizmus oktatók marxista és általános műveltségének emelésével, gyakorlati tapasztalataik gyarapításával tovább fokozzuk az oktatás meggyőző erejét. Ezért nagy figyelmet fordítunk az oktatók továbbképzésére és a Politikai Bizottság határozata alapján megszerveztük, hogy az oktatók egy része meghatározott időre gyakorlati pártmunkára menjen. Ebben a tanévben 30 oktató ment, illetve megy féléves gyakorlati munkára üzemekbe, termelőszövetkezetekbe. Remélhető, hogy ez a lépés tovább csökkenti a marxizmus oktatásának elvontságát és erősíti a gyakorlattal való kapcsolatát. A jövőben jobban össze kell hangolni a marxizmus oktatást az adott egyetem szakmai profiljával is.

A világnézeti nevelőmunka egyik nagy hiányossága egyetemeinken, hogy a szakoktatók kevés figyelmet fordítanak a hallgatók politikai és világnézeti nevelésére, jellemük formálására. Még nem küzdöttük le teljesen az olyan helytelen nézeteket, hogy az oktatóknak csak a szűken vett szakmai anyag előadása a feladatuk, világnézeti állásfoglalás és céltudatos nevelői ráhatás nélkül. A magyar egyetemek távoli és közeli múltja pedig bővelkedik olyan követendő példákban is, amikor világhírű szakembereink, tudós egyetemi oktatóink nagy figyelmet fordítottak a céltudatos nevelőmunkára. Jobban kell ezekre a kiemelkedő tradíciókra is építenünk.

*

A felsőoktatás továbbfejlesztése *új munkastílust követel az egyetemi vezetőktől.* Bátran, kezdeményezően kell dolgozniuk a reform megvalósításán, szakítva a megszokott módszerekkel. Sajnos ez leginkább néhány nagy egyetemünk vezetőiből hiányzik. Az egyetemi vezetők csak akkor tudják megoldani feladataikat, ha az egyetem egész oktatószemélyzetére támaszkodnak. Különösen

nagy szerepe van az egyetemek életében a tanszékeknek és tanszékvezetőknek. Semmilyen minisztériumi vagy egyetemi intézkedés nem valósítható meg a tanszékvezetők egyetértése és meggyőződése ellenére. Ezért fokoznunk kell a tanszékvezetők felelősségét az egyetem egész munkájában, különösen a tanszéki beosztottak politikai, világnézeti, oktatói és tudományos fejlődésének segítésében, ellenőrzésében. Az egyetem vezetői kísérjék figyelemmel az eddiginél jobban a tanszékek munkáját. Célszerűnek látszik — éppen a feladatok jobb megoldása érdekében — a túlságosan kislétszámú rokontanszékek között szorosabb kapcsolatot teremteni.

Az irányelvek hangsúlyozzák, hogy a *reform megvalósítása fokozott követelményeket támaszt az oktatókkal szemben is.* A reform csak akkor lesz mélyreható és eredményes, ha az oktatók állandóan fejlesztik világnézeti felkészültségüket, tudományos képzettségüket, pedagógiai ismereteiket, s ha megfelelő gyakorlati tapasztalatokkal rendelkeznek. Egyetemeink és főiskoláink oktató személyzete többségében magasan kvalifikált, kiváló szakember és mély hivatástudattal végzi munkáját. Azonban a világnézeti felkészültség, a pedagógiai képzettség, valamint a gyakorlati tapasztalatok tekintetében sok még a tennivaló. Csak helyeselhető, hogy az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen tervszerűen megkezdték az oktatók ipari gyakorlatra küldését. (Ezen az egyetemen például a szakoktatók — a professzorokat, docenseket nem számítva — 40 százaléka nem rendelkezik ipari gyakorlattal.) A tudományegyetemeken a minisztérium utasítására a középiskolai oktatógyakorlattal nem rendelkező tanársegédek és adjunktusok számára kötelező a megfelelő szakmai gyakorlat megszerzése.

Ebben a tanévben valamennyi egyetemen 5 éves káderfejlesztési tervet készítenek. Ez a munka szorosan összefügg a felsőoktatás továbbfejlesztésével. Célja nem valamiféle lecserélési, eltávolítási kampány megindítása, hanem az, hogy szervezettebben segítsük az oktatók — különösen a fiatal oktatók — fejlődését. Az eddigi módszerektől eltérően a káderfejlesztési tervek elkészítését most az egyetemekre, a tanszékvezetőkre bíztuk. A tanszékvezetők, majd a karj tanács és az egyetemi vezetés a pártszervezetekkel való egyetértésben és rájuk támaszkodva alakítják ki ezeket a terveket. Konkrétan meghatározott szakmai, tudományos, pedagógiai, politikai világnézeti követelményeket állítanak az oktatók elé. Sajnos, elég sok tanszékvezető nem értette meg e munka jelentőségét, javaslataik formálisak, nem tárják fel a meglevő problémákat. Ezeket a fogyatékosságokat menetközben még ki kell javítani. Ennek a munkának a tapasztalatai máris nyomatékosan felhívják a figyelmet arra, hogy sürgős intézkedéseket kell tennünk egyes egyetemeken és főiskolákon oktatott tudományágak

káderutánpótlásának meggyorsítására, mert néhány területen nem kedvező a helyzet.

A felsőoktatás továbbfejlesztésének *jelentős anyagi-gazdasági előfeltételei vannak.* Nem valami „különleges reformköltségekről" van szó. A felsőfokú szakemberképzésnek nagy népgazdasági, társadalmi jelentősége van. Iparunk és mezőgazdaságunk fejlődése sok tekintetben attól függ, hogyan tudjuk gyorsan emelni a jól képzett szakemberek számát. Egyetemeink és főiskoláink kapacitása ma nem tudja kielégíteni a növekvő szükségletet. A levelező és esti oktatás nagyarányú fejlesztése és új felsőfokú technikumok létrehozása mellett is szükség van új egyetemek, illetve karok szervezésére. Mindez természetesen jelentős anyagi ráfordítást követel népgazdaságunktól. Szükséges az is, hogy megnyugtató létszámfejlesztési terveket dolgozzanak ki az illetékes szervek. Javítaniuk kell az egyetemek és főiskolák korszerű oktatási eszközökkel — laboratóriumok, műszerek stb. — való ellátottságát, növelnünk kell a kollégiumi férőhelyek számát.

A reform sikere sok tekintetben attól függ, hogy egyetemi és főiskolai *pártszervezeteink mennyire értik meg e bonyolult, nagy körültekintést, ugyanakkor határozottságot és bátorságot követelő feladat jelentőségét.* Pártszervezeteink többsége intenzíven részt vesz a reform előkészítésében. Megértették, hogy a reform megvalósítása kitartó politikai felvilágosító munkát igényel. Megértették e harc szoros összefüggését a párttag és pártonkívüli oktatók nevelésével, a politikai felvilágosító munkával és a kádermunkával. E fontos munkában való aktív részvétel minden, gyakran erőszakolt „társadalmi munkánál" jobban bevonja az előadókat az egyetemi oktatás tényleges problémáinak megoldásába. Régen nem volt egyetemeinken ilyen intenzív törekvés az oktatói munka állandó javítására. Az utóbbi időben különösen sokat javult például a Budapesti Műszaki Egyetem pártszervezetének a munkája. Rendszeresen és elvileg foglalkozik a felsőoktatás továbbfejlesztésének kérdéseivel. A felsőbb területi pártszervezetek is egyre inkább megértik ennek a munkának a jelentőségét. Legutóbb a Baranya megyei, a Csongrád megyei, majd a Borsod megyei pártbizottság foglalkozott VB-ülésein a pécsi egyetemek és főiskolák, a Szegedi Tudományegyetem, illetve a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem helyzetével. Ezekben a vitákban nagy figyelmet fordítottak a reformmal kapcsolatos politikai munkára és sok segítséget adtak az egyetemi pártszervezeteknek és az egyetemi vezetésnek. Több megyei PB foglalkozott a területükön levő tanító- és óvónőképzők helyzetével. Ez is azt mutatja, hogy a kulturális munka ezen a szinten is egyre inkább a pártmunka szerves részévé válik. Vannak azonban még egyetemi és főiskolai pártszervezetek, melyek a reformot valamiféle „állami ügynek" tekintik, nem értik

politikai jelentőségét, s nem foglalkoznak vele kellőképpen. Ahelyett, hogy igyekeznének gyümölcsöztetni a feltáruló lehetőségeket a politikai munkában, gyakran ma már időszerűtlen és lényegtelen, 2—3 év előtti, „személyi ügyekkel" foglalkoznak.

A reform megvalósítása nagy feladatokat állít a Művelődésügyi Minisztérium elé. Az utóbbi években sikerült a minisztérium irányító munkájának elvi-politikai színvonalát emelni, csökkent a papírmunka, a formális ügyintézés aránya, a minisztérium jobban támaszkodik a terület kiemelkedő szakembereire, kommunistáira és pártszervezeteire. Általában — bár még nem kielégítő módon, gyakran hullámzóan — javult az egyetemekkel való közvetlen kapcsolat, a helyszínen történő ellenőrzés. A minisztérium eredményesen birkózott meg a reform alapelveinek, s az alkalmazandó munkamódszereknek a kidolgozásával és sikerült felszámolni a korábban jelentkező lemaradást. A továbbiakban biztosítani kell a kísérletek számának emelését, a tapasztalatok helyes ellenőrzését és meg kell találni a megfelelő módszereket ahhoz, hogy leküzdve a helytelen nézeteket, megvalósítsuk a tananyag korszerűsítését.

Mindez megköveteli, hogy a káderpolitikai munkát következetesebbé tegyük, emeljük színvonalát. Káderpolitikai elveink a párt útmutatásai alapján alakultak ki, világosak és egyszerűek. Nem a nyilatkozatokat, hanem a valóságos tisztességes munkát, a politikai és világnézeti, tudományos és oktatói munka tényleges eredményeit tartjuk szem előtt az emberek megítélésében. E helyes elvek alkalmazásában azonban még sok a következetlenség és a kapkodás. Utasításaink valóra váltását nem eléggé hatékonyan ellenőrizzük és menetközben nem mindig nyújtunk megfelelő segítséget a feladatok végrehajtásához az egyetemi vezetőknek. A minisztérium jelenleg nem eléggé gazdája az egyetemeken a tudományos munka szervezésének és irányításának, s vannak más területek is, amelyek indokolatlanul háttérbe szorultak a minisztérium munkájában.

A felsőoktatás most tervezett reformja minden eddigi változtatásnál és reformnál mélyrehatóbb, a tartalmi vonatkozásokat is gyökereiben érintő lesz. Része egész oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének, szorosan épül más iskolatípusok reformjára. Úgy véljük, hogy — elsősorban egyetemi vezetőink és oktatóink többségének egyetértése, segítsége, politikai és világnézeti fejlődése, kiváló képességei alapján — megvannak a kedvező feltételek e munka kapkodásnélküli meggyorsításához.

irodalomkritikánk néhány fogyatékosságáról

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség tézisei

I.

Irodalmunk eszmei és művészi fejlődésében, népünk műveltségének gyarapításában fontos szerepe van az irodalomkritikának. Szocialista fejlődésünk utat nyitott korunk leghaladóbb, egyedül következetesen tudományos esztétikai szemléletének és módszerének, a marxista—leninista esztétikának. A műalkotások megítélésénél ma már egyre inkább az eszmei tartalom és a megformálás igényessége, a társadalmi haladás objektív érdeke, a valóság realista ábrázolása a döntő mérce.

A marxista irodalomkritika — kezdeti botladozásai és az egyes időszakok tévedései ellenére is — nagyot fejlődött hazánkban. 1945 után a haladó irodalmi teoretikusok mellé hamarosan felnőtt egy új, fiatal kritikusi gárda. A marxista igényű irodalomkritika jelentős mértékben segítette a szocialista irodalom új hajtásait, a realizmus térhódítását, a l'art pour l'art burzsoá elvének és gyakorlatának visszaszorítását.

Ennek az ígéretes munkának a kibontakozását azonban károsan akadályozta a személyi kultusz légköre és az irodalmi, valamint a kritikai életben is megnyilvánuló dogmatizmus. 1953 után az irodalomkritikában is egyre erősebben jelentkeztek nemcsak a revizionista, hanem a nyíltan burzsoá nézetek is. Ez az ideológiai-esztétikai támadás a szocializmus ellen, amely fontos frontszakasza volt az általános antimarxista rohamnak, gyengítette a szocialista irodalom pozícióit és eszmei zűrzavart, ingadozást okozott kritikusaink egy részénél: többen közülük szembefordultak a marxizmussal.

Az 1956-os ellenforradalmat megelőző hónapokban, de egy ideig még az ellenforradalom után is kulturális életünkben a polgári, kispolgári nézetek hagyományos és revizionista kiadásban egyaránt hemzsegtek. Az utóbbi években azonban — részt vállalva

a párt, a szocializmus erőinek általános politikai és ideológiai ellentámadásában — irodalomkritikánk marxista törzse nemcsak magára talált, hanem eszmeisége, színvonala jelentékenyen tovább fejlődött. Eredményeiben számos olyan új vonás jelentkezik, amely segít megalapozni egy új irodalmi és irodalomelméleti fellendülést.

Számos kritikusunk, irodalomtörténészünk — híven a szocialista irodalom eszméihez — bátran fellépett a kulturális életünkben jelentkező revizionista és dogmatikus tendenciák, a különböző polgári, kispolgári irányzatok ellen. Számottevő eredmények születtek többek között Lukács György és követői revizionista esztétikai koncepcióinak bírálatában, a „népi írók" harmadikutas, nacionalista nézetei, s egyéb polgári, kispolgári irodalmi irányzatok értékelésében, a „modernség" cégére alatt felbukkanó irracionalista, dekadens tendenciák leleplezésében.

Határozott fejlődés mutatkozik a sematizmus elleni harcban, az árnyaltabb valóságábrázolás, a művészi igényesség számonkérésében, a szocialista realizmus differenciáltabb értelmezésében, a kísérletezések elvszerű támogatásában. Marxista igényű kritikánk jórésze összetettebben, dialektikusabban vizsgálja a múlt irodalmában, a mai nyugati polgári irodalomban, s a hazai nem-marxista szemléletű írók műveiben fellelhető értékeket. Igyekszik ezekkel is gazdagítani műveltségünk tárházát, erősíteni és szélesíteni a szocialista irodalom és minden haladó szándékú, realista törekvésű irodalom szövetségét.

Az elmúlt években jelentős lépést tettek irodalomkritikusaink, irodalomtörténészeink a felszabadulás előtti szocialista irodalmunk méltó értékelésének megalapozásában és publikálásában. Élénkült a vita — habár nem kielégítő mértékben — a szocialista irodalomelmélet elvi problémáiról, s biztató kísérletek történtek egyes kiemelkedő mai hazai és külföldi írók munkásságának átfogó elemzésére. Számos értékes bírálat jelent meg az ellenforradalom óta született alkotásokról, a külföldi irodalom figyelemreméltó új eredményeiről, antológiákról, a fiatal írók novella- és versgyűjteményeiről.

Örvendetes ténye kritikai életünknek, hogy az elmúlt években több új — ígéretes, pártos és tehetséges — esztéta tűnt fel irodalmi életünk fórumain. Az irodalmunk fejlődésére jellemző egységesedési folyamat a kritika terén is érezhető. Erősödik a marxista esztétikai elvek hatása még azoknak a kritikusoknak a tevékenységében is, akik polgári esztétikai iskolákon nevelkedtek és a legutóbbi időkig fenntartással éltek a marxista irodalomfelfogással szemben. Több olyan kritikus, aki 1956-ban megingott, ma már a valóság tényeinek hatására egyre határozottabban vall marxista nézeteket.

Eredményeink biztatóak. Ugyanakkor azonban számos fogya-

tékosság akadályozza kritikai életünk továbbfejlődését. A különféle reakciós, burzsoá nézetek ma már nem, vagy csak elvétve jelentkeznek nyíltan és agresszíven kritikai életünkben, de megtévesztő formákban, nemegyszer marxista színezetű lepelben, még élnek. A marxista igényű kritikusok nem oldották meg azt a feladatot, hogy megfelelő átütőerővel kiszorítsák irodalmi életünkből a különféle polgári és kispolgári, revizionista és dogmatikus nézeteket és magas eszmei s tudományos színvonalon elemezzék és segítsék megvalósulni a szocialista művészet nagy eszményeit. Gyakori még a békülékenység és a liberalizmus a helytelen nézetek maradványaival szemben. Sok a se hideg, se meleg bírálat, a középszerű, vagy éppen gyenge és a határozott elvi álláspontot kerülő írás. Mindez összefügg az elveket elnyomó klikkszempontok, „baráti kapcsolatok" meglehetősen széleskörű érvényesülésével.

A jobb- és „bal"-oldali nézetek gyakran összefonódva jelentkeznek és akadályozzák az alkotó marxizmus érvényesülését az irodalomkritikában. Gyakran előfordul, hogy egyazon alkotó, vagy irodalomkritikus munkásságában a különféle jobb- és „bal"-oldali torzító felfogások keverednek. A jobb- és „bal"-oldali elhajlásoknak közös a forrása: a kispolgári szemlélet, a munkásosztály, a dolgozó nép érdekeinek, a tudományos materialista álláspontnak szem elől tévesztése, amely hol szektás, ultraradikális türelmetlenségben, szubjektívizmusban, hol pedig jobboldali engedékenységben nyilvánul meg. A polgári dekadenciát igazoló nézetek, s a mű„bal"-oldali állásfoglalások látszólag távolesnek egymástól, de a valóságban mindkettő akadályozza a szocialista irodalom fejlődését.

Századunk az emberiség legnagyobb történelmi fordulója: a szocializmus és a kommunizmus megvalósításának kora. Népünk — élve a szocializmus által nyújtott nagy lehetőségekkel — az építésben nap mint nap új, nagy eredményeket ér el. Művek mutatják, hogy mind több azoknak az íróknak a száma, akik részt kérnek a szocializmus építésének munkájából. Még azokban az írókban is, akik eddig távoltartották magukat a dolgozók érdekeitől, vagy akik az ellenforradalmi események során kerültek messze tőle: jelentkezik a közeledésnek, a szocialista építésben való feladatvállalásnak a vágya. Megvan tehát a lehetősége a magyar szocialista-realista irodalom nagyarányú kibontakozásának. Ennek a lehetőségnek a maradéktalan valóraváltásában nagy feladat hárul a magas eszmei és művészi igényeket támasztó irodalomkritikára.

II.

Irodalmi közízlésünk és mai irodalmunk fejlődését az akadályozza leginkább, hogy nem folyik kellő ideológiai-esztétikai harc

az irodalmi életünkben jelentkező polgári, kispolgári áramlatokkal szemben. Az irodalomkritika számos esetben békülékenyen kitér az eszmei harc elől, sőt nemegyszer támogatója, elvi igazolója a helytelen tendenciáknak.

Nem véletlen, hogy a közelmúltban kritikátlanul felidézve a polgári esztétizmus magyarországi zászlóvivőit egyesek a polgári objektivizmust, mint magasabbrendűt, vagy legalábbis, mint egyenértékűt állították szembe a pártos, elvi alapon elemző bírálattal. Az élet által megcáfolt szubjektív impresszionista bírálói magatartást próbálta igazolni például az a felfogás, amely szerint: „minek szóljunk bele egy alkat és egy mű változhatatlan öntörvényű sorsába". (Utószó: Kosztolányi Dezső: Írók, festők, tudósok c. kötetéhez, II. kötet. 353. lap.) Tovább él kritikai életünkben az őszinteségnek, mint központi esztétikai elvnek elvont, öncélú alkalmazása. Számos kritikus az eszmei-tartalmi elemzés követelményeiről azzal az indokolással mond le, hogy a tárgyalt műben „sok őszinteség van", felesleges hát szembesíteni vele a haladó világszemléletet, az élet tényeit. (Kortárs, 1959. 9. sz. 434. lap — A Könyvtáros, 1959. 11. sz. 868. lap.)

Sok kritikusunk — helytelenül — azzal véli igazolhatónak az elvtelenséget és a behódolást a polgári, kispolgári nézetek előtt, hogy a határozott, egyértelmű bírálat esetleg visszariasztja az írót és megakasztja fejlődését. Úgy véli, hogy a nem-szocialista írókkal való együttműködést nem a következetes elvi ség, hanem az elviség mellőzése teremtheti meg. A „nemes, okos írópedagógia" érvényesítése érdekében ez a kritika el akarja hallgattatni a marxista álláspontot a joggal bírálható művekkel szemben is. (Kortárs, 1959. 12. sz. — Élet és Irodalom, 1959. júl. 10.)

Ezzel az irodalmi ál-pedagógiával szoros összefüggésben alakult ki az elvi igényességet elsekélyesítő, állítólag „komplex", „differenciált" bírálat kívánalma. A kritikának valóban komplexnek, körültekintőnek, differenciáltnak kell lennie, figyelembe kell venni az egyes írók egyéni útját, fejlődését és a konkrét irodalmi helyzetet. Ez azonban nem jelenthet udvarló, taktikázó, elvtelen bírálatot. A marxista kritikusnak mindenekelőtt az irodalmi, művészi folyamat egészéért, az irodalom jövőjéért kell felelősséget éreznie s az egyes írói alkotások megítélését is ennek kell alárendelnie.

A kritika számos esetben az „író-pedagógia", a „komplex kritikai módszer" ürügyén akarva-akaratlanul formalista, impresszionista, szubjektív bírálói módszerrel cseréli fel az objektív, tudományosan elemző, elvi kritikát. A felelősséggel mérlegelő, elemző kritika helyét gyakran a puszta tartalmi ismertetés foglalja el, ismét feltűntek a dekadens polgári kritika torz válfajai: a meddő esztétizáló lelkendezés, ismét elburjánzott az üres, semmit-

mondó kritikai „halandzsa"-nyelv. Ez a stílus jellemzi igen gyakran a Rádió, a Magyar Nemzet, a Nők Lapja, a Könyvtáros, az Irodalomtörténet és a Népművelés számos kritikáját.

A polgári esztétizmus mai megnyilvánulási formája az a kritikai eljárás, amikor a bírálat eszmei problémák felvetése helyett marxista terminológiával kíván igazolni nem-marxista, néha kifejezetten antimarxista mondanivalójú műveket. Az ilyen bírálói módszerrel kritikai realistáknak nevezik pl. az európai dekadencia olyan ellentmondásos képviselőit, mint Franz Kafka, Hermann Broch, Albert Camus és mások. (Élet és Irodalom, 1959. április 18. — Nagyvilág, 1958. jan., és 1960. márc.) Az ilyen típusú kritikában már-már szocialista mondanivalójú alkotásnak látszik az olyan vitatható mű, mint Rónay György: Képek és képzelgések c. írása, harcos és pártos írásokká válnak az „Ébredés" és az „Előjáték" c. antológiák problematikus novellái.

A kritikai elvtelenség egy másik sajátos megnyilvánulása a kettős értékelés, a Janus-arcú bírálói módszer, amely fennakad ugyan az eszmei-tartalmi, politikai hibákon, de megriad saját merészségétől és a művészi érdem felnagyításával ellensúlyozza tartalmi kifogásait. Az egyrészt-másrészt dzsungeljében ilyenkor rendszerint elsikkad a lényeg: az érdemi állásfoglalás. Így születnek meg a kritikában — de csak ott — a „hibás remekművek". Az olyan alkotások, amelyek „a megformálás tökélyével", „nagy szuggesztivitásukkal", „hiteles levegőjükkel" „mesterművek" ugyan, csak éppen egy bajuk van: eszmeiségük problematikus, sőt olykor „abszolút dekadencia" jellemző rájuk. (Lásd. pl. a Magyar Nemzet bírálatát Pilinszky verseskötetéről, 1959. szept. 15., az Élet és Irodalom kritikáját Illés Endre „Türelmetlen szeretők" c. drámájáról, s Hernádi Gyula írásáról, valamint Bóka László „Karoling trón" c. regényéről, 1959. nov. 6., 1959. ápr. 10., 1960. júl. 8.) Az eszmei tartalomnak és az esztétikai értéknek ilyen elválasztása összeegyeztethetetlen a valóban tudományos bírálattal, hiszen a tartalom problematikussága még nagytehetségű szerzőnél is ellentmondásossá teszi a művészi megformálást is

polgári dekadencia igazolása

Irodalmi életünkben az elmúlt években teret nyert, és még ma is sok vonatkozásban „védelmet" élvez a polgári dekadencia, nem utolsósorban a „modernség", a „korszerűség" eltorzítva értelmezett jelszavai mögé bújva. Nem sajátosan magyar, hanem nemzetközi jelenség ez. A polgári dekadencia előtt behódoló revizionista esztétika nemzetközi méretekben is a „modernség"-re hivatkozva indult harcba a haladó és a szocialista kultúra elvei ellen.

Kritikánk egy része helyesen figyelt fel erre a jelenségre és többek között a fiatal költők és prózaírók műveit elemezve, több ízben rámutatott a dekadencia kísértő veszélyére. Egyes bírálók azonban gúnyosan emlegetik azokat az „irodalmárokat", akik „mumusként" idézik „különféle, régen lejárt izmusok" veszedelmét. (Népszava, 1960. febr. 7.) Megfeledkeznek arról, hogy az izmusok nemcsak „régen lejárt dolgok", hanem a mai nyugati dekadencia fő vonalát, táptalaját jelentik. Újra divattá vált „konzervativizmussal", „provincializmussal" megvádolni azokat, akik szót emelnek a polgári dekadenciának a „modernség" jelszava alatt fellépő térhódítása ellen.

A korszerűség, a modernség kívánalma szerves része a szocialista esztétikának. A korszerűség igénye nem utolsósorban helyes visszahatás mindenféle sematikus ábrázolás, konzervativizmus ellen. Kifejeződik benne az új életanyag elmélyült, művészi meghódításának, a művészi sokrétűségnek a vágya: a szocialista írókban is mélyen élő törekvés, hogy az új tartalomhoz megtalálják az azt legteljesebben kifejező formát. Minden ilyen formakereső törekvést megértéssel köteles támogatni a marxista kritika. De a leghatározottabban fel kell vennie a harcot azokkal a nézetekkel szemben, amelyek a „modernség" emlegetésével a burzsoá és a szocialista ideológia ellentétét kívánják elmosni és a „korszerűség" ürügyén a polgári dekadencia igazolását kísérlik meg.

A burzsoá dekadencia szószólóinak egyik gyakori és jószándékú, írókat és kritikusokat is megtévesztő érve, hogy a XX. század új valóságára, „az újkor alapjaiban változó tartalmára" hivatkoznak (Lásd Élet és Irodalom, 1958. márc. 28., 1959. máj. 8. — Világirodalmi Figyelő, 1958. 1. sz. 81. lap — Kortárs, 1958. 1. sz., 1959. 9. sz. 447. lap.) Ez az érvelés önmagában tetszetős. Századunk számos új vívmánya, a technika fejlődése valóban sok új témával, új eszközzel gazdagította és gazdagítja az irodalmat. A magyar irodalomban elsősorban József Attila példázza ezt. A marxista igényű kritika azonban sohasem tévesztheti szem elől ennek a kérdésnek — a XX. század új művészi vívmányainak — vizsgálatában a leglényegesebbet: az osztályszempontot. Hiszen a társadalom osztályokból áll, a szocialista világrendszer mellett fennáll a kapitalista világrendszer is. De ezeken a tényeken szeretnék átsiklani a dekadens „modernség" hazai támogatói. Náluk a XX. század szellemtörténeti kategóriaként, mint egységes, azonos szellemiségű kor jelenik meg.

A burzsoá dekadencia támogatói érvelésükben a XIX. század nagy haladó írói örökségét, a kritikai realizmust és annak továbbfejlesztőjét, századunk leghaladóbb művészi vívmányát, a szocialista realizmust akarják diszkreditálni és a burzsoá dekadenciát a művészi fejlődés fő irányaként feltüntetni. A XX. században meg-

született a realizmus eddigi legmagasabb formája, a szocialista realizmus. Olyan, ma már klasszikussá vált írók, mint Gorkij, Majakovszkij, Solohov, Alexej Tolsztoj, Eluard, Aragon, Pablo Neruda, József Attila tanúskodnak erről. Nem utolsósorban a szocialista forradalom következtében és a szocialista realizmus létrejötte folytán, új lendületet vett századunkban a kritikai realizmus is. Elég ennek igazolására idézni Romain Rolland, Henry Barbusse, Heinrich Mann és Thomas Mann, B. Shaw, Martin du Gard, Laxness, Hemingway és mások nevét, de hivatkozhatnánk a gyarmati és volt gyarmati népek sok ma élő írójának példájára is. A XX. századnak ezt a nagysúlyú realista irodalmát a dekadencia elvi szószólói mellékes, elhanyagolható tényezőnek tekintik. Ebből a szemléletből születhetnek az olyan torzító és a tényeket semmibevevő állítások, amelyek szerint 1956-ig lényegében „ki volt rekesztve hazánkból a világirodalom". (Kortárs, 1959. 12. sz. 917. lap.)

Az ilyen felfogás szerint a „modernség" kapcsán emlegetett leggyakoribb nevek: Joyce, Kafka, Camus, Jimenez, Eliot, Michaux. Olyan állítások látnak napvilágot, amelyek szerint — az ún. izmusok századunk legnagyobb erőfeszítései a művészet terén —, Traklehoz hasonló írók úgy szerepelnek, mint a „XX. század új valóságának kifejezéséért folytatott küzdelem reprezentánsai". Jimenez egyes kritikákban „a magányba szorult modern ember" mintaképe. (Jelenkor, 1958. 12. szám, 22. lap.) Anouilh az „utat kereső modern költészet" nagy alakjává nőtt. (Nagyvilág, 1959. 12. sz. 1781. lap.) Ennek a kritikai törekvésnek engedelmesen statisztál a különböző bírálatokban térhódító sznobizmus.

Kritikai életünkre ma már nem az a jellemző, hogy túlzott vulgarizálódással, s nem eléggé összetetten, árnyaltan szemléli a mai polgári irodalom egyes jelenségeit. Ugyanakkor gyakran előfordul, hogy nem veszi gondos marxista elemzés alá még a XX. század jellegzetesen polgári dekadens íróinak műveit sem, nem vizsgálja meg: mi bennük a dekadencia és mi a fellelhető érték, hanem egyoldalúan, fenntartás nélkül, mint „modernet" és „korszerűt" eszményíti őket.

Kritikánk egy része a „modernség" címszavával a dekadencia alkotói módszerét és filozófiáját népszerűsíti. A valóság hű ábrázolása az ember és a világ, a társadalom és az egyén kapcsolatának előtérbe állítását kívánja meg. A dekadencia ezzel szemben az embert a társadalomból kiszakítva ábrázolja. A tapasztalattal, a megfigyeléssel, a fejlődés szükségszerűségeinek felismerésével ellentétben a „látomást" igényli, a misztikus és az irracionális felé tereli az irodalmat. Ennek a dekadens esztétikának az elvei szerint az igazán „modern" író csak a saját belső érzéseinek, ösztöneinek az elemeiből, „a belső világ tájainak a felmérése" alap-

ján" építheti fel költői világát". (Mai francia költők Budapest, 1958.) A „puszta belső vízió", a „belső látvány" szinte szuverén kivetítése, a „logikai szféra kioltása", a „nem logikai szférák tartalmassá tétele" válik a művészi ábrázolás fő céljává. (Ld.: Élet és irodalom 1958. szept. 19., okt. 31., 1959. dec. 11.)

Ez a szubjektív idealizmus ismeretelméletén alapuló művészetbölcselet igazolni próbálja azt a misztikus, dekadens irodalmat, mely „arra képesít", hogy az ember szemét a „valóságról a sorsra emelje", a „földről a kiismerhetetlen csillagboltozatra", és az író valami olyat mondjon ki, amit a „dísztelen valóságábrázolás" nem tud elmondani, ami létrehozza a „kozmikus kitárulkozás", a „kozmoszba táruló világborzongás" irodalmát és megszólaltatja a „modern, örök kozmikusság időtelen pátoszát". (Irodalomtörténet 1958. 2. sz. 288. lap, 1959, 2. sz. 300. lap.)

Ennek a társadalomtól, a valóságtól és minden emberi kapcsolattól elszigetelődő embertelen költészetnek alapvető élménye: a félelem, a rettegés. A dekadencia esztétikája ünnepli Camust mint az élet értelmetlenségének íróját, ünnepli azért, mert a maga pesszimizmusával „a modern ember tehetetlenségének és kiszolgáltatottságának modern mítoszát" teremtette meg. (Világirodalmi Figyelő, 1958. 100. lap.) Ez az esztétika az, amely bírálat nélkül veszi tudomásul az olyan műveket, amelyek a „haláilal" szembenéző, „az élet súlypontját a halálban meglelő" költőnek az alkotásai. (Nagyvilág, 1960. január, 22. lap.)

Nem valamiféle művészi konzervativizmusnak és az új formakeresésnek, hanem az életigenlő, realista művészetnek és a dekadenciának az ellentétéről van itt szó. Az értelmiségnek az a része fordul szembe az ilyesfajta esztétikai nézetekben a realizmussal, amely nem vállalja az elnyomott osztályok és elnyomott népek harcait és győztes forradalmait. Ez a szemlélet a művészet segítségével közömbössé akarja tenni az egyént a valósággal, a társadalmi érdekekkel szemben, ezért láttatja értelmetlen és megismerhetetlen kaosznak az életet. Ahogy napjainkban már „forradalomnak" nevezi magát az ellenforradalom, éppúgy „modernségnek", „új realizmusnak" kénytelen átkeresztelkedni a burzsoá dekadencia is.

A „modernség"-nek álcázott dekadencia nemcsak elvontan hirdeti a maga esztétikai elveit, nemcsak a nyugati polgári irodalom egyes jelenségeinek kritikátlan dicsőítésével kíván irányt adni irodalmi fejlődésünknek, hanem művészetszemléletét érvényesíti a mai magyar irodalmi jelenségek és művek értékelésében is. Ez a szemlélet idézi fel bírálat nélkül — mintegy követendő példaként fejlődő irodalmunk számára — az „Új Hold műhelyét". (Irodalomtörténet. 1958. 3—4. sz. 305 lap.) Ennek a torz, esztétikai szemléletnek szívósságára mi sem jellemző jobban, mint-

hogy kiszorulva a fővárosi lapokból és folyóiratokból, a vidéki lapok hasábjain próbál jelentkezni.

A polgári dekadencia térhódítását egyengetik azok a bírálók, akik elvtelenül, legfelsőbb fokon magasztalnak egyes, az utóbbi időkben megjelent, dekadens nézetekkel többé-kevésbé átitatott műveket. Így lesz például Julien Sorel történetének, s Gorkij Gyermekéveimnek színvonalán álló „remekmű" a kezdő Tóth Sándor Gerinctörés c. kisregénye (Kortárs, 1959. 12. sz. 947. lap.), Szabó Magda „Őz"-éről szólva a Magyar Nemzet kritikusa szintén nem tudja, hogy „a világirodalomban van-e ehhez fogható alapos, tiszta és szenvedélyes vizsgálata" bizonyos lelki problémáknak. (Magyar Nemzet 1959. április 18.) A felső foknak az ilyen aránytalan, s indokolatlan használata, az olykor nagyon is közepes, s problematikus műveknek ilyen mérvű kiemelése már akarva-akaratlanul is irodalompolitikai vonal.

Revízió alá kívánja venni a „modernség" címkéjével ellátott, „korszerűnek" nevezett dekadencia irodalmi múltunk kialakult marxista értékrendjét is. Amennyire helyes kiadói politikánknak az a törekvése, hogy pótolni akarja az elmúlt évek mulasztásait és minél teljesebben igyekszik megismertetni az olvasókkal a Nyugat korának és a két háború közti időszaknak az irodalmát, annyira nem helyes az a kritikai törekvés, amely az új kiadások kapcsán a polgári dekadencia mentegetőjévé válik. Szükség volt Babits, Kosztolányi műveinek új kiadására. De nem lehet egyetérteni azzal a törekvéssel, amely nem tesz különbséget a Nyugatnak Adyhoz, Móriczhoz hasonló plebejus-demokratikus írói és a Nyugat ún. esztéta szárnya között és egyszerűen csak a Nyugat első nemzedékének különböző szemléletű és mégis egy táborba tartozó nagyjairól beszél. (Utószó Kosztolányi: Írók, festők, tudósok című műve II. k. 345. lap.) A polgári irodalom és a valóban haladó, valóban forradalmi irodalom különbségét nem veszi számba az a szemlélet, amely mint halhatatlan művészetet, mint „egyszeri csodát" Ady és Móricz nívójára állítja Szép Ernőt, Szomory Dezsőt és Molnár Ferencet is. (Lásd pl. Élet és Irodalom 1959. július 3.) Helyes, hogy kiadói politikánk újra felfedezi a két háború közötti irodalmunknak olyan ellentmondásos, de értékes íróit, kritikusait, mint például Fenyő László, Papp Károly, Sárközi György, Dsida Jenő, Szerb Antal, Halász Gábor. De káros az a kritika, amely ezeket az írókat bírálatnélküli hozsannázással fogadja, nem mutat rá egyes dekadens vonásaikra és szinte József Attilával és Móricz Zsigmonddal egy sorba helyezi őket. (Ld. Élet és Irodalom, 1959. szept. 11., 1960. febr. 25. — Kortárs, 1959. 10. sz. 644. lap.)

A „népi-urbánus" ellentét felújítása

A két háború közti polgári, kispolgári irodalom képviselőinek túlértékelői közül sokan arra hivatkoznak, hogy irodalmunk valóságos értékrendjét kívánják helyreállítani azzal a torzulással szemben, amelyet a „népi" írók irodalmi hegemóniája okozott. Arra hivatkoznak, hogy nem tudnak belenyugodni „a népi-nemzeti leszűkített és elvarázsolt értelmezésbe, amely az intellektuális igényű, európai látókörű, városi bölcsőjű irodalmat, mint idegent szívesen kirekeszti a magyar irodalomból". (Élet és Irodalom 1958. június 27.) Hamis és félrevivő ez az érvelés, mert a két háború közötti polgári, kispolgári irodalom ellenforradalmi talajon létrejött torz ellentétét, a „népi-urbánus" ellentétet lopja be ismét irodalomkritikánkba.

Kritikánk mind az „urbánus", mind a „népi" álláspontlal csakis az egyedül helyes, következetesen haladó álláspontot állíthatja szembe. Mind az „urbánus", mind a „népi" irodalom komoly, haladó mozzanatokat is tartalmazó irányzatként született, de nyilvánvaló, hogy nem helyezkedhetünk egyik álláspontjára sem. Érdemeikről és tévedéseikről szólva, a ma számára nem az azokat elválasztó ellentét a lényeges, hanem azonos vonásaik. Mindkét irányzat képviselői a maguk sajátos módján többé-kevésbé erős irodalmi ellenzéket jelentettek a Horthy-fasizmus társadalmi rendszerével szemben. Kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de a kritikai realizmus egykori reprezentánsai voltak. Ugyanakkor azonban egyik irányzat sem ismerte fel a munkásosztály történelmi szerepét és jelentőségét, így lényegében ellenzékiségük sem mehetett túl egy más-más fajta, de végső soron egyaránt harmadikutas polgári-kispolgári álláspontón. Nem véletlen, hogy a felszabadulás után azok, akik megmaradtak az „urbánus", vagy a „népies" álláspontón, szembekerültek a néptömegek érdekeivel, a szocializmus ügyével.

A marxista kritika szembefordult és szembefordul a jövőben is minden olyan kísérlettel, amely a „népi" ideológia felélesztésére, kritikátlan igazolására törekszik, de ugyanakkor nem nyugodhat bele az „urbánus" színezetű torzításokba sem. Szót kell emelnie az ellen, hogy egyesek a népies nacionalizmus és provincializmus elleni harc ürügyén a polgári dekadencia más megnyilatkozási formáit igazolják és eszményesítsék.

Ahogy a nacionalista színezetű harmadikutas ideológia bírálata nem az „urbánusok" igazolását jelentette a „népi"-ekkel szemben, ugyanúgy a polgári dekadencia elleni küzdelmet sem lehet az „urbánusok" és a „népiek" szembenállása alapján megítélni. Bírálni kell minden olyan szemléletet, amely a polgári dekadencia elleni harcot csak az úgynevezett „urbánusok" bírála-

taként fogja fel, s megfeledkezik arról, hogy mint kispolgári irányzat a „népi"-eké sem volt mentes a dekadenciától.

Kritikai életünkben — főleg fiatal írók és kritikusok között — érezhető egy olyan szemlélet, amely — mintegy továbbfolytatva az ellenforradalom előtti Új Hang vonalát —, a „népiek" kendőzött dekadenciájával szemben elnézőbb, sőt gyakran elméleti igazolást is keres számára. Egyes kritikusok a „népi élmények" és a „modern európai életérzésnek" elkeresztelt dekadencia, a „népi hang" és „a XX. század nagy művészi vívmányának" nevezett szürrealizmus eggyéolvasztásától várják irodalmunk megújhodását. Ez a szemlélet, amely egyes népi származású fiatal írók világnézeti-eszmei válságát hajlandó kizárolag az 1956. előtt elkövetett politikai hibák számlájára írni, elválasztja egymástól a pártosság és a népiség eszméjét, egyoldalúan értelmezi a népiség fogalmát (Kortárs, 1960. 9. sz. 458. old.). Ez a szemlélet az, amely felmentettnek érzi magát az alól, hogy egyértelműen és határozottan elítélje a válságba jutott írók műveiben fellelhető polgári-kispolgári eszmei hatást, elvtelenül magasztalja, s iránymutatónak tekinti olyan valóban komoly tehetségű, de pályájuk egy jelentős szakaszán a dekadencia befolyása alá került íróknak a műveit, mint például Juhász Ferenc, vagy Nagy László. (Élet és Irodalom, 1960. április 1. — Kortárs, 1960. 7. sz.)

Különösen veszélyes a „népi-urbánus" szemlélet felújítása, ha ez az egyes írói nemzedékek szembeállításával párosul. Még marxista igényű kritikusoknál is fel-feltűnik az a tendencia, amely „az egyre jelentősebb erőt képviselő plebejus származású fiatal művészeket" tekinti a jövő magyar irodalmi fejlődés szinte egyetlen lehetséges bázisának, s szembeállítja őket az idősebb és fiatalabb nem népi származású írókkal, kivételezett helyet kíván biztosítani számukra az irodalmi életben. (Népszabadság, 1958. dec. 14., 1959. okt. 4.) Nem arról van szó, hogy az osztályelménynek nincs jelentős szerepe az írói egyéniség alakulásában. De világosan kell látni azt is, hogy a haladó irodalmi alkotás elsősorban a haladó osztályok, a társadalmi fejlődés érdekeit kifejező világnézet eredménye.

Nem szolgálja jól irodalmi életünk, a velünk szövetségre lépő nem-marxista világnézetű alkotók eszmei és művészi fejlődését az a kritikai magatartás, amely elmossa a határokat, az elvi polémiát a tudományos-forradalmi ideológia és a kispolgári reformizmus eszméi között. Feltétlenül üdvözlendő, hogy a marxista igényű kritika számbaveszi és méltányolja azokat az előnyös változásokat, amelyek a kispolgári ideológia és irodalomszemlélet teoretikusainak munkásságában a múlthoz képest tapasztalhatók. Nem segít azonban sem ezeknek az alkotóknak, sem a helyes irodalmi értékítélet kialakításának az olyan következtetés, amely

például a kispolgári „szocializmus" egyik reprezentáns teoretikusának elmúlt évtizedes munkásságát úgy tüntetí fel, mintha abban a régi harmadikutasság már lényegében „felszámolódott" volna, s sokban még idealista eszmei pozíciói „a mienkkel mindinkább *párhuzamossá*" válnának.

Revizionista tendenciák irodalomkritikánkban

Irodalmi előrehaladásunk legveszedelmesebb károkozói azok az esztétikai koncepciók, amelyek marxista burokba csomagolják, s „alkotó", „haladó" marxista gondolatként tüntetik fel különféle, lényegében antimarxista, revizionista nézeteiket. A revizionista nézetek hirdetői nyíltan ma már nemigen fordulnak szembe a szocialista realizmussal és a pártosság eszméjével, de valójában a polgári esztétika elveihez igazodnak a szocialista művészet alkotásainak megítélésében.

Egyes kritikusok ismét felélesztik az 1956 előtti irodalmi életnek a hibák, a negatív jelenségek ábrázolását előtérbe állító rosszemlékű „ellensematizmusát". Nem a pozitív ember ábrázolásától, a művészi távlat és az életigenlő jellég megvalósításától, hanem elsősorban a művek kritikai jellegének elmélyülésétől várják művészetünk megújhodását.

Az írói pártosság gondolatához természetesen hozzátartozik a múlt maradványainak, az erkölcsi és emberi gyengeségeknek, a múlt és a jelen hibáinak felfedése és bírálata is. De a pártosság lenini elve elsősorban és főképp nem tagadást jelent, hanem a szocialista fejlődés új pozitív jelenségeinek támogatására kötelez. Az elmúlt években a szocialista művészet és kritika a realizmus tényleges követelményeinek megfelelően sokkal összetettebben értelmezi a pozitív hős ábrázolását, s az alkotó munkában is születtek ennek figyelemre méltó eredményei. A revizionizmus hatása alatt élő „negativista" teóriák hívei szerint azonban elkerülhetetlenül sematizmushoz, szürkeséghez vezet az előremutató jelenségek ábrázolása. Ez a felfogás a harmonikus, kiegyensúlyozott, az újat képviselő embert a naivval, a primitívvel azonosítja, és nem a cselekvő, a harcoló, hanem a „zaklatott indulatú", „önmagával mindig elégedetlen", „kétkedő lelkiismeretű" ember jelenti a kizárólagos eszményt számára. (Élet és Irodalom 1959. jún. 12. — Magyar Nemzet, 1959. május 16. és jún. 6.)

Ahol a bírálói magatartást, az esztétikai eszményt nem következetesen a szocialista realizmus elvei adják, ott szinte elkerülhetetlenül kicsúsznak a kritikusi tollból olyan gúnyos, fölényeskedő megjegyzések, amelyek nemcsak a szocialista irodalom gyengeségei, hanem a szocialista realizmus központi tételei ellen is irányulnak. A társadalomábrázolás, a történelmi konkrétség igé-

nyét is támadja például az a bírálat amely Kolozsváry-Grandpierre Emil túlzottan „elmélyült" társadalomábrázolással egyáltalán nem „vádolható" művéről írva indokolatlan gúnnyal beszél az irodalmi művekben „Feszty-körképet kereső" bírálói magatartásról. (Nők Lapja, 1959. május 14.)

Csurka István „Hamis tanú" című művéről lehet elismeréssel írni, csak éppen az nem mondható el róla, hogy megközelítően is pártosan ábrázolja mai valóságunkat. És ebben az összefüggésben nagyon is kétes értékű az ilyen dicséret: „Az írót figyelme, mértéktartása megóvta a mai téma konjunkturális szolgálatától". Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: nem a pártos valóságábrázolást azonosítja-e a kritika szerzője „a mai téma konjunkturális szolgálatával". (Kortárs, 1959. 9. sz. 449. lap.)

Köztudott dolog, hogy Lukács György a kritikai realizmus túlzott eszményesítésével párhuzamosan lebecsüli a szocialista realizmus eredményeit. Lukácsnak ezt a hibás felfogását félreérthetetlenül tükrözi az elmúlt években Nyugat-Németországban megjelent könyve, a „Wider den missverstandenen Realismus" is. Ez a téves elmélet él az olyan kritikai megnyilvánulásokban, amelyek kétes értékű igényességgel, a polgári irodalom klasszikusaihoz mérve marasztalják el, kicsinylik le a szocialista művészet alkotásait. A polgári realizmus klasszikusait eszménynek tekintve lekicsinylően, mint naturalizmust, „biedermeier érzést", vagy üres romantikát vetik el a szocialista irodalom friss hajtásait. (Élet és Irodalom 1960. jan. 1. — Kortárs, 1960. 1. sz. 113. lap.)

Irodalmi életünk, kiadói politikánk gyökeresen szakított a XX. század kritikai realizmusának megítélésében kísértő szektás, dogmatikus nézetekkel. Nemcsak a múlt század kritikai realista irodalmát tartjuk a szocialista irodalom közvetlen elődjének, hanem fegyvertársnak tekintjük a kapitalista országok XX. századi kritikai realizmusát is. Könyvkiadóink sorra-rendre jelentetik meg Romain Rolland, Heinrich Mann, Thomas Mann, Feuchtwanger, Martin du Gard, Sartre, Steinbeck, Hemingway, Remarque, Moravia, Graham Greene, Vercors, Heinrich Böll, Koeppen stb. műveit. Színházaink állandóan játsszák Miller, Osborne, Dürrenmatt stb. darabjait. Filmszínházaink műsorán ott vannak a nyugati filmművészet legjobb realista alkotásai. Az egyes művek értékelésénél kritikánk — nagyon helyesen — számba veszi azokat a bonyolult, ellentmondásos körülményeket, amelyek között ezek a művek megszülettek és sokra becsüli a bennük megnyilvánuló írói bátorságot. Tudja, hogy ezek a művek az imperializmus háborút és új fasizmust előkészítő erői ellen és azok ellenére íródtak meg. Semmi esetre sem lehet egyetérteni az olyan merev, egyoldalú felfogással, amely szerint hiba volt például előadni Dür-

renmatt: Az öreg hölgy látogatása című színművét. Az ilyen dogmatikus, merev, elutasító vélemény nem egyezik a párt irodalompolitikájával.

A modern kritikai realizmus értékének elismerése azonban nem jelenthet bírálat nélküli eszményesítést. Azt a helyes tételt, amely szerint a kritikai realizmus szövetségese a szocialista irodalomnak, nem lehet úgy értelmezni, hogy már-már azonos vele. Bírálatunk nem feledkezhet meg arról, hogy a kritikai realizmus jelenlegi képviselőinek, a polgári társadalom e lázadóinak jórészénél kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de valamifajta harmadikutas illúziók élnek, hat rájuk a dekadencia, a nihilisztikus pesszimizmus is. Hemingway írásainak nagy értékeit lehet becsülni anélkül is, hogy művészetét a „XX. századi új realizmus" számára iránymutatónak tekintjük és anélkül, hogy műveit mármár szocialista irodalommá avatnánk. (Hemingway „A folyón át a fák közé" utószava, Nagyvilág, 1960. 9. sz.) Arthur Millernek az ibseni hagyományokat folytató „Az ügynök halála" című darabja valóban egyik legértékesebb terméke a modern kritikai realizmusnak. Néhány túlzottan lelkendező kritika azonban a szocialista drámairodalmunk elé is szinte követendő példaként állítja, minden bíráló megjegyzés nélkül Shakespeare és Molière szintjére emeli, korunk „klasszikus remekműveként" értékeli és így kiált fel: „Végre az ember a színházban irodalmat is lát". (Kortárs, 1960. 1. sz. — Élet és Irodalom, 1959. dec. 24.) Helytelenül értékeli a mai kritikai realizmust az a bírálat, amely a problematikus szemléletű Dürrenmattról írva megjegyzi, hogy „szocialista író sem bélyegezte meg eddig ilyen végérvényesen a polgári kultúrát". (Nagyvilág, 1958. 12. sz. 1854. lap.) Ez a kritikátlanság jellemzi egyes művek elő- és utószavát, amelyek nagyon gyakran nem elmélyült elemzések, hanem elvtelen dicshimnuszok (például Moravia, Dürrenmatt, Frisch stb. műveinek utószava). E kritikátlanságtól olykor nem mentes a Népszabadság sem, amelynek egyik cikkírója, Frisch darabjának értékelése kapcsán, ha burkoltan is, de szembeszállt azokkal a kritikákkal, amelyek a mű korlátait, belső ellentmondásait joggal feszegették. (Népszabadság, 1960. márc. 31.)

A marxista bírálat nem mondhat le az önálló álláspontról. Ha kritikai realista művekről ír, akkor ezeknek a műveknek nemcsak az értékeit, hanem belső ellentmondásait is kötelessége számba venni és elemezni. Az a bírálói magatartás, amely ezt az igazságot szem elől téveszti, feladja a szocialista realizmus művészi távlatait és téves irányban befolyásolja irodalmunk fejlődését.

Revizionista nézetet tükröznek az olyan kritikák, amelyek csak úgy „általában" beszélnek felszabadulás utáni irodalmunk

kapcsán a „naturalizmus, a primitivizmus, a sematizmus áramlatairól" és csak mint a „sematizmus időszakát" emlegetik az egész akkori irodalmi fejlődést, elhallgatva, hogy irodalmunk egésze ebben az időben tett döntő fordulatot a szocialista realizmus irányába. (Élet és Irodalom, 1959. március 20., valamint 1960. január 6.)

A bírálatok olykor nem bátorítják a szocialista feladatokat vállaló írókat, ellenkezőleg: valósággal eltanácsolják őket az ilyen vállalkozásoktól. Egy bíráló például Aragon és Neruda politikai verseinek egyik sikeres fordítójáról állapítja meg, hogy a „szerelem, a halál, a lét kérdései izgatják elsősorban", s felrója a fordítónak, amiért „költői egyéniségétől távolabb álló" politikai versek fordítására is vállalkozott. (Élet és Irodalom, 1959. július 17.) A Kortárs egyik bírálata szintén szemére veti a fiatal kommunista íróknak, hogy világnézeti és politikai problémák jelentik költészetük fő tartalmát és minden elemzés, minden indokolás nélkül megbélyegzi ezeknek a költőknek „világnézeti közhelyes laposságát", és — állítását mivel sem igazolva — „riasztó példaként" utal egy önmagában helytálló, a pártról szóló politikai versre. (Kortárs, 1960. 1. sz. 114. lap.)

III.

A polgári-kispolgári esztétikai szemlélet, amely irodalmi életünkben a fő veszély, ma már nemigen jelentkezik nyílt, támadó élű irányzatként. Nem véletlen, hogy az elemzett téves állásfoglalásokat tartalmazó bírálatok nagy része nem a legutóbbi időben íródott, s jórészt olyan kritikusok tollából ered, akiktől szép számban lehetne idézni helyesen értékelő, marxista szellemű bírálatokat is. A helytelen nézetek ma már többnyire nem egységes kiérlelt kritikai koncepciókban, kiforrott áramlatként, hanem inkább csak eklektikusan, marxista megállapításokkal elvegyülve, azokkal egyezkedve jelentkeznek a kritikákban. A helyzetnek ez a sajátsága azonban nem jelenti azt, hogy e nézetek és tendenciák nem képviselnek továbbra is komoly ideológiai veszélyt. Hatásuk nem szűnt meg, csak megjelenési formájuk változott. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy e helytelen nézeteket, ha nyílt formáikban vissza is szorultak, eszmeileg még nem semmisítettük meg, még nyomást gyakorolnak irodalmi életünkre.

Kritikai életünk leginkább szembeötlő betegsége, az elvtelenség, nem utolsósorban e nézetek hatásából fakad. Az elvi békülékenység, a kispolgári, revizionista, polgári dekadens tendenciákkal szemben engedékeny kritika nemegyszer még vezető marxista kritikusoknál, felelős irodalomirányítók gyakorlatában is tapasztalható. Különösen káros az a gyakori liberalizmus, mely irodalmi

lapjaink, az Élet és Irodalom, a Kortárs, a Nagyvilág, s az Irodalomtörténeti Intézet gondjaira bízott folyóiratok szerkesztésében tapasztalható, amikor ezek helytelen tekintélytiszteletből helyet adnak eszmeileg és művészileg nemcsak sekélyes, de egyenesen hibás írásoknak, s ha már leközlik, nem gondoskodnak megfelelő elvi kritikájukról. Ez a liberális szerkesztési gyakorlat időnként fellelhető a Népszabadság kulturális rovatában is.

Marxista kritikánk fejlődését nemcsak a jobboldali tendenciák iránti engedékenység akadályozza, hanem az is, hogy nem folyik következetes harc a szintén kispolgári eredetű *dogmatikus, szektás szemlélet és módszer maradványainak leküzdéséért.* Az elmúlt évek politikai harcainak tapasztalatai és irodalmunk fejlődése is azt bizonyítja, hogy a különböző jobboldali nézetek ellen dogmatikus-szektás álláspontról nem lehet eredményesen harcolni. A szocializmus, így a szocialista irodalom győzelme is csak a kétfrontos harc következetes érvényesítésével valósulhat meg. Sokan nem értik, hogy a szektás-dogmatikus hibákra és torzulásokra nem tekinthetünk úgy, mint „családon belüli" bocsánatos vétkekre, amelyek ellen nem kell teljes határozottsággal küzdenünk. Helytelen és hibás az az elképzelés, amely pusztán az elvhűség, a következetes, pártos kritikusi magatartás apró botlásának minősíti az ítélkező szektás merevséget. A kritika területén jelentkező szektás-dogmatikus hibákra is csak úgy tekinthetünk, mint a szocialista irodalom fejlődését akadályozó, a helyes eszméiség és a magas művészi színvonal kialakulását gátló, a szocializmus elvi alapjain létrejövő irodalmi egység megerősödését veszélyeztető, lényegileg kispolgári eredetű nézetekre.

A szektás-dogmatikus nézetek egyik megnyilvánulása, hogy marxista szándékú kritikusaink között olykor bizonyosfokú engedékenység nyilvánul meg a művészi színvonal tekintetében. A művészi színvonal követelménye a szocialista irodalom fejlődése szempontjából nem elhanyagolható. „Baloldali" áradikalizmus az a nézet, hogy a szocialista rendszer szilárdsága felmenti a szocialista művészetet a magasabbrendű mondanivaló fejlettszínvonalú megformálásának követelménye alól és nem tudja megérteni, mennyire fontos szocialista irodalmunk további fejlődése szempontjából a művészi megformálás tökéletessége. Az ilyesfajta nézeteknek következménye az a bírálói magatartás, amely például egy fiatal költőnek még nagyon is nehézkes, darabos verseit bevezető előszóban szinte eleve elutasított minden, a művészi színvonal kérdéseit felvető kritikát.

Nem lehet egyetérteni azzal, hogy a szocialista irodalom támogatásának ürügyén a kritika egyes tiszteletre méltó munkákat világirodalmi remekművek rangjára emelve magasztaljon, elhallgatva eszmei, vagy művészi fogyatékosságaikat. (Élet és Iroda-

lom, 1958. június 27.) Ez nem szolgálhatja marxista kritikánk hitelének és tekintélyének erősödését, csak árt a szocialista irodalomnak.

A színvonal lebecsülése és helytelen értelmezése mellett bizonyosfokú szűkítő törekvésekben is megmutatkozik a szektás nézetek fennmaradása. A marxista kritika feladata, hogy a múlt és a jelen egész magyar irodalmának felelős gazdája legyen, nem mondhat le egykönnyen egyetlen értékről sem. Nem lehet egyetérteni azzal az Esti Hírlapban megjelent nyilatkozattal, amelynek szelleme akarva-akaratlanul azt a gondolatot kelti az olvasóban, mintha a fiatal írók közül csak a kommunisták fejlődése lenne lényeges, és a többi mind elhanyagolható. Káros az az esztétikai szempont, amely ezzel kapcsolatban így hangzik: „Szép az, ami érdekeinknek megfelel". (Esti Hírlap, 1960. február 14.) Az ilyesfajta leszűkítő tendenciák eltorzítják a pártnak azt a helyes vonalát, amely az irodalomban elsősorban a kommunista eszmeiségű írókra és azok műveire támaszkodva minden becsületes, haladó szellemű írót meg akar nyerni.

Vannak, akik például a Tűztánc című antológiában feltűnt és jogos szeretetnek, megbecsülésnek örvendő tehetséges, rendszerünkhöz hű fiatal írók egy csoportját érzik a magyar irodalmi fejlődés egyetlen lehetséges bázisának. Nem használ sem irodalmunk ügyének, sem pedig a fiatal írók fejlődésének az a dicsőítés, amely szerint „e költőgeneráció jelentkezésével olyan gazdaggá vált a magyar költészet, amire nem volt példa az utolsó évtizedekben", s amely úgy véli, hogy „e költők feltűnése fordulat az új magyar irodalomban, olyan fordulat, amely nagy eredménye és egyben útjelzője is kultúrforradalmunknak". (Esti Hírlap, 1959. június 9.)

Vannak kritikusok, akik a szocializmus ügye mellett 1956-ban kiállt írók megkülönböztetett szerepét hangsúlyozzák, s a szocialista irodalomért vívott harcban szinte egyedül rájuk kívánnak támaszkodni. A párt természetesen megbecsüli a nehéz időkben helytálló fiatalabb és idősebb írók munkásságát és rájuk különösképpen támaszkodik irodalmunk szocialista fejlesztéséért vívott harcában. De fellép minden olyan törekvés ellen, amely előjogokat, irodalmi tőkét kíván kovácsolni a múltban tanúsított helyes politikai magatartásból

A szektás, leszűkítő tendenciák megnyilvánulnak a tehetség, az írói érték sokszor túlzottan könnyelmű kezelésében is. Rosszul értelmezi az elviséget az a bírálat, amelyen nem érződik az írói tehetség tisztelete, akkor is, ha problematikus írói egyéniségről van szó. Elhibázott az a kritika, amely például Babitsról írva meggondolatlanul használ olyan kifejezéseket, hogy „nagy epi-

gon" . . . , „költői képességei nem voltak elegendők" stb. (Élet és Irodalom, 1958. november 28.)

Kritikai életünkből végképp száműzni kell azt a magatartást, amely a hang élességével, gyanúsítgató kitételekkel helyettesíti a meggyőző érvelést. A marxista kritika az emberek igazságérzetére, józan eszére hivatkozzék, kerüljön minden fölényeskedést, de ne tételezze fel eleve, hogy ellenséggel áll szemben. Legyen határozott és elvi a bírálat, de érződjék rajta az őszinte segítő szándék, az író munkája iránti figyelem és megbecsülés. A kritikusnak abból a vitathatatlan tényből kell kiindulnia, hogy íróink nagy részének a készsége megnőtt a szocialista valóság tényeinek számbavételére és művekben való ábrázolására. A körültekintő, árnyalt, az egyes írók fejlődését és lehetőségeit gondosan számba vevő bírálat nincs ellentétben az elvi szilárdsággal.

A különböző helytelen kritikai állásfoglalásokat gyakran befolyásolják a klikkérdekek, az elvtelen személyi összefonódások és az ezekből fakadó szubjektivizmus is. Ahogy irodalmi sajtónknak és könyvkiadásunknak egyes-egyedül a mű alapján kell döntenie egy-egy irodalmi alkotás megjelentetéséről, ugyanúgy a kritikai munkában is az értékelés alapja egyedül a mű legyen és sohasem szerzőjének személyes befolyása, írói rangja, vagy irodalmi kapcsolata. Vissza kell utasítani egyes tekintélyes, vagy kevésbé tekintélyes íróknak azt az igényét, hogy írásaikat kritika nélkül fogadják el. A klikk-érdekek, a személyi összefonódások és az elvtelen tekintélytisztelet káros jelenségei ellen mindenekelőtt a kommunista íróknak és kritikusoknak kell példamutatóan és határozottan fellépniük.

Az irodalomkritikákban gyakran tapasztalható politikai „óvatoskodás" és ideológiai felületesség. Napilapjainkban és irodalmi folyóiratainkban számos olyan kritikai írás jelenik meg (ideértve a színházi és filmkritikákat is), amelyekből riasztó unalom árad, s amelyekből hiányzik a határozott állásfoglalás, az önálló marxista gondolkodás. Több lapunk szerkesztősége gyakran megelégszik azzal, hogy valamely műről bírálatot jelentet meg, de azzal már nem törődik, hogy a bírálat megfelelő gondolati és formai igénnyel készüljön, alkalmas legyen a közönség helyes véleményének formálására. Kritikánk jó részének jellegtelensége a szakmai felkészültség hiányaira, a szerkesztői munka elégtelenségére, a rutin-munka kórtüneteire mutat. De a gyakran tapasztalható kritikai jellegtelenség leginkább a politikai állásfoglalás elkerülésének szándékából fakad. Vannak, akik marxista köntösben is kispolgárok módjára így gondolkoznak: előnyösebb a szürke, színtelen, exkluzívan szakmai műbírálat, az állásfoglalás megkerülése, mert ez „megóv a nagyobb tévedések elkövetésétől".

A marxista kritikusok nem alkudhatnak meg, nem fogadhat-

ják el az elvtelenséget. *Kritikánk központi feladata a két fronton következetesen harcoló, tudományos igényű, elvi bírálói magatartás kialakítása.* A fő veszélyt, a polgári-kispolgári-revizionista nézeteket, s a komoly károkat okozó szektásságot, dogmatizmust a marxista kritika csak úgy győzheti le maradéktalanul, ha saját soraiban felszámol mindenfajta elvtelenséget, és eklekticizmust.

Irodalmi kritikánkra nagy feladatok várnak társadalmunk ízlésének, irodalmi érdeklődésének fejlesztésében. A kritikának kalauzul kell szegődnie az új társadalom új embere mellé, hogy felébreszthesse érdeklődését az egészséges, pozitív alkotások iránt, s képessé tegye az eszmei, művészi hibák felismerésére. A kritikának oda kell hatnia, hogy épülő szocialista társadalmunk növekvő kulturális szomja a valóban tiszta forrásoknál találjon kielégülést, közelebb hozza az olvasókhoz a szocialista realizmus s a haladó irodalom alkotásait, megismertesse ezek igazságát és szépségét, eszmei és művészi pozitívumait. A mai magyar kritika fontos küldetése, hogy segítse irodalmunk új fejlődési szakaszának kibontakozását, értékes szocialista realista alkotások megszületését, irodalmunk eszmei és művészi gazdagodását.

A marxista kritikus nem tud megfelelni ennek a feladatnak, ha nem ismeri mélyen az épülő szocialista társadalom életének fő kérdéseit, a szocializmust építő embert. Enélkül nem képes helyesen számon kérni az írótól a valóság ábrázolását, és nem lehet az irodalmi alkotások avatott mérlegelője. Nem lehet jó marxista kritikus az, aki nem figyel fel az irodalom biztató, új jelenségeire, s nincs érzéke és érdeklődése minden iránt, amiben a szocializmus valóságának gazdagabb bemutatása, a szocializmus céljainak eredményesebb irodalmi támogatása jelentkezik.

Ahhoz, hogy kritikánk eszmeiségben és színvonalában jelentékenyen fejlődjön és elősegítse a szocialista realizmus további térhódítását a magyar irodalomban, elviségének megerősítésén túl az is nélkülözhetetlenül szükséges, hogy saját fegyverzetét korszerűvé tegye. A harcnak nemcsak azt az oldalát kell hangsúlyoznunk, amely a polgári-kispolgári tendenciák leküzdésére irányul, hanem azt a küzdelmet is, amelyet a szocialista irodalom támogatása, színvonalának emelése érdekében folytat. A marxista kritika csakis úgy képes elvégezni feladatát, ha elmélyülten foglalkozik a műalkotások esztétikai sajátosságaival, az eszmei mondanivalót és annak megformálását — a kompozíciót, a stílust — a maga egységében vizsgálja, segíti a művészi kifejezés tökéletesítését. Sokszor még vezető marxista kritikusaink is elmulasztják, hogy behatóan foglalkozzanak a magyar szocialista irodalom új hajtásaival. Gyakran a legjelentősebb új kísérletekkel kapcsolatban elmarad a mély elemzés, a tényleges kritikát üres magasztalás helyettesíti. Éppen ezeknél a műveknél nem elégedhetünk meg

felületes, úgynevezett protokoll-kritikákkal, hanem törekedni kell a mű eszmeiségének, művészi megformálásának mélyére hatolni, segítséget nyújtani az írónak és az olvasónak egyaránt.

A szocialista szellemű művek elmélyültebb elemzése nélkülözhetetlenné teszi, hogy a kritika többet foglalkozzék a szocialista irodalom fejlődése kapcsán általánosított esztétikai kérdésekkel. Számos olyan részletprobléma merül fel, amelynek megoldása további vitát kíván. Különös gonddal kell foglalkozni az irodalmi alkotómunka új jelenségeinek vizsgálatával, hazai és nemzetközi eredményeivel. Ismertetnünk kell a külföldön folyó esztétikai vitákat. Ez eddig csak nagyon hézagosan történt, ami hozzájárult ahhoz, hogy irodalmunk — elsősorban a kritika mulasztása miatt — a világirodalom főáramától, a nemzetközi szocialista irodalom fejlődésétől elmarad.

Nagyobb gondot kell fordítanunk irodalmi kritikánk elméleti megalapozására, hiszen enélkül a kritikai és alkotói gyakorlat csak sekélyes, ötletszerű és provinciális lehet. Ezen a téren igen nagy mulasztásai vannak az Irodalomtörténeti és a Filozófiai Intézetnek, a budapesti bölcsészkar esztétikai tanszékének, amelyeknek elsőrendű feladata lenne fellendíteni hazánkban a marxista irodalomelméleti-esztétikai tevékenységet.

A kritikai tevékenység fejlesztésében a legfontosabb teendőnk, hogy magasabb színvonalra emeljük a különböző irodalomkritikai műhelyek (szerkesztőségek, irodalmi lapok: az Élet és Irodalom, a Kortárs, a Nagyvilág, az Irodalomtörténeti Intézet lapjai és a vidéki folyóiratok, a kiadók, a tudományos intézetek, az egyetemi tanszékek, az Írószövetség és az Újságírószövetség kritikai szakosztályai stb.) munkáját és határozottabb, következetesebb legyen e munka elvi irányítása. Különösen fontos, hogy megjavuljon, eszmei tisztaságában s a művészi igényességben színvonalasabbá váljon a szélesebb körhöz szóló kultúrát terjesztő szervek: a Népszabadság és a többi napilap kulturális rovata, a rádió, a televízió stb. kritikai tevékenysége.

Irodalmunk fejlődésének jelenlegi szakaszában a marxista kritikának a szocialista realista alkotások elsődleges segítése mellett nagy figyelmet kell fordítania arra, hogy a még nem következetesen szocialista világnézetű alkotók is közelebb kerüljenek a szocializmus eszméinek elfogadásához. E téren figyeljen fel a kritika minden előrehaladásra és segítse a további tisztulást, előrejutást. Ugyanakkor polemizáljon az eszmei és művészi elmaradottsággal. Kritikánknak is hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a szocializmus építésének igenlésében, a békeharcnak és az emberiség haladásáért vívott nemzetközi küzdelemnek a jegyében tovább izmosodjon irodalmunk egysége. Kritikánk ügyeljen arra, hogy olyan irodalmi törekvések, melyek a szocializmus ügyével

szemben ellenségesek, vagy közömbösek, ne mérgezzék közéletünket.

A kritikusok különös gonddal foglalkozzanak a fiatal írók alkotó munkájával. Egész irodalmunk fejlődése szempontjából döntő, hogy a fiatal írók eszmei és művészi szempontból helyes irányba fejlődjenek. Szakítani kell az ajnározó ismertetésekkel és méltatásokkal, melyek semmit sem használnak, s — a szeretetteljes gondoskodás jegyében — nyíltan fel kell tárni azokat az eszmei bizonytalanságokat és művészeti zsákutcákat, amelyek egyes fiatalok alkotásait jellemzik.

A marxista kritikának együtt kell dolgoznia a még nem marxista szemléletű kritikával is, mégpedig oly módon, hogy azok jó szolgálatokat tegyenek szocialista kultúránknak. Sokat tanulhatnak marxista kritikusaink az idősebb, tapasztalt kritikus nemzedékektől — de ez nem jelenti azt, hogy kritikai életünkben a polgári esztétizmusnak, mint irányzatnak is helyet kívánunk adni. A nem marxista világnézetű kritikusokkal való együttműködésünk alapja: népünk szocialista célkitűzéseinek hűséges szolgálata, a realista szándékú haladó irodalom segítése, a tudományos alapokon álló, kulturált kritikai tevékenység.

Következetesebben kell törekednie kritikánknak arra, hogy eredményesen szolgálja a dolgozó tömegek irodalmi ízlésének nevelését, közérthető legyen, stílusában kerülje el azokat az arisztokratikus vonásokat, amelyek akadályozzák az egyre növekvő olvasó tömegek irodalmi műveltségének hatékony formálását.

Irodalmi kritikánk szóvátett fogyatékosságai nem elszigeteltek, hasonló problémák jelentkeznek a művészeti kritika más ágazataiban is. Kritikai életünk tisztulása, felvirágzása nemcsak irodalmi és művészeti életünk, kulturális forradalmunk továbbvitelét segítheti elő, hanem hozzájárul az általános ideológiai feladatok megoldásához is. Segít, hogy gyorsabban és eredményesebben küzdjük le azokat a káros polgári-kispolgári hatásokat, amelyeknek nincs helyük a szocialista társadalom köztudatában. Kritikusaink munkáját a jövőben még inkább át kell hatnia annak a felelősségérzetnek, amely egész társadalmunkra hárul az elkövetkező fontos időszakban, midőn a szocializmus alapjainak lerakását befejezzük, s népünk minden erejét, tehetségét a szocializmus felépítésének nagy történelmi feladatára összpontosítjuk.

A termelést fellendítő elosztási formák fejlesztése termelőszövetkezeteinkben

Írta K. NAGY SÁNDOR

Az utóbbi két évben a dolgozó parasztság százezrei léptek hazánkban a közös gazdálkodás útjára. Szövetkezeti parasztságunk a párt, a munkásosztály, az állam széleskörű támogatását élvezve, szorgalmas munkával már az átszervezés időszakában jelentős sikereket ért el a termelőszövetkezetek politikai, szervezeti, gazdasági megerősítésében és a termelés fejlesztésében. 1960-ban 20—30 százalékkal magasabb volt a termelőszövetkezetek kalászos termésátlaga, mint az egyénieké, emelkedett a kapások és az ipari növények hozama is, számottevően növekedett a közös állatállomány, valamint a szövetkezetek közös vagyona.

Az eredményekben nagy szerepe van annak, hogy a termelőszövetkezeti tagok jelentős része felismerte: egyéni jövedelmük elsősorban attól függ, hogyan dolgoznak, hogyan erősödik a közös gazdaság; elosztani — a kötelezettségek és a tartalékolások teljesítése mellett — minden termelőszövetkezetben csak annyit lehet, amennyit megtermeltek.

A termelőszövetkezetek megszilárdításához, a tagok munkakedvének növekedéséhez más tényezőkkel együtt nagymértékben hozzájárultak a hagyományos munkaegység-rendszert továbbfejlesztő ösztönző munkadíjazási formák is. Ezeknek lényeges szerepük van abban, hogy a termelőszövetkezetek többségében a viszonylag alacsony gépesítettség ellenére a növényápolási, a széna betakarítási az aratási munkákat időben és jó minőségben elvégezték. Legtöbb helyen ott fordult elő hiányosság, ahol az anyagi ösztönzés különböző formáit nem fontosságuknak megfelelően kezelték, vagy mereven elzárkóztak azok alkalmazásától.

Természetesen az elért eredményekben nagy része van a szövetkezeti tagok szocialista nevelése terén végzett munkának is. A politikai nevelőmunkának a jövőben is nagy szerepe lesz és azt gazdasági vagy adminisztratív intézkedésekkel helyettesíteni nem

lehet. Különösen nagy feladat vár a falusi kommunistákra, a pártszervezetekre a szövetkezeti tagok szocialista nevelésében, a szövetkezeti parasztság egységének kialakításában, állandó erősítésében. Ezúttal arra hívjuk fel a figyelmüket, hogy a politikai munka erősítésével egy időben fordítsanak még nagyobb gondot a szövetkezeti parasztság anyagi ösztönzését elősegítő, a munka szerinti elosztás szocialista elvének megfelelő, a termelés fellendítését szolgáló munkadíjazási formák alkalmazására és állandó tökéletesítésére. A jelenlegi termelési szerkezet és gépesítés mellett ugyanis a tsz-termelés színvonala döntő módon a kézimunka befektetések mennyiségén, minőségén múlik, ami pedig a politikai nevelőmunkával egyidejűleg jelentős mértékben az anyagi ösztönzést közvetlenül kifejezésre juttató díjazási és elosztási formáktól függ.

I.

A termelőszövetkezeti tagok gazdái szövetkezetüknek és a közös üzemükben megtermelt minden érték — az egész jövedelem — az ő tulajdonuk. Az évi összes bevételt azonban mégsem oszthatják ki egymás között, mert ez lehetetlenné tenné a termelés folytatását, a további közös gazdálkodást. Akik a múltban egyénileg gazdálkodtak, tudják, hogy az évi termésből, illetve jövedelemből olyan kiadások is bőven akadnak, amelyekkel a következő évi termelést kell megalapozni.

A szövetkezeti gazdaságokban az év folyamán előállított értéket, az értékesített termékekért kapott pénzt a közös és egyéni érdekek szem előtt tartásával kell felosztani. Mindenekelőtt teljesíteni kell az állam iránti kötelezettségeket, a termelés bővítése érdekében gyarapítani kell a közös vagyont, gondoskodni kell a szociális és kulturális alap feltöltéséről. A megmaradó jövedelem osztható ki a szövetkezet tagjai között: túlnyomórészt a végzett munka arányában, kisebb részben — földjáradékként — a közös gazdaságba bevitt földek arányában. A termelőszövetkezeti munkadíjazást és jövedelemelosztást nem lehet leszűkíteni a tagok között kiosztható jövedelem felosztására. Nagyobb jövedelem csak a többtermelés útján, a termelés bővítése pedig csakis az ahhoz szükséges álló- és forgóeszközök biztosításával érhető el. A szövetkezeti tagok anyagi érdekeltségének fokozását ezért nem lehet azon az úton megoldani, hogy a tagok között kiosztásra kerülő jövedelmet szövetkezeteink a termelés bővítéséhez szükséges eszközök rovására növeljék. Ez pillanatnyilag nagyobb egyéni jövedelmet eredményezne, azonban alapjaiban ásná alá a gazdálkodást, ami később maga után vonná a tagok jövedelmének csökkenését is. *A jövedelem, ezáltal a tsz-tagok anyagi érdekeltsége*

növelésének egyedül járható útja: a rendszeres bővített újratermelés.

A szövetkezeti gazdaságok bővített újratermelése szempontjából legfontosabb a *fel nem osztható szövetkezeti alap* növekedése. Ennek fejlődésünk mai szakaszán jelentős forrása a szövetkezetekbe belépett dolgozó parasztok kötelező vagyoni hozzájárulása. Korábban ezt a közös gazdaságba bevitt állatok és felszerelések értéke 20—35 százalékának a szövetkezeti alap javára történő leírásával kellett teljesíteni. Tavaly egyre több termelőszövetkezetben alkalmazták azt a módszert, amely szerint a belépő tagok a bevitt földterület kat. holdja után megállapított pénzösszeggel járultak hozzá a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz. Ez a mód jobb, mint a régi, mert jelentős pénzeszközöket biztosít az induláshoz.[1] A kedvező tapasztalatok alapján a Központi Bizottság 1960. október 29-i határozata kimondta, hogy az „eddiginél jóval szélesebb mértékben kell elősegíteni és elterjeszteni azt a bevált módszert, hogy a dolgozó parasztok saját földjük arányában — kat. holdanként legalább 200 forinttal — járuljanak hozzá a közös alap megteremtéséhez".

A törvényes előírások szerint szövetkezeteink a fel nem osztható alapot évenként a szövetkezeti tagok között kioszthető részesedés legalább 10 százalékával kötelesek növelni. Termelőszövetkezeteink 1957-ben a tagok között kioszthető részesedés 13,1, 1958-ban 12,2, 1959-ben pedig 16 százalékát fordították a fel nem osztható alap növelésére. Az országos átlagszámok jól mutatják, hogy közös gazdaságaink többsége a kötelezően előírtnál többet halmoz fel. Az átlagok azonban eltakarják, hogy vannak olyan termelőszövetkezetek is, amelyek évenként nemhogy gyarapítanák a közös vagyont, hanem még a termelés során elhasználódott állóeszközöket sem pótolják, sőt akadnak olyan tsz-ek is, amelyek a korábban felhalmozott vagyonuk csökkentése árán osztanak nagyobb részesedést a tagoknak.

Jelenleg szövetkezeteinkben nincs amortizációs értékleírás, s ezt a felhalmozás nagyságának megállapításánál feltétlenül figyelembe kell venni. El kell érnünk, hogy a gyengébb szövetkezetek is, évente legalább a kiosztásra kerülő jövedelem 10 százalékának megfelelő értékkel bővítsék szövetkezeti alapjukat. Az átlagosnál erősebb, jól gazdálkodó és magas jövedelmet elérő termelőszövetkezetekben ez az arány 20—25 százalékos is lehet.

1 A múlt évben a makói járás 28 termelőszövetkezetében a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz való vagyoni hozzájárulás új módját alkalmazták. A bevitt vagyontárgyak értéke mintegy 14 millió forint volt. A szokásos hozzajarulás szerint a szövetkezeti alapot ebből 2830 ezer forint illette volna meg. Az új módon történő befizetés szerint a szövetkezeti alap 6270 ezer forinttal növekedett. A szövetkezeti alaphoz való hozzájárulásnak ez a módja az átszervezés jelenlegi, befejező szakaszában az ország jelentős részében elterjedt.

II.

Termelőszövetkezeteinkben a munka szerinti elosztás szocialista elve jelenleg a munkaegység-rendszer útján érvényesül. *Hazánkban a munkaegység-rendszer alkalmazása általános.*

A munkaegység egyrészt a szövetkezeti tag által végzett munka mennyiségét és minőségét méri, másrészt azt mutatja, hogy a közös munkában való részvételnek megfelelően a tagok milyen arányban részesülhetnek a közös jövedelemből. A munkaegységek számbavétele, nyilvántartása elég sok adminisztrációt kíván, de *jól megoldja* a legkülönbözőbb munkák közös nevezőre hozását. Ha a díjazás a szétosztható közös jövedelemből a munkaegység arányában történik, a tagok bármilyen munkahelyen dolgoznak, viszonylag arányosan részesednek az egész üzem eredményéből. A munkaegység kifejezi azt is, hogy a szövetkezeti tagok egyben tulajdonosok és dolgozók is, egyenként és együttesen érdekeltek a szövetkezet fejlődésében.

A munkaegység-rendszer szövetkezeti termelésben betöltött szerepének értékelésében két helytelen nézettel is találkozhatunk. Vannak, akik a munkaegységet szükséges rossznak tartják és mindenestől elvetik. Szerintük a munkaegységnek nincs becsülete a tagok előtt, az nem segíti, hanem nehezíti a szövetkezeti termelés és árutermelés fellendítését. Az ilyen nézetek képviselői ott tévednek, hogy a szövetkezetek gazdálkodásában fellelhető különböző hibákat mind a munkaegység-rendszer rovására írják.

Mások pedig úgy gondolkoznak, hogy a szövetkezeti tulajdonviszonyok között az elosztás szocialista elvét kizárólag a munkaegység-rendszer tudja megvalósítani. Ezért, ahol eltérnek a munkaegységtől — állítják —, ott egyben lemondanak a szocialista elosztás elvéről is.

Mindkét nézet helytelen, mert egyoldalúan állítja be a munkaegység szerepét.

A munkaegység nem véletlen jelenség a szocialista termelőszövetkezeti gazdálkodásban. A Szovjetunióban és a népi demokráciákban — ahol a mezőgazdaság tőkés koncentrációjának alacsony foka és a földreformok következtében az alacsony termelékenységű, félig önellátó kisárutermelő parasztgazdaságok százezres tömegeit kellett szocialista nagygazdaságokká, termelőszövetkezetekké egyesíteni — ez volt az egyedül járható út. Amíg a szövetkezeti munka termelékenysége még nagyon alacsony, a szövetkezeti árutermelés, pénzgazdálkodás fejletlen, a gazdálkodásra a félnaturális viszonyok jellemzők — ráadásul mindezzel a falu és város gazdasági kapcsolatában a kötelező termékbeadás rendszere, a természetbeni szolgáltatások kapcsolódnak egybe, mint korábban a szocialista országokban —, addig nem lehet megvalósítani a szö-

vetkezeti munka közvetlen pénzben való mérését és kifizetését, a jövedelem kizárólag pénzben való szétosztását. Ebben az esetben a közös jövedelem elosztásának és a közösben végzett munka mennyiségének, minőségének legalkalmasabb mércéje a munkaegység.

Természetesen a termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi gazdálkodásának kiépülésével, a szövetkezeti parasztság szocialista tudatának kiformálódásával, erősödésével megváltoznak a feltételek, s az új körülmények között tovább fejlődnek a szövetkezeti munkadíjazás, jövedelemelosztás formái. A feltételek változásával a hagyományos munkaegység-rendszer már nem biztosítja kielégítően a munka szerinti elosztás gazdasági törvényének érvényesülését, ezért szükségessé válik annak továbbfejlesztése, a szocialista díjazás új, haladóbb formáival való felváltása. Nem véletlen, hogy az utóbbi években a Szovjetunióban és egyes népi demokráciákban (Bulgáriában, Csehszlovakiában) egyre több kolhoz, termelőszövetkezet tér rá a közvetlen pénztarifálásra, pénzjavadalmazásra.

Hazánkban is jelentős számban találhatók már olyan jól gazdálkodó, gazdaságilag, szervezetileg erős termelőszövetkezetek, amelyek évek óta garantálják a munkaegység értékét, sőt egyesek már áttértek a végzett munka közvetlen pénzbeli díjazására. A párt és a kormány támogatja a termelőszövetkezeteket abban a törekvésükben, hogy a hagyományos munkaegység-rendszert továbbfejlesszék és a munka szerinti elosztás szocialista elvének megfelelő, egyúttal a szövetkezeti tagság anyagi ösztönzését, közös munkára való mozgósítását jól kifejező, a többtermelést szolgáló elosztási formákat széles körben alkalmazzanak. E tevékenységükben feltétlen tartsák azonban szem előtt a következőket:

a) Bármilyen díjazási formát alkalmazzanak is, mindig be kell tartani az elosztás szocialista elvét, a termelés bővítéséhez szükséges felhalmozás és a tagok részére kiosztható jövedelem helyes arányát. A szövetkezeti tagok között kiosztani csak annyit lehet, amennyit a szövetkezet termelési színvonala megenged. Nem lehet többet szétosztani annál, mint amennyi a kötelezettségek és tartalékolások teljesítése után a szövetkezet teljes jövedelméből erre a célra marad. Helyes, ha szövetkezeteink törekednek a rendszeres pénzelőlegezés megvalósítására, de előlegként csak a várható jövedelemrészesedés meghatározott százalékát adhatják ki.

b) A szövetkezeti díjazás fontos követelménye, hogy mindenki végzett munkája szerint részesüljön a jövedelemből. Ez serkenti a szövetkezet tagjait, és azok családtagjait a több és a jobb minőségű munkára, a hozamok növelésére, a több áru termelésére, a termelési költségek csökkentésére.

c) A munkadíjazás formájának és mértékének elő kell segí-

tenie a közös alapok gyarapodását, a termelés korszerű gépesítését, a gazdálkodás korszerű nagyüzemi módszereinek elterjedését, az adott körülmények között legmegfelelőbb nagyüzemi munkaszervezet kialakítását.

d) Fontos, hogy a díjazási rendszer egyszerű legyen, minden szövetkezeti tag gyorsan megismerhesse és könnyen ki is számíthassa végzett munkája ellenértékét.

III.

A termelőszövetkezetekben jelenleg alkalmazott munkadíjazási formák túlnyomólag a munka szerinti elosztás szocialista elvén nyugszanak, a tagok közös munkára való ösztönzését, ezáltal a termelés fellendítését, a szocializmus győzelmét szolgálják. Fontos, hogy termelőszövetkezeteink gyakorlatából megfelelő tanulságokat vonjunk le, s a legjobb tapasztalatokat, a legjobban bevált módszereket általánosítsuk.

A termelőszövetkezeti munkadíjazás jelenleg legelterjedtebb, legegyszerűbb, a tagok számára könnyen érthető formája *a prémiummal kiegészített munkaegység-rendszer.* Szövetkezeteink általában *a terv túlteljesítése után* adnak prémiumot, mégpedig rendszerint a terven felül megtermelt mennyiség 20—50 százalékát adják ki természetben, vagy pénzben. A helyes premizálás legfontosabb követelménye, hogy több és jobb munkára ösztönözze a tsz-tagokat, a közös gazdaság erősödését, a többtermelést szolgálja.[2]

A premizálás alapja a reális tervezés legyen. Ha ugyanis alacsonyan terveznek, egyes tagok jogtalan, nem a munkájukból származó többlet-jövedelemhez jutnak a közösség rovására. A túl magas tervek viszont nem ösztönzik az embereket a túlteljesítésre, mert eleve megvalósíthatatlannak tartják azokat.

A premizálás szintén gyakran előforduló formája az, amikor a prémiumot nem a tervtúlteljesítés, hanem *az össztermelés százalékában* határozzák meg. Ebben az esetben a szövetkezeti tagság az elvégzett munkák után munkaegységet kap, kiegészítésül pedig megkapja még a rábízott területén termett összes termés 10—20 százalékát természetben, vagy pénzben. Ez a módszer leginkább

[2] Legjobban elterjedt a kukorica, a napraforgó, a burgonya, a cukorrepa, a takarmányrépa, a mák, a borsó, a dohány, a zöldségfélék, az állattenyésztésben pedig a tej- és a gyapjútermelés, a növendéknevelés, a szarvasmarha és a sertéshizlalás, a baromfineveles premizálása. Helyes, ha minden tagnak, aki az adott területen dolgozott és munkájával a többtermeléshez hozzájárult kifizetik a prémiumot. Helytelen, hogy egyes tsz-ekben csak a kézi munkát végző tagokat premizálják, a traktorosokról pedig megfeledkeznek, jóllehet a több termeléshez ők is hozzájárultak. Néhány tsz-ben tavaly a terv túlteljesítésétől függően progresszív prémiumot állapítottak meg. Azoknak, akik nagyobb arányban teljesítették túl a tervet, a többlettermés nagyobb százalékát adták jutalomként.

a kukoricánál, cukorrépánál és a széna betakarításánál terjedt el.[3] Ilyen díjazás esetén a tagoknak e növények termelésében teljesített munkaegységeiket is elszámolják, azonban az egész évben szerzett munkaegységeik után kukoricából, esetenként szénából részesedést már nem osztanak.

Előfordult, hogy egyes termelőszövetkezetekben előzőleg nem végeztek számításokat és túlságosan magasan állapitották meg a prémium mértékét. Az is előfordult, hogy a már egyszer részesedést kapott tagoknak még egyszer osztottak természetbenit. Mondani sem kell: a munkadíjazás ilyen módszere egyáltalán nem helyeselhető. Nagyon fontos ezért, hogy abban az esetben, ha a prémiumot az össztermés százalékában fejezik ki, reális számításokat végezzenek, a természetbeni részesedést vagy pénzprémiumot az emberi munkabefektetésekkel arányosan állapítsák meg, s a feltételeket úgy szabják meg, hogy azok a termelési terv túlteljesítésére ösztönözzenek. Az ilyen prémiumban részesülő tagoknak a ledolgozott munkaegységek után ugyanazokból a termékekből természetbenit már ne osszanak, így kerülhető el, hogy egyesek igazságtalan előnyökhöz jussanak a többiek rovására.

A vetésnél, az aratásnál, a betakarításnál, a cséplésnél, sürgős szállítási és rakodási munkáknál sok termelőszövetkezetben *célprémiumot* is adtak azoknak, akik a teljesítmény-előírásokat jó minőségben túlteljesítették. Kézi aratás, cséplés esetén a betakarítás meggyorsítása érdekében sok tsz-ben a munkaegységkönyvben megszabott teljesítmények után járó munkaegységek mellett még pénz vagy természetbeni prémiumot is adtak, amennyiben a megszabott mennyiségű munkát időben teljesítették. Ezek a módszerek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy tsz-einkben tavaly nyáron az aratást csaknem két héttel korábban fejezték be, mint az előző esztendőben. Ezzel — különösen, ha a nyári csapadékos időjárást is figyelembe vesszük — nagy veszteségtől mentettek meg számos

[3] Termelőszövetkezeteinkben a parcellák szétszórtsága miatt a szőlőt tavaly a legtöbb helyen családi művelésre adták ki (rendszerint azoknak a tagoknak, akik szőlővel léptek be a termelőszövetkezetbe). Egyes kozos gazdaságokban a szoló megmuveleséért — annak állagától függően — az egész évi munkáért jóváirható munkaegységek számát előre megállapitottak. Ebben az esetben a szóló összes anyagi kiadásait (rézgálic, raffia stb.) a tsz fedezte. Más esetekben, annikor az anyagi kiadas vagy annak egy resze a tagókat terhelte, csak azt határozták meg, hogy például 100 négyszögölenként hány liter bort, vagy mustot, illetve a termes hany szazalékát adjak be a közosbe.

Sok tsz-ben elsosorban a közös pajta hiánya és a tagok háztaji gazdaságában levő szárító pajták, a dohány termeszteséhez szukséges eszközök gardasagos kihasználása tette indokolttá, hogy a dohány vetesteruletet szintén szetosztottak az arra vállalkozó családok között. A szövetkezetnek átadott szárított dohany mázsája, illetve az egy holdon előállított termék termelesi értéke után meghatarozott munkaegységet irtak jóva; a terven felül termett, megfelelo minőségű dohány értékének 20—50 százalékát prémiumként a tagoknak adtak. Más helyeken a dohányért kapott pénz meghatározott százalékát juttatták munkadíjként a tagoknak.

Nem egy termelőszövetkezetben a köztes növényeket is a tagok vállalása alapján termesztették. Leginkább a bab közteskent való termelese terjedt el. A közteskent termelt bab mennyiségének (vagy értékének) meghatározott százalékát — attol függően, hogy a vetőmagot a tsz vagy a tagok biztositották — adták munkadíjként.

közös gazdaságot. Többhelyütt azonban — főleg az őszi betakarításnál — sok hibát is elkövettek. Legsúlyosabbak voltak ezek közül azok az esetek, amikor *csak* a betakarításért gyakran a termés 15—30 százalékát adták ki prémiumként. Ezeken a helyeken a kifizetett prémium nem állt arányban sem a befektetett emberi munkával, sem a megmentett terménnyel. Világos, hogy a célprémium ilyen alkalmazása egyáltalán nem helyes. Ennek szövetkezeteink úgy vehetik elejét, ha már a tervkészítéskor olyan prémiumrendszert alakítanak ki és következetesen kitartanak mellette, amely egész éven át jó munkára ösztönzi a tagokat. Ez kizárja a kapkodást és biztosítja a zavartalan betakarítást is.

Bármelyik premizálási formát is alkalmazzák a termelőszövetkezetek, törekedjenek arra, hogy *a prémiumot — a takarmányfélék kivételével — lehetőleg pénzben fizessék ki.* A szövetkezetek ezzel fokozhatják az árutermelést, és így nemcsak több pénzbevételhez jutnak, hanem még állami kedvezményekben is részesülnek.

Tavaly körülbelül 100—150 termelőszövetkezetben egyes kultúráknál az úgynevezett *„eredményességi munkaegységet"* is sikeresen alkalmazták. Ennek a módszernek az a lényege, hogy a munkaegységet, illetve a munkadíjat a megtermelt mázsák, vagy az értékesített áru mennyisége után írják jóvá. Ez a forma leginkább a magas munkaigényű kapások termesztésénél és egyes állattenyésztési ágakban terjedt el. A szövetkezeti gazdaság egész termelőtevékenységét átfogóan ezt a munkadíjazási módot nemigen alkalmazzák. Legnagyobb szerepe a kertészeti növénytermelésben van. Itt ugyanis sokat számít az, hogy a termékek jó minőségben és korán kerüljenek piacra, amikor még magasabb áron értékesíthetők. — Azokban a tsz-ekben, ahol az „eredményességi munkaegységet" alkalmazták, a munkaegységet rendszerint a 100 forint bruttó termelési érték után írták jóvá a tagoknak. Ennél még fejlettebb a nettó termelési érték utáni elszámolás, ahol a munkadíjat, illetve a munkaegységeket az anyag- és eszközráfordítások után megmaradt rész alapján állapítják meg. Ez az eljárás jóval bonyolultabb is, ezért sikeresen csak a kettős könyvelést vezető termelőszövetkezetekben alkalmazhatók.

Tavaly az ilyen díjazás alapján dolgozó szövetkezetekben a földek minősége közti különbség sok vitára adott alkalmat. Tény, hogy az eredményességi elosztást abban az esetben célszerű alkalmazni, ha a termelőszövetkezet egyes táblái között lényeges minőségi különbségek nincsenek, illetve a munkaegységeket a különbségeknek megfelelően differenciáltan határozzák meg.

1960-ban a termelőszövetkezetek nagyrészében a kapásnövényeket megmunkálásra kiosztották a tagok között. Ahol ez a premizálással vagy az eredményességi munkadíjazással párosult, ott

a tagok általában nagyobb kedvvel dolgoztak, több családtag is részt vett a munkában. Eredményesen gazdálkodtak néhány közös gazdaságban a nem öntözött kertészeti növények és a dohány területének felosztásával is. Akadtak elvétve olyan szövetkezetek is — főleg, ahol a munkaszervezésben egyébként is nehézségekkel küszködtek —, hogy a területfelosztás felborította a munkaszervezetet és — különösen betakarítás idején — gátolta a nagygépek munkáját.

A tavalyi tapasztalatok azonban kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a területfelosztás a gépesítettség jelenlegi fokán, fejlődésünk mai szakaszában a kapás kultúráknál hasznos, nagyban elősegíti a családtagok bevonását. Ezért csak helyeselni lehet, ha az elkövetkező években a szövetkezetek nagy részében — különösen a most alakult, vagy a területileg jelentősen megnövekedett termelőszövetkezetekben — továbbra is alkalmazzák.

Mindenesetre a területek felosztásakor elsősorban arra kell ügyelni, hogy az ne borítsa fel a már kialakult munkaszervezetet. A munkaszervezés területfelosztás esetén nem kis gond, mert biztosítani kell, hogy a növényápolást és a betakarítást egy-egy táblán egy időben és gyorsan, lehetőleg 3—4 nap alatt elvégezzék. Az utóbbinál ezzel teszik lehetővé a gépekkel történő folyamatos szállítást és a következő évi növények talajelőkészítését.

A területfelosztást természetesen nem szabad mindenütt erőltetni. Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a tagok a csoportos munkát megszokták és azt tartják jobbnak — ott dolgozzanak továbbra is úgy. Ugyancsak nem helyes a felosztást alkalmazni azoknak a növényeknek a termesztésénél, amelyeknél a gépesítés foka magas és a kézi munka csak kiegészítő szerepet játszik. (Például a kalászosok termesztésében.)

Termelőszövetkezeteink már a tervkészítéskor végezzenek gondos számításokat, mielőtt a díjazás egyik, vagy másik formája mellett döntenek. *Törődjenek azzal, hogy a különböző díjazási és premizálási formák ne jelentsék a munkaegység olyan pótlékolását, amely túlzott természetbeni osztáshoz vezet* (a szövetkezeti tagok egyéni értékesítési lehetőségeit olyan nagymértékben megnöveli, hogy ez elvonhatja őket a közös termelőmunkában való részvételtől), s amely az abban részesülőket igazságtalan, munkabefektetéseikkel arányban nem álló előnyökhöz juttatja a többiek rovására. Ha szövetkezeti vezetőink, tsz pártszervezeteink szem előtt tartják ezeket a követelményeket és gondoskodnak arról, hogy a díjazás ne párosuljon olyan hátrányokkal, amelyek kedvezőtlenül befolyásolhatják a tagság egy részének munkakedvét, illetve a közös gazdálkodás megerősödését, e díjazási formák előnyei teljes mértékben érvényre jutnak. Legnagyobb előnyük, hogy a gépesítés jelenlegi színvonalán is lehetővé teszik a munkaigé-

nyes növények kielégítő mérvű termelését, a nagy mennyiségű kézimunka idejében való elvégzését, mert ösztönzik a szövetkezeti tagoknak és családtagjaiknak a közös munkába való bekapcsolódását, az emberi munka olyan arányú felhasználását, amely általában a termelés növekedésével párosul. A többtermelés pedig mind az országnak, mind a szövetkezeti parasztságnak egyaránt érdeke.

Termelőszövetkezeti vezetőinknek, pártszervezeteinknek az a feladatuk, hogy *okosan használják fel ezeket a módszereket a termelés fokozására és a szocializmus győzelmének előmozdítására.* Küzdjék le azt a nem egy helyütt tapasztalható szűklátókörűséget, amely a szocializmus ügyét félti ezektől a megoldásoktól, ezért elzárkózik előlük, tiltja alkalmazásukat. Nem nehéz eldönteni, hogy mi szolgálja a szocializmus ügyét, az-e, ha az új szövetkezeti parasztság gondolkodásmódjának lassú változását figyelmen kívül hagyva olyan díjazást szorgalmazunk, amely nem ösztönöz eléggé a közös munkára, s emiatt a termés egy része odavész, károsodik a népgazdaság és a szövetkezeti tagság, vagy pedig, ha mindezt elkerüljük, s a fejlődés meggyorsul.

Az itt sorravett díjazási formák segítségével meggyorsíthatjuk a termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi kiépítését, a termelés fellendülését, a szocializmus győzelmét. *De csak akkor, ha következetesen küzdünk azok helyes alkalmazásáért, ha a szövetkezetekben határozottan fellépünk az egyéni érdekeket a közös rovására előtérbe helyező kistulajdonosi törekvésekkel szemben, ha nem teszünk elvi engedményt, és törődünk a szövetkezeti tagság szocialista nevelésével.* E díjazási formáknak ugyanis nagy előnyük, hogy éppen azáltal, mert figyelembe veszik a paraszti gondolkozási módot, elősegítik, hogy azt fokozatosan szövetkezeti, illetve szocialista gondolkodássá alakítsuk. Mind ez természetesen nem egyik napról a másikra és nem spontán következik be. *Ezért a helyes gazdasági módszerek alkalmazásával egy időben következetes, türelmes politikai nevelő munkát kell folytatnunk a szövetkezeti tagok között.* Törődnünk kell azzal is, hogy a közös gazdaság erősödésével továbbfejlesszük módszereinket.

IV.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szocialista munkadíjazással szemben támasztott valamennyi követelménynek termelőszövetkezeteinkben is a munka közvetlen pénzbeni értékelése, *a teljesítményt közvetlen pénzben elszámoló javadalmazás* felel meg legjobban. Ebben az irányban fejlődik a termelőszövetkezeti munkadíjazás és jövedelemelosztás nemcsak nálunk, hanem a testvéri szocialista országokban is.

Elsősorban a régi, de az új, a gazdaságilag már megerősödött termelőszövetkezetekben is, ahol rendszeres pénzbevétellel, esetleg átmenő pénztartalékkal rendelkeznek és saját erőből biztosítani tudják a munkaegység értékét, vagyis a munkadíj havi kifizetését — az áttérés feltételeit alaposan mérlegelve —, már az idén bevezethetik a teljesítmények közvetlen pénzbeni díjazását. A munka ilyen díjazására főleg azok a termelőszövetkezetek vállalkozzanak, amelyekben az elosztható jövedelem lehetővé teszi átmenő pénztartalék-alap létesítését, amely előfeltétele annak, hogy az ilyen díjazást megvalósító termelőszövetkezetek a tervezettnél gyengébb termés esetén is kifizethessék a munkadíjakat. Továbbá, hogy a pénzbevételek időszakos megoszlása esetén is az adott időpontban (havonta) rendszeresen kifizethessék a végzett munkát. A pénzbeni díjazáshoz a gazdasági feltételek mellett jól képzett vezetőkre, elnökre, agronómusra, főkönyvelőre, kettős könyvvitel vezetésére és természetesen a tagság egyetértésére van szükség.

A közvetlen pénzben történő díjazás alkalmazása a szokásosnál nagyobb feladatokat ró a termelőszövetkezeti vezetőkre. Pontos és részletes tervezést kíván. Különösen fontos a pénzbevételek és kiadások havi bontásban történő tervezése. A szükséges tartalékalap és a munkadíjak nagyságának megállapítása, továbbá a termelés bővítése érdekében szükséges alapok képzése, a beruházások és a fogyasztás arányának meghatározása az eddiginél gondosabb és szélesebbkörű gazdasági elemző munkát igényel.

Az ilyen díjazásra való áttérés kedvező feltételei megteremthetők azáltal, ha az erre rátérni kívánó szövetkezetek a szokásos előlegezést rendszeresen fizetett és állandóan meghatározott nagyságú pénzelőlegezéssé fejlesztik, vagy ahogy egyes helyeken mondják: *saját erőből „garantált munkaegységet" biztosítanak tagjaiknak.*

A munkaegység után rendszeresen biztosított és állandóan meghatározott nagyságú pénzdíjazást, a „garantált munkaegységet", valamint a közvetlen pénzjavadalmazást termelőszövetkezeteink — közgyűlési határozat alapján — a megyei tanács mezőgazdasági osztálya és a Magyar Nemzeti Bank Területi Irodája együttes egyetértésével alkalmazhatják. Az ilyen munkadíjazás bevezetésénél termelőszövetkezeteink elsősorban saját erőforrásaikra támaszkodhatnak, a Magyar Nemzeti Bank csak megfelelő fedezet ellenében ad hitelt a munkadíjak kifizetésére. Ezért a folyamatos fizetés forrásait az éves terv elkészítésekor kell megtervezni. Ahol pénzbeni díjazást szándékoznak bevezetni, nagyon ügyeljenek arra, nehogy erejüket meghaladó, túlságosan magas munkadíjat tervezzenek. Számoljanak az előre nem látható kiesésekkel is. Ez ugyanis azt a veszélyt rejti magában, hogy a szövet-

kezet erőforrásai évközben kimerülnek, ez pedig súlyos következményekkel, mérleghiánnyal járhat.

A pénzbeni díjazásnak tavaly kétféle változatát alkalmazták. Az egyik változat szerint a munkaegységkönyv vagy a termelőszövetkezet által kialakított saját normák teljesítését díjazták közvetlenül pénzben. A másik változat szerint pedig szakmánybért fizettek. A pénzbeni munkadíjazás bármelyik formáját is alkalmazzák termelőszövetkezeteink, a teljesítménynormák átszámításánál óvakodjanak a fellazított teljesítménynormák átvételétől, illetve újabb lazításoktól. Ezért azok a termelőszövetkezeti vezetők járnak el helyesen, akik a pénzbeli díjazásra való áttérést összekötik a teljesítménynormák általános felülvizsgálatával és rendezésével.

Arra is van példa, hogy a szövetkezetek nem valamennyi munkánál egyszerre, hanem csak a többtermelés szempontjából különösen fontos munkák egy részénél vezették be a pénzdíjazást. Tavaly több szövetkezet élt például azzal a módszerrel, hogy az aratást, a cséplést, a rizsbetakarítást, a napraforgó és a burgonyaszedést végző tagok teljesítményét közvetlenül pénzben számolta el és a munka befejezésével ki is fizette. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ezeken a helyeken jelentős mértékben meggyorsult a betakarítás és csökkent a veszteség.

Az eddigi tapasztalatok alapján az a helyes, ha a közvetlen pénzbeli díjazást megvalósító termelőszövetkezetek a teljesítmény után járó munkadíj 60—80 százalékát havonta kifizetik, a fennmaradó részt pedig év végén adják ki. Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a gazdasági önelszámolást a brigádoknál vagy az üzemegységeknél bevezették — a brigád tagjait célszerű anyagilag érdekeltté tenni a költségek csökkentésében is. A nyereséget a gazdálkodási egységek eredményei alapján, a végzett munka arányában kell elosztani a tagok között.

Pénzjavadalmazás esetén kizárólag pénzben történik a tagokkal való elszámolás — természetbeni díjazás, vagy részesedés nincs. Ezért gondoskodni kell arról, hogy a tagok a közös gazdaság termékeiből vásárlás, illetőleg kölcsönös elszámolás útján beszerezhessék a családjuk és háztáji gazdaságuk szükségleteit fedező termékeket. Ennek érdekében előre meg kell határozni, hogy a tagok mennyi terményt — és milyen áron — vásárolhatnak a szövetkezettől.

1960-ban a termelőszövetkezetek közel 80 szazalékában fizettek évközben előleget a tagoknak. A tapasztalatok szerint ez az anyagi ösztönzés egyik leghathatósabb módja.

Az előleg alapjának megteremtéséhez jelentős segítséget nyújtanak a termelési és értékesítési szerződések után adott állami hitelek és a 3004/3. 1960. számú kormányrendelettel biztosított egyéb

kedvezmények. A termelőszövetkezetek a termelési és értékesítési szerződéssel lekötött áruik értékének 60 százalékáig, az új és a területileg megnövekedett termelőszövetkezetek 80 százalékáig előlegfizetés céljára is kaphatnak rövidlejáratú hitelt a Magyar Nemzeti Banktól. Azért, hogy folyósítsák számukra az előlegezéshez szükséges összeget, helyes, ha fokozzák árutermelésüket és növelik a pénzbeni részesedés arányát a természetbeni osztás terhére.

A rendszeres havi előlegfizetés általában minden termelőszövetkezetben megvalósítható. Ehhez azonban már a tervkészítéskor havonkénti bontásban meg kell tervezni az üzemi bevételeket és kiadásokat, a szükséges munkaegységeket és a munkaegység előleg értékét. Amennyiben a termelőszövetkezetek bevételei, az üzemi kiadások és az esedékes hitelek visszafizetése után nem fedezik a havi rendszeres előlegezésre szükséges összegeket, akkor meg kell keresni az áruértékesítés növelésének további lehetőségeit.

Az előleg mértékének és évközben kifizetett nagyságának megállapításánál minden termelőszövetkezetben nagyon körültekintően járjanak el. Helyes, ha az év első felében ledolgozott munkaegységekre a várható jövedelemnek 40—50 százalékát fizetik ki, s az aratástól kezdve ezt az arányt fokozatosan növelik úgy, hogy az őszi betakarításkor érjék el a 60—70 százalékot. Ezzel elkerülhetik azt, hogy az előlegkeret évközben kimerüljön. Az is helyes megoldás, ha a munkacsúcsok idején nagyobb előleget fizetnek.

Követésre méltó kezdeményezés az is, hogy egyes termelőszövetkezetekben a rendszeres pénzelőlegezés, és a premizálás biztosítására átmenő pénztartalék alapot létesítenek. Helyes, ha erre a célra a tsz-ek — gazdasági helyzetüktől függően — a kiosztható jövedelem 5—10 százalékát már a tervkészítéskor elkülönítik.

A rendszeres előlegezés megvalósítása, nagyságának a növelése elvezet a munkaegység értékének garantálásához, majd a jelenleg legfejlettebbnek ismert jövedelemelosztási és munkadíjazási módhoz, a végzett munka pénzbeli díjazásához.

V.

A munkadíjazás formájának kiválasztása az egész szövetkezeti tagság ügye. A múlt évi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a díjazás bármely formája csak ott vált be, ahol a tagok egyetértettek vele, helyeselték alkalmazását. Ezért fontos, hogy a bevezetendő díjazási formákról, legkésőbb az évi tervet tárgyaló közgyűlésen maga a tagság döntsön.

Természetesen, a munkadíjazásról hozott közgyűlési határo-

zatot a termelőszövetkezetek vezetői tekintsék törvénynek. Azt évközben ne változtassák, mert az bizonytalanságot szül, kapkodáshoz, fejetlenséghez, gazdálkodási zavarokhoz vezethet.

Bármely munkadíjazási forma csak akkor lesz valóban eredményes, ha azt a termelőszövetkezet körülményeinek megfelelően alkalmazzák. Ezért más termelőszövetkezetek díjazási módszereit nem szabad sablonosan átvenni. A prémium mértékét, a termelési eredmények után jóváírható munkaegységeket, a pénzbeni díjazás feltételeit, az előleg mértékét stb. minden termelőszövetkezetben külön-külön a helyi viszonyoknak megfelelően kell megállapítani. Amikor erre sor kerül, a tsz-ek vezetői vegyék számba összes lehetőségeiket.

A párt és a kormány sokat vár a termelőszövetkezetektől. Azt várja, hogy méltóképpen kiveszik részüket az ország ellátásából. A kormány az 1961. évi tervben a mezőgazdasági termelés 7,9 és a felvásárlás 9,1 százalékos növelését irányozta elő az előző évihez képest. Ezeknek a célkitűzéseknek a teljesítése döntő mértékben a vezetésen és azon múlik, hogy milyen hozzáértéssel és szorgalommal dolgoznak a szövetkezeti parasztok. Ezért különösen fontos, hogy a termelőszövetkezeteket irányító elvtársak, a szövetkezeti pártszervezetek nagy gondot fordítsanak az anyagi ösztönzést helyesen érvényesítő munkadíjazás problémájára, az ezzel kapcsolatos feladatok megoldására.

A különböző munkadíjazási módszerek kiválasztásánál és alkalmazásánál termelőszövetkezeti vezetőink, pártszervezeteink küzdjenek az olyan törekvések ellen, amelyek nem a termelés növeléséből, hanem csupán a több osztásból indulnak ki. Az anyagi érdekeltség helyes mértékkel történő érvényesítésének nagy szerepe van a szövetkezeti termelés fellendítésében, a tsz-ek megszilárdításában. Azonban az anyagi érdekeltség — s így a haladó munkadíjazási formák helyes alkalmazása — nem pótolhatja azokat a tennivalókat, amelyeket a politikai nevelőmunka területén kell elvégezni a szövetkezeti tagság szocialista öntudatának, új munkaerkölcsének kialakítása és erősítése érdekében. Nem pótolhatja azt a gazdasági szervező munkát sem, amelyet a jövedelmező gazdálkodás érdekében a termelés és a munka helyes megszervezése terén kell elvégezni.

Termelőszövetkezeteink maguk választják meg a körülményeik között legjobbnak tartott díjazási formákat. De még egyszer hangsúlyozzuk, *nagyon fontos, hogy az alkalmazandó formák a munka szerinti szocialista elosztás elvére épüljenek, s annak egyre következetesebb megvalósítását eredményezzék, a tsz-tagokat több és jobb munkára serkentsék, végeredményben a termelés fellendítését, ezáltal az ország jobb ellátását szolgálják.*

NEMZETKÖZI SZEMLE

Politikai tömegsztrájk Belgiumban

A tömegmozgalmakban és „meglepetésekben" gazdag 1960-as esztendő — amelyben egymást követték a törökországi, dél-koreai és japáni népi tüntetések, nagyszabású tömegakcióval — egymillió belga dolgozó általános sztrájkjával ért véget.[1] Méretei meglepték és zavarba ejtették az ország vezető köreit. Így például a munkásellenes intézkedések kezdeményezője, Gaston Eyskens miniszterelnök az általános sztrájk előestéjén *„biztosította"* az újházas Baudouin királyt, hogy „teljes nyugalommal" utazhat el spanyolországi nászútjára. Tíz nappal később Baudouin sietve repülőgépre szállt, hogy visszatérjen egy történelmének legnagyobb sztrájkmozgalma által megrázott országba.

A csodálkozás, melyet bizonyos nyugati körök mutattak, tükrözi nyugtalanságukat is: ezek a sztrájkok, tüntetések, véres összetűzések, amelyek heteken keresztül a lapok első oldalán szerepeltek, a kapitalista Európa szívében, egy NATO-országban történtek, amely az ipari konjunktúra mintaképe volt.

A belgiumi események tekinthetők-e tehát előjelnek? *„Hasonló válságra kerülhet sor nálunk?* Komoly intelem ez, melyet nem lehet figyelmen kívül hagyni" — írta január 7-én a Weekly Post című új konzervatív angol hetilap vezércikkírója. Párhuzamot vont a két ország között, amelynek közös jellemzője az ipar fejlettsége, a nagy népsűrűség és, mi több, gyarmatainak lemorzsolódása. Megjegyzendő, hogy ezek a közös vonások, melyeket riasztónak tekint a szerző, Európában nemcsak Belgiumra és Angliára érvényesek. Ami különösen erős benyomást keltett a belgiumi eseményekkel kapcsolatban, az a dolgozók elszántsága és egysége olyan harcban, amely egyes vidékeken több mint egy hónapig tartott, méghozzá olyan országban, ahol a kommunista párt szervezeti ereje viszonylag gyenge. Számos illúzió foszlott szét arról a „társadalmi békéről", melyért a reformizmus és a burzsoázia összejátszása „kezeskedett". A belga gyáriparosokat ez, a jelek szerint, mélyen érintette. A Le Soir című liberális lap január 11-én a Belga Ipar-Szövetség elnökének, Becaertnek a cik-

1 Belgium összlakossága 9 millió.

két közölte, mely „csodálkozással és keserűséggel sajnálkozott" amiatt, hogy „megszakadt *az őszinte és meleg együttműködés*" azokkal, akiket ő a munkások felelős képviselőinek nevez. Az együttműködés a jobboldali szociáldemokratákkal valóban szoros volt, és nemcsak a munkásokat közvetlenül érintő kérdésekben. A nagytőke képviselőinek és a jobboldali szocialistáknak — mint Achille Van Acker volt miniszterelnök, a Szocialista Párt főtitkára és P. H. Spaak, a NATO főtitkára[2] — egyetértése kiterjedt a bel- és külpolitika valamennyi fő kérdésére.

Természetesen az együttműködési szellem továbbra is fennáll ezeknél a vezetőknél, mint ahogy ezt a sztrájk végén tanúsított magatartásuk bizonyítja. Tárgyalásokba bocsátkoztak Eyskens-szel és minden bizonnyal felújítják majd kapcsolataikat Becaert-rel is. De a belga munkásosztály harcának mélyreható következményeit nem semmisíthetik meg egyes, mellékesen szólva meglehetősen lejáratott és hitelüket vesztett vezetők paktálásai. S az események nemzetközi visszhangja sem. „*A belgák nyelvén kell beszélnünk*" — mondta az egyik osztrák vezető, hogy aláhúzza a belga dolgozók egységes harca példájának jelentőségét. Nem lehet kétséges, hogy ez a harc mély nyomokat hagy a nyugat-európai dolgozókban és nem egy burzsoá kormány gondolkozhat el azon — amit Belgium oly jól szemléltetett —, hogy sem a munkásmozgalom megosztottsága, sem egyes vezetők opportunizmusa nem nyújt állandó biztosítékot az osztályharc kirobbanásai ellen. Mint a belgiumi események bizonyították, a *dolgozók helyreállítják egységüket a közös harcban.*

Csődöt mondtak Belgiumban a kommunistaellenes jelszavak, melyeket nemcsak a szocialista dolgozók tömege, de vezetőik közül is többen visszautasítottak[3]

A belgiumi általános sztrájk akkor robbant ki, amikor a kormány agressziót követett el Kongó ellen. A monopóliumok gyarmatosító kormánya ki akarta aknázni a kongói válságot, a nemzeti érzésekre apellált, „nemzeti tragédiáról" beszélt, hogy megadásra késztesse a dolgozókat, de sikertelenül. Az a tény, hogy ilyen körülmények között az *anyaországban nagyméretű társadalmi konfliktus bontakozott ki, a belga munkásosztály fejlettségéről tanúskodik.*

*

A sajtókommentárok megegyeztek abban, hogy az Eyskens-kormány[4] nem számított a dolgozók jelentősebb ellenállására, amikor november 9-én meghirdette a „takarékossági törvényt". Eyskenst

[2] Spaak január végén lemondott a NATO-ban viselt tisztségéről. Erre, — amint ezt a burzsoá sajtó is elismeri — a belgiumi sztrájkharc nyomán fellépő belpolitikai válság miatt kényszerült.

[3] A parlamentben például, ahol egy szónok azzal igyekezett bizonyítani a sztrájk „felkelés"-jellegét, hogy a tüntetéseken résztvett egy kommunista vezető is, az egyik szocialista vezető közbekiáltott: „Ott volt a helye!"

[4] Az Eyskens kormány koalíciós kormány, mely az 1958-as választások után alakult. Részt vesznek benne a Keresztény Szocialista Párt (11 miniszteri tárca, 104 parlamenti képviselő) és a Liberális Párt (8 miniszteri tárca és 21 országgyűlési képviselő). Az 1958. óta ellenzékben levő Szocialista Pártnak 84 parlamenti képviselője van. A Kommunista Párt az országgyűlésben 2, a szenátusban 1 mandátummal van képviselve.

úgy látszik megnyugtatta a Szocialista Párt jobboldali vezetőinek magatartása, akik a párt kongresszusán még csak nem is javasolták az általános sztrájkot a takarékossági törvény ellen. Pedig ez a törvény magába foglalta mindazokat a csapásokat, melyeket a monopóliumok már hosszú idő óta készültek Belgium dolgozó tömegeire mérni. *Közvetlen és közvetett rendelkezései érintették a béreket, a fizetéseket, a nyugdíjakat, a munkanélküli segélyeket és a fogyasztási cikkek árát. Kilátásba helyezte a társadalombiztosítás díjainak emelését és a szolgáltatások csökkentését. Leszállította a közoktatásra fordított összegeket, szűkítette a vasutak, a bányák és a községek fejlesztésének állami támogatását. Kíméletlenül megnövelte az adókat, úgy, hogy évi 9 milliárd belga frankkal növekedjék az adókból és illetékekből származó állami bevétel.*

A kormány hozzávetőleges en 20 milliárd frankot kívánt biztosítani magának e „fejlesztés, társadalmi haladás, és pénzügyi talpraállás törvénye" útján. Ezt az óriási összeget a dolgozók és a kisemberek zsebéből akarta kihúzni.

•

Belgium régi ipari ország, ahol nagyfokú a tőke koncentrációja és centralizációja. A tőkés piramis legtetején áll a 130 éves Société Générale de Belgique óriás konzorcium, melynek hatalmas érdekeltségei vannak Belgiumon és Kongón kívül is. Belgium ugyanakkor nagyszámú ipari proletariátussal rendelkezik, amely igen szervezett,[5] ahol a munkásság harcos hagyományai a reformista befolyás ellenére is tovább élnek.

Milyen körülmények között határozták el a belga monopóliumok, hogy a takarékossági törvénnyel összpontosított csapást mérnek a dolgozókra? Mi van Eyskens törvényjavaslata mögött? Két fő okot jelöltek meg: *Kongó elvesztését és a gazdasági nehézségeket.*

A burzsoá sajtó elemzései ezen okok egyikét vagy másikát nevezik meghatározó oknak. Ami a legtöbb esetben hiányzik az ilyen elemzésekből — és persze nem véletlenül —, az az események összefüggése a belga kormánypolitikával, a *NATO-ban és a Közös Piacban vállalt kötelezettségeivel, kongói agressziv politikájának következményeivel.*

Próbáljuk meg ezt a hiányt pótolni.

Elsősorban Kongót illetően. Az Eyskens-kormány nemzeti katasztrófának tünteti fel a belga monopóliumok ma még ugyan meg nem valósult kiszorulását a volt gyarmatról. Mint ez szokásos, a burzsoáziát és annak érdekeit azonosítják a nemzettel és a nemzeti érdekekkel. Ami elsősorban érdekelte az Eyskens-kormányt, és azokat, akik ezt a kormányt támogatják, nem elsősorban a belga telepesek és alkalmazottak sorsa, akik a kongói kisszámú belga kolónia nagy többségét képezték.[6] Az Eyskens-kor-

[5] A dolgozók 65 százaléka szervezett.

[6] A kongói belga kolónia létszáma 89 000 személy, legtöbbje nemrégen települt oda. Az US News and World Report. 1960. VIII. 15-i száma szerint — 86 000 belga toltott be jol fizetett állásokat a közigazgatásban, a bányáknál, az ültetvényeken, a kereskedelemben, 36 000-en tértek vissza Belgiumba még az ősz előtt.

mányt mindenekelőtt a monopolista profitok, a gyarmat gazdag kincsei és főleg a *gazdaságilag és stratégiailag fontos ásványi kincsek érdekelték.* A réz, melynek tekintetében Kongó a harmadik helyen áll a világon, az uránium, a kobalt, a wolfram és egyéb hadiipari nyersanyagok, melyek nem csupán a belga monopóliumokat érdeklik, hanem a Pentagont és a NATO-t is. A fő kérdés, az „aggasztó" kérdés tehát a kongói beruházások, a mesés profitok és a nyersanyagszállítások biztosítása a jövőben.

Ez a jövő azonban a gyarmatosítók számára sötét. A kongói nép ellenállásának fejlődése kudarcra ítéli a belga tőkések terveit, hogy feldarabolják, gyarmati elnyomásban tartsák és az imperializmus zsoldjában álló vérengző kis zsarnokok által kormányozzák az országot. Kongói pozícióik megrendülése más következményekkel is jár a belga kapitalizmus számára: kénytelen engedményeket tenni — Kongóban és másutt is — erősebb partnereinek és versenytársainak.

Azonban a belga monopóliumok összes veszteségei is csak kis részét teszik ki a Kongóból eddig kisajtolt profitnak. Számos esetben a profitokat eddig még nem érintették. A belga beruházások nagyrésze ugyanis a bányaiparra esik, elsősorban a Union Minière du Haut-Katanga, a Société Générale beruházásai. Az Union Minière valóságos királyságát képező Katanga bányászati termelésében eddig lényegesebb zavar nem állt be. A társaság a közelmúltban jelentette be, hogy *részvényeseinek ezúttal is ugyanolyan osztalékot fog juttatni, mint az elmúlt esztendőben.*

Ami a kongói eseményeknek a belga gazdasági életre gyakorolt közvetlen hatását illeti, úgy tűnik, hogy azt az uralkodó körök szándékosan eltúlozták.[7]

Valószínűleg ugyanez áll a kongói eseményeknek Belgium költségvetésére, kereskedelmi és fizetési mérlegére gyakorolt hatását illetően. Decemberben írta a Drapeau Rouge, a Belga Kommunista Párt központi lapja: „Ha rossz is az ország pénzügyi helyzete, nem kell azt dramatizálni." Az Eyskens-kormány azonban éppen ezt tette: „A Belgiumot ért komoly csapás — jelentette ki a miniszterelnök — szükségessé tesz gyors országos reformokat, *takarékosságot a gazdasági életben és a terhek újbóli felosztását.*"

Jóllehet nem áll szándékunkban alábecsülni a belga gyarmatosítók Kongóból való kiszorulását, úgy látszik, hogy Eyskens a takarékossági törvény elfogadtatására főleg a kongói veszteség pszichológiai hatását kívánta kiaknázni. Éppúgy, mint annak idején a francia kormány a Pinay—Rueff-féle takarékossági rendszabályokat az algériai háborúra való hivatkozással akarta elfogadtatni.[8]

Térjünk át az előbb említett második tényezőre, *a gazdasági nehézségekre.*

Tény, hogy a belga gazdasági

[7] Angol és francia polgári közgazdászok becslései szerint a nemzeti jövedelem 3—5 százalékos csökkenése várható.

[8] Az Economist cikke Belgiumról kétségbe vonja Eyskens állításait. Az angol lap szerint Eyskens már 1958 óta zsebében hordozta a takarékossági törvényt, de nem szánta rá magát korábban annak előterjesztésére, mert tartott annak visszhangjától. A kongói válság szolgáltatta az Economist szerint a „radikális intézkedésekhez szükséges légkört".

élet számos problémát vetett fel még jóval a kongói válság előtt. Ezek a következő ellentmondásra mutatnak: *egy igen gazdag és iparilag fejlett országban a fejlődés üteme lassúbbodott s 1958 után gyakorlatilag teljesen megállt.*

A belga ipar, melyet a háború nem érintett súlyosan, gyorsabban fejlődhetett és a belga monopóliumok biztosíthatták maguknak az elsőbbséget az 1950-től 1957-ig terjedő évek gazdasági felvirágzásának időszakában. Ezek azonban ingatag előnyök volták. Az ipar fel nem újított szerszám- és gépparkja elavultnak bizonyult s az önköltség magasabb lett, mint más kapitalista országokban. Az általános szénválság súlyosan érintette a belga bányászatot, amelyben nagy munkanélküliség állt be. Az export nehézségei mellett éreztette hatását a belső piac fokozódó stagnálása. *A Kongóból származó haszon beáramlása ellenére és egyes szektorokat illetően az állami támogatás ellenére a belga tőkések nem hajtották végre az iparban szükséges felújítást és átállást.* Tőkéjüket más országokban, a Közös Piachoz tartozó vagy tengerentúli országokban fektették be. *1957-ben a tőkekivitel 7 milliárd belga frankra emelkedett.*

Ilyen körülmények között, a belga ipar visszafejlődése és viszonylagos technikai elmaradottsága következtében *az integráció által kedvezőbb helyzetbe került külföldi konkurrencia egyre nyomasztóbb lett*, különösen a bányászatban, amelynek termelése 1953-hoz viszonyítva egyharmaddal csökkent.

A Közös Piacnak éppen az utóbbi események előtt megtartott luxemburgi tanácskozása Belgiumra újabb áldozatokat rótt ki. *Eszerint, a belga széntermelést a korábban megállapított 1 millió 750 000 tonna helyett 2 millió tonnával kell csökkenteni*[9] *és e rendelkezés végrehajtásának határidejét hat hónappal hozták előbbre. Ez azt jelenti, hogy 1961 első felében 11—14 aknában kell leállítani a termelést. Ugyanakkor Belgium arra kényszerül, hogy növelje a külföldi szén behozatalát, melynek kvótáját 3,1 millió tonnára emelték fel.* A többletbehozatal megfelel Belgium egynapi termelésének.[10]

P. H. Spaak országának „európai" és „atlanti" integrációja azonban más következményekkel is jár. Még mielőtt a kongói agresszió több százmilliós kiadásokat okozott volna, *Belgiumnak igen magas katonai költségvetése volt — kb. 20 milliárd belga frank —, ami csaknem annyi volt, mint az állami költségvetés krónikus deficitje.*[11] *Ezt a 20 milliárdot kívánta az Eyskens-törvény a dolgozó tömegekből kisajtolni.* Belgium gazdasági problémái tehát a kapitalizmus sajátságos ellentmondásaiból adód-

[9] Belgium évi széntermelése összesen kb. 21 millió tonna.

[10] Figyelemreméltó, hogy 1961 januárjában a sztrájk hatására és a Belgiumra kényszerített rendelkezések politikai következményeinek csökkentésére a „hatok" elhatározták, hogy a belga bányásoknak, akik a bányák bezárása következtében válnak munkanélkülivé, havi legalább négy napi munkanélküliség után maximum négy napra munkanélküli segélyt folyósítanak.

[11] Az Observer című angol hetilap 1960. augusztus 14-iki cikkében elismerte, hogy Belgium katonai kiadásai hatalmas méreteket öltöttek — az összkiadások kb. 20 százalékát érték el, ami nagymértékben hozzájárult az ország nehézségeihez. Egyedül a nyugat-németországi belga csapatok költségei 1 milliárd belga frankra rúgnak.

nak: *az egymást követő belga kormányok politikája azonban súlyosbította azokat.* A jelenlegi nehézségeket meghatározza Belgiumnak a NATO-hoz és a Közös Piachoz való tartozása, a fegyverkezés, az „integráció" és a kongói agresszió céljait szolgáló fokozott militarizálása. A belga monopolista kormány megkísérelte, hogy a takarékossági törvénnyel hirtelen kitörjön ebből a helyzetből. A dolgozók azonban politikai tömegsztrájkkal válaszoltak.

•

A sztrájkban — annak egyes szakaszaiban — kb. 1 millió dolgozó vett részt. Ez egymaga bizonyítja a szocialista, kommunista és katolikus dolgozóknak a mozgalom adott szakaszában megvalósított akcióegységét. Az első figyelmeztető megmozdulásokra Liège-ben, Charleroi-ban, Közép-Belgiumban és Namur vidékén november 21-én került sor, de még január 16-án is a Le Monde azt írta, hogy ugyanezen a vidéken „a sztrájk mit sem vesztett erejéből". Január 18-án 300 000 dolgozó vett részt a sztrájkban és a tüntetésekben ezeken a vidékeken.

A munkásokat nem riasztotta el a halálos és sebesült áldozatokat okozó kegyetlen elnyomás sem. A burzsoázia minden módszert alkalmazott, minden erőt bevetett a sztrájkolók ellen: a gyáriparosok és az állam erőszakát, a sajtó rágalomhadjáratát, az egyházi nyomást stb.

A főpapság tevékeny szerepet játszott a sztrájk elleni akciókban, a malinesi érsek megbélyegezte a sztrájkot és a katolikus szakszervezetek vezetősége fellépett ellene. Viszont az alsóbb papság egy része a munkások mellé állt. Seraingben a karácsonyi misén körlevelet osztottak szét, „A seraingi papok" aláírással. A körlevélben a többi között ez állt: „Mit kérnek a munka emberei? Egyszerűen az őket a nemzetben megillető helyet. Nem akarjak, hogy alsóbbrendű lényként bánjanak velük... E téren a felelősség jó része a hatóságokat terheli..."

A hatóságok lapokat koboztak el, tömeges letartóztatásokat eszközöltek, a rendőrség, a csendőrség és a katonaság felsőbb utasításra rajtaütésekkel erőszakos támadásokat intézett a sztrájkolók ellen. A megértő atlanti szövetségesek hozzájárulásával még a híres „NATO-pajzsot" is „gyengítették", több Nyugat-Németországban állomásozó belga ezred köztük tüzérségi és páncélos alakulatok hazarendelésével.

A harc ereje és kitartása azért volt oly jelentős, mert — mint egy francia tudósító mondta — *„alulról indult"*. Kifejezője volt a dolgozók felháborodásának, elszánt akaratának, hogy kudarcra ítélik a „szerencsétlenség törvényét", amely sújtja valamennyi dolgozót.

Az alulról indult sztrájkot a szocialistákból, kommunistákból és katolikusokból álló területi és helyi akcióbizottságok irányították.[12] *A Belga Általános Szakszervezeti Szövetség központi vezetősége hivatalosan nem hirdette meg az általános sztrájkot.*

[12] A Belga Általános Szakszervezeti Szövetségnek 714 000 kommunista és szocialista tagja van, s ennek háromnegyed része a vallon területre esik. A katolikus szakszervezetek tagjainak száma csaknem ugyanennyi.

André Renard, a szövetség főtitkárhelyettese és balszárnyának vezetője január 19-iki sajtónyilatkozatában bejelentette, hogy a balszárny terjesztett ugyan elő ilyen irányú határozati javaslatot, de azt elvetették. A Belga Általános Szakszervezeti Szövetség vezetőségét a Belga Kommunista Párt vezetősége is többször felkérte, hogy hivatalosan hirdesse meg az általános sztrájkot, de ez nem vezetett eredményre.

A katolikus szakszervezetek vezetősége kezdeti ingadozás után felsorakozott a kormány mögé és kijelentette: *„Minden eszközzel szembehelyezkedik a forradalmi sztrájkkal." E nyílt árulás mellett nagy kárt okozott a mozgalomnak a Belga Általános Szakszervezeti Szövetség és a Belga Szocialista Párt. jobboldali vezetőinek álcázott árulása.* Achille Van Acker, a Belga Szocialista Párt főtitkára és Louis Major, a Belga Általános Szakszervezeti Szövetség főtitkárának magatartása fékezte a sztrájk terjedését, akadályozta az akciók országos összehangolását, megkönnyítette a reakció mesterkedéseit. Van Acker odáig ment, hogy helyeselte a megtorló intézkedéseket, amikor azoknak munkások estek áldozatul.[13]

A vezetők hibái és árulása megkönnyítette a reakció dolgát többek között azzal, hogy bevetették az etnikai kérdést. December-re a mozgalom egyaránt kibontakozott a vallon területeken és a flamand vidékeken, Antwerpenben megbénította a kikötői forgalmat. Januárban azonban a mozgalom hanyatlani kezdett az északi flamand területeken. Kihasználva ezeket az egyenlőtlenségeket, bizonyos nacionalista elemek tüntetéseket szerveztek. A Kommunista Párt elítélte ezeket, mert letérítették a mozgalmat az osztályharc útjáról és ártottak az akcióegységnek.

A Belga Kommunista Párt figyelemreméltó befolyást gyakorolt a mozgalomra: aktivistái az első sorokban küzdöttek és a párt jelszavai a harcoló tömegekben lelkes visszhangra találtak. A Kommunista Párt Központi Bizottsága már novemberben javasolta a Belga Általános Szakszervezeti Szövetség vezetőségének, hogy hirdessen általános sztrájkot. Január 5-én Ernest Brunelle elvtárs, a Belga Kommunista Párt elnöke a Szocialista, a Keresztényszocialista és a Liberális Párt elnökeihez intézett levélben kérte a parlament feloszlatását, ami jelenleg megfelel a közvélemény többsége álláspontjának. A Kommunista Párt nem csupán elvetette a takarékossági törvényt. hanem megmagyarázta a dolgozóknak, hogy a 20 milliárdot, melyre a kormánynak szüksége van, a nagy monopóliumok hasznából és a katonai kiadások nagymértékű csökkentéséből lehetne előteremteni. A Kommunista Párt ily módon megjelölte az irányt a gazdasági követeléseknek és a demokráciát és békét célzó politika elsőrendű követelményeinek összekapcsolására.

A belga kommunisták befolyását kell látnunk abban, hogy a

[13] A burzsoá sajtó igyekezett mentegetni a szocialista vezetőket, azon „vádakkal" szemben, hogy kirobbantották a sztrájkot. A Le Monde című lap írta január 7-én. „Okunk van azt gondolni, hogy a **Szocialista Párt vezetői megtettek minden tőlük telhetőt a meg nem változtatható elkerülésére".** (Kiemelés tőlem — P J.) A december 31-iki Economist azonos megállapítást tett.

sztrájkharc oly szoros egységet érlelt ki a reakció és ügynökeinek mesterkedéseivel szemben. De a Kommunista Párt számszerű gyengesége éreztette hatását az akcióegységet, mely nagyszerűen nyilvánult meg decemberben, nem sikerült mindvégig fenntartani. Ezért a sztrájk kezdett lemorzsolódni és nem vezethetett olyan győzelemhez, amilyet egyébként elérhetett volna. Tárgyalások kezdődtek kompromisszumos megoldásról.

*

A fentebb említett sajtónyilatkozatban André Renard, a szocialista szakszervezetek balszárnyának vezetője hangsúlyozta a sztrájk *politikai jelentőségét*, amely abban jutott kifejezésre, hogy gazdasági követelésein túl, a munkások tudatosan szembefordultak a burzsoázia osztálypolitikájával. A sztrájk e politikai jellege megnyilvánult annak fő követelésében, hogy a takarékossági törvényt vonják vissza és az *Eyskens-kormány mondjon le.* A tüntetéseken a tömeg nem egyszer az Internacionálét énekelte és monopólium- és kapitalizmusellenes, sőt köztársasági jelszavakat is hangoztatott.[14]

A sztrájk a dolgozók nemzetközi szolidaritásának nagyszerű mozgalmát váltotta ki. Oldalakat venne igénybe azoknak a szolidaritási akcióknak, testvéri üdvözleteknek, segélyfelajánlásoknak puszta felsorolása, melyekre Európában és más földrészeken került sor, a Szakszervezeti Világszövetséghez vagy a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségéhez tartozó szakszervezeti alapszervezetek és szakszervezeti szövetségek részéről. A német, a francia, a holland, az angol, a skandináv, a szocialista és a tengerentúli országokból anyagi segélyfelajánlásokon kívül az erkölcsi szolidaritás néhány kiemelkedő esetét kell megemlíteni: *szolidaritási sztrájkok és munkabeszüntetések Franciaországban; a belga kikötőkben nem fogadott és így máshová irányított hajók kirakásának megtagadása francia, nyugatnémet és angol rakodómunkások részéről stb.* Jellemző, hogy egyes nyugatnémet lapok támadták a nyugatnémet szakszervezeteket, amiért „támogattak egy politikai sztrájkot és az angol szakszervezetekkel együtt ők maguk is részt vettek politikai akcióban"

*

A kommunista és munkáspártok képviselőinek moszkvai tanácskozásáról kiadott Nyilatkozat rámutat a tőkés ellentmondások súlyosbodására, az úgynevezett „integrációnak" a hatására a gazdaságilag gyengébb országokra, a tömegek növekvő ellenállására a monopóliumok politikájával szemben. Rámutat továbbá arra, hogyan cáfol rá az élet a burzsoá és revizionista ideológusok által terjesztett hazugságokra, amelyek szerint az állítólag megváltozott és „népivé" vált kapitalizmus teljes foglalkoztatottságot és jólétet biztosít. Alig néhány héttel később a belgiumi események igazolták a Nyilatkozatban foglalt elemzés helyességét.

Belgiumban a küzdelem tovább

[14] Franco képviselőinek jelenléte a király esküvőjén különösen felbosszantotta a közvéleményt. Liege-ben spanyol köztársasági zászlókat bontottak. Franco- és király-ellenes jelszavakat hangoztattak.

folyik. A dolgozók készek új harcokra és — ami igen fontos — nem csupán vallon területeken. Eyskensnek sikerült átmenetileg megóvni a külszínt, hála elsősorban a kompromisszumra hajló szocialista vezetőknek. Jelentéktelen módosítással keresztül tudta hajszolni a parlamentben a takarékossági törvényt. Bár a többség viszolygott tőle (így 21 liberális képviselő közül hatan ellene szavaztak), de okvetlen el akarta kerülni azt a látszatot, mintha meghátrált volna a sztrájk hatására. „Ez azonban — írta a Le Monde a kialakult helyzetről közölt egyik elemzésében — olyan győzelem, amely semmit sem old meg." A jövő meglehetősen bizonytalan, mind a népszerűtlen törvény, mind pedig annak szerzője számára. A belga gyarmatosítók kongói terrorja s az ott kialakult súlyos helyzet az Eyskens-kormány tekintélyét egyre rontja. A Kommunista Pártnak a parlament feloszlatására vonatkozó javaslata népszerű lett: *mind több szó esik Eyskens lemondásáról és tavasszal, az alkotmányos határidő előtt tartandó új választásokról.* Január 16-án a Le Soir című nagy liberális lap szigorúan bírálta az Eyskens-kormányt, megállapítva, hogy nincs olyan közéleti terület, amelynek az általa elkövetett hibák ne ártottak volna. A lap következtetése az, hogy a kormány lemondása szükséges. Ugyanezt jósolta január 21-i számában az Economist is, amely lehetségesnek tartja, hogy a takarékossági törvény talán sohasem kerül alkalmazásra.

A belga munkásosztály nagy csatája tehát nem volt eredmény nélkul. A burzsoázia támadásának visszaverésével politikai válságot idézett elő Belgiumban, amelyet a burzsoázia nem is tudott egészen legyőzni, éppen ezért kerül sor választásokra, a választási harcban pedig új erőpróbára.

A válság nemzetközi fontossága abban van, hogy kiváltó okaival és az általa mozgásba hozott erőkkel, figyelmezteti a NATO-országok kormányait, hogy a tömegek akaratával számolniok kell.

Politisz Janisz

Baloldali előretörés az Angol Munkáspártban

Az Angol Munkáspárt 1960. évi scarboroughi konferenciájának elvi jellegű határozatai sem a nyugati országok vezető köreiben, sem a reformisták soraiban nem keltettek örömet. A New York Times (1960. október 5.) szűkszavú tudósításában ezt olvashattuk: „A Munkáspárt ma síkra száll az egyoldalú atomlefegyverzésért és Anglia semlegességéért az Egyesült Államok és a Szovjetunió között folyó harcban. A jövőben hatalomra kerülő munkáspárti kormánynak ki kellene lépnie a NATO kötelékéből".

Az Angol Munkáspártban az opportunista vezetés olyan pozíciókkal és régi tradíciókkal rendelkezik, hogy e határozatok elfogadása sokakat meglepett, mert azt hitték hogy a baloldal mindig kisebbségben lesz. A pártban a vezetés a reformista szak-

szervezeti vezetők és a kispolgári szocialisták kezében van. A párt a század elején alakult meg. Összefogta a szocialista társaságokat és a szakszervezeteket, s fő céljaként tűzte ki a munkásosztály képviselőinek beválasztását a parlamentbe. Távolabbi politikai célokról még nem esett szó ebben az időben. A kezdettől érezhető a fábiánusok[1] befolyása a párt tevékenységében. A jelenlegiek közül Attlee, Herbert Morrison, Morgan Philips és más ismert vezetők fábiánusok, azaz nem ismerik el az osztályharcot. A szocializmust az 1918-ban elfogadott szervezeti szabályzat 4. cikkelye tűzte ki a párt céljául: követeli a termelőeszközök társadalmasítását. Ez már a győzedelmes oroszországi proletárforradalom hatására történt.

Az Angol Munkáspárt világszerte a reformisták csodált példaképe volt évtizedeken át, mert sikerrel szorította keretekbe a munkásmozgalmat és „csodálatraméltó mértéktartással" játszotta Őfelsége hivatalos ellenzékének szerepét. Idővel sikerült a pártot a Konzervatív Párt kedélyes és jóindulatú parlamenti vetélytársának színvonalára süllyeszteni. A munkások harcoltak az üzemekben, a pártszervezetekben folytak a viták, mindez azonban nem izgatta a reformista vezetők javarészét, akik „másodalú elfoglaltságuk miatt" elméleti kérdésekkel sem foglalkoztak. A fábiánus Political Quarterly 1960 július—szeptemberi száma a választási siker biztosítása érdekében például azt javasolja, hogy a párt „fékezze" a (beígért) reformok végrehajtásának ütemét, kerüljön közelebb a konzervatívok álláspontjához, de hivatkozzék arra, hogy eredményesebben tudja megoldani a feladatokat, mint azok".

A szocializmus eszméje azonban az Angol Munkáspárt reformista jellege ellenére is kiolthatatlanul él az angol munkásság körében. A szocializmus jelszavával győzött az Angol Munkáspárt négyszer az országos választásokon, s háromszor kormányra is került. De az Angol Munkáspárt vezetőit nem maguk a munkások, hanem a parlamenti csoport választja. Így aztán a harmadik munkáspárti kormány, amely pedig abszolút parlamenti többségre támaszkodott, „bebizonyíthatta", hogy a jobboldali vezetés még akkor sem tudja és akarja megvalósítani a szocializmusba való átmenetet, amikor hatalmon van. E politika következménye: a legutóbbi két választáson elszenvedett szégyenletes vereség; jelentős tömegek csalódtak az Angol Munkáspártban.

Az Angol Munkáspárt nem volt soha marxista párt. Sőt, a pártvezetőség szívesen fogadta soraiba a munkásosztálytól idegen elemeket, hajlandó volt együttműködni polgári pártokkal, de határozottan elzárkózott a marxistáktól, üldözte a kommunistákat és tiltotta a párt tagjainak a velük való érintkezést, a kommunista irodalom terjesztését és olvasását. Az Angol Munkáspárt vezetőinek fábiánus eszméi az egyik, Scarborough után, Gaitskell érdekében kiadott kör-

1 A Fábiánusok Társasága (Fabian Society) polgári értelmiségiek antimarxista szervezete volt, amely kispolgári, utópisztikus elméleteket terjesztett. Lenin „az opportunizmus és a liberális munkáspolitika legteljesebb kifejeződésének" nevezte.

levélben is kifejeződnek. Eszerint a párt célja „a dogmamentes, gyakorlatban alkalmazott emberiesség szocializmusa, amely nem osztálygyűlöleten, hanem lelkiismeretességen, a reformok iránti bizalmon alapszik". (Közölte a Daily Worker, 1960. október 19-i száma.)

Az Angol Munkáspárton belül az első világháború után többször tört ki „lázadás" a vezetők politikája ellen, és nem egy „felkelés" a „hátsópadosok" (az egyszerű parlamenti képviselők) sorában. A harcokban kialakult a baloldali „A szocializmus győzelméért" és a centrista „demokratikus szocialista", az ún. középbal-csoport. A baloldalnak a jobboldal elleni harcában részt vett a centrum is, ha nem is mindig következetesen. A baloldaliak harcát a munkásosztály, az angol nép érdekei ösztönözték, de egységük nem volt teljes, fellépésüket, tevékenységüket nem irányította egységes program, csupán a felmerülő problémák, a napi események alakulása. Pedig az angol munkásosztály harca döntő sikereket érhetett volna el, ha a vezetés a harcot elősegíti és nem hátráltatja. A vezetők politikája ellen tiltakozókat az „egység", a „demokrácia" nevében utasították rendre, a továbbharcolókat a pártból kizárták.

Az Angol Munkáspárt jobboldali vezetői a második világháborút követő években, amikor kormányon voltak, a hidegháború és a fegyverkezési verseny útjára vezették az országot. S a Szakszervezeti Tanács, egy sor kisebb engedmény fejében, támogatta a kormányban levő pártvezetőket. Átvették az uralkodó osztály programját, sutba dobták a munkásosztály érdekeit, és ezt az osztályellentétek áthidalásának, az osztálybéke megalapozásának nevezték. Az osztályharcot azonban nem lehet felszámolni. A költséges háborús és hidegháborús politikáért a munkásoknak kellett fizetniök. A gyarmatbirodalom nagy részének elvesztése következtében megrendült gazdasági élet kiélezte az osztályellentéteket. S e folyamatnak néhány — még a többi imperialista országénál is kisebb — fellendülés sem vethetett gátat. A tömegek nyomására, s az 1959-es választási kudarc hatására a jobboldal ellen komoly erők sorakoztak fel az Angol Munkáspártban. A szociáldemokrácia választ elé került Angliában csakúgy, mint a többi nyugat-európai országban. Ez a két út — Palme Dutt szavaival: „vagy megőrzik a célt (tehát a szocializmust) és megváltoztatják módszereiket, vagy megtartják a módszereket és feladják a célt". Az opportunista vezetők választását példázza, hogy a párt blackpooli konferenciáján (1959-ben) Gaitskell hosszú beszámolójában mindössze egyszer említette meg a kapitalista rendszert, akkor is csak azért, hogy dicsérje vívmányait. 1960-ban az ellenzék kényszerítésére mondott le a jobboldal a 4. cikkely régen tervbevett módosításáról és eszközölt bizonyos — bár minimális — változtatásokat a választáson megbukott honvédelmi programjának szövegében.

Másfelől a múlt év szeptember elején, a Szakszervezeti Tanács évi kongresszusán elfogadott határozatok új szelek fuvallatáról adtak hírt. A kongresszus a szocializmust és a békét írta zászlajára. Síkra szállt a termelőeszkö-

zők társadalmasításáért, az általános leszerelésért; az elriasztó atomerő politikája ellen, a békés egymás mellett élés politikájáért. A demokrácia elve azt követelte volna, hogy a pártvezetés a maga számára irányadónak fogadja el a több mint 8 millió szervezett munkás nevében hozott kongresszusi határozatot. De nem ez történt, sőt ugyanazon a kongresszuson suba alatt keresztülhajtottak egy, a párt és a szakszervezeti vezetők által javasolt határozatot, amely lényegében jóváhagyja az Amerika-párti honvédelmi politikát.

Látva, hogy az események nem igérnek neki semmi jót, a jobboldali vezetés az Országos Végrehajtó Bizottság ülésén olyan határozatot akart elfogadtatni, amely kimondja, hogy a párt politikáját a parlamenti képviselők csoportja, nem pedig az évi konferencia szabja meg. Ez nem sikerült ugyan, de az elfogadott, ellenkező értelmű határozathoz hozzáfűzették azt a megjegyzést, hogy a parlamenti csoportnak joga van „a maga módján értelmeznie" a határozatokat.

A scarboroughi konferenciára 435 határozati javaslat érkezett, ebből 160 a leszerelést követelte. Gaitskellt csak egy javaslat támogatta, harminchárom javaslat a szocializmusnak a 4. cikkelyben szereplő elvét védelmezte. A konferencia két, a NATO-t támogató javaslatot elvetett és *megszavazta a szocializmus, a béke és a leszerelés érdekében beterjesztett javaslatokat.* Ezzel súlyos politikai csapást mért a jobboldali vezetésre. Gaitskell azonban nem lépett vissza.

A konferencia után a New Statesmanban (1960. október 15.) megjelent cikkében Barbara Castle, a vezetőség egyik józanabb tagja, a következőképpen nyilatkozott: „Egy dolog kétségtelen: Scarborough után a múlt nem tér vissza többé sem az angol munkásmozgalom, sem Nagy-Britannia, sem pedig a nemzetközi szocialista mozgalom szempontjából... Valaminek igazán hibásnak kell lennie az angol külpolitika irányításában, hogy az Aldermaston-i tüntetők ilyen győzelmet érhettek el a nyugodt, szenvtelen angol munkások sorában... Valami nincs rendjén a Munkáspárt vezetésében, ha így meg tudták verni." Ez a vélemény azonban nem általános a párt vezetői között.

Az Angol Munkáspárt válsága az egész nyugat-európai szociáldemokrácia válságának szerves része — írta Palme Dutt még a konferencia előtt. Scarborough Angliából, a reformizmus klasszikus fellegvárából hallatta a munkások „megállj!"-t parancsoló szavát olyan időben, amikor a harmadikutas ámítás csődje a reformista vezetőket világszerte nyíltan a legreakciósabb imperialista körök szolgálatába állította. Scarborough, a jobboldal mesterkedései ellenére, továbbra is a szocializmust tűzte ki a munkásosztály céljául. A helyzet tudatos felismerése és a következetesen végrehajtandó politika szempontjából azonban a baloldaliaknak még van mit kiharcolniuk.

A nemzetközi reakció és hű opportunista kiszolgálói nem ok nélkül ijedtek meg Scarborough szellemétől. Látják azonban azt is, hogy hiányoznak az elfogadott határozatok megvalósítá-

nak politikai és szervezeti biztosítékai. Az egyik amerikai, dühös szocialistaellenes folyóirat, az United States News and World Report (1960. október 17.) ilyen szavakkal vigasztalta pénzes olvasóit: „Milyen lehetőség van most arra, hogy Anglia a semlegesek sorába álljon? Jelenleg az esély körülbelül nulla... Egy semlegességet hirdető munkáspártnak pedig nincs esélye arra, hogy hatalomra jusson." A megijedt amerikai tőkések gyenge vigasza ez. Az Angol Munkáspárt programját, amelyet a szakszervezeti és munkáspárti konferencián jóváhagytak, az angol dolgozók széles tömegei támogatják és harcolni fognak érte.

John Gollan, a Kommunista Párt főtitkára, a következő szavakkal értékeli a konferencia eredményeit és vázolja a feladatokat a „Gaitskell vagy a szocializmus" című brosúrájában:

„Scarborough 1960-ban új lapot nyitott a munkásmozgalom történetében. A központi feladat a Gaitskell és a párt jobboldali vezetősége elleni támadó harc megindítása a hidrogénbombáról való lemondás és a támaszpontok felszámolása érdekében. A munkásmozgalomban új korszakot kell nyitni, amelyben összefognak majd az összes baloldali és haladó erők, beleértve a kommunistákat... A Munkáspárt scarboroughi határozatainak végrehajtása alapvetően változtatná meg Angliában a politikai helyzetet..."

A kommunisták negyvenéves tevékenysége hozzájárult a baloldali erők harcának eredményességéhez. A szakszervezetekben végzett munkájukon keresztül a munkások megismerték a kommunistákat, önzetlen osztályhűségüket, a párt céljait, a munkásosztály érdekeit védő következetes harcukat. Nemegy fontos szakszervezet kommunistákat jelölt ki szervezői munkára és egyes szervezetek a vezetőségbe is beválasztották őket. Joggal mondja az Angol KP Scarboroughval kapcsolatban kiadott felhívása: „A scarboroughi határozatok világosan bizonyítják a Kommunista Párt pótolhatatlan szerepét az angol munkásmozgalomban. A politikai jelszavak, amelyeket hosszú időn át csak az elszigetelt kommunisták képviseltek, amelyek csak mint kisebbségi jelszavak szerepeltek, most megnyerték a többséget..." A kommunisták saját programjuk alapján támogatták a munkáspárti baloldal állásfoglalását a külső és a honvédelmi politika kérdésében. A baloldaliak következetlensége nyilvánul meg a kommunistákhoz, a Szovjetunióhoz való tartózkodó viszonyukban. Csak kevesen nyilvánítanak a reformistáktól gyökeresen eltérő véleményt a kommunistákkal, a Szovjetunióval, a szocialista országokkal kapcsolatban.

Gaitskell oldalán legalább egy tucat képzett és gyakorlati tapasztalattal rendelkező „teoretikus" és jó pár tucat „aranyszájú" politikus van, akik minden erejüket és a szükséges ügyességet latba vetették és vetik ma is, hogy a vezetőség szekerét kirántsák a kátyúból. Scarboroughban a jobboldal felvetette a kérdést: „A NATO-adta kollektív biztonság mellett vagyunk, vagy ellene?" „Ellene!" — válaszolt a konferencia. A baloldal érveit az „elriasztó erő"-ről jól ismerik országszerte. Liddel

Hart az „Elriasztó erő, vagy honvédelem" című brosúrájában így ír: „Ésszerű-e, hogy Anglia vállalja az Egyesült Államok előretolt fegyveres támaszpontjának szerepét? Ez fantasztikus és tragikus volna. Egyetlen reményünk a szigorú semlegesség... Atomfegyverekkel meg lehet semmisíteni bennünket, de nem lehet megvédeni. Sokkal nagyobb biztonságban érezhetjük magunkat nélkülük és mindenféle szövetségen kívül..."

A szocializmus kérdésében ugyanilyen világosak az ellentétek. A szállítómunkások hatalmas szakszervezetének nevében felszólaló főtitkár, Frank Cousins kijelentette: A mi célunk nem az, hogy türhetővé tegyük a munkás életét a kapitalista rendszerben, hanem az, hogy felszámoljuk ezt a rendszert. Stonehouse, egy fiatal képviselő kijelentette, hogy a munkásosztálynak nem politikai kombinációkkal kell foglalkoznia, hanem a kapitalista rendszer megdöntésére kell törekednie. A Gaitskell-politikát visszautasító beszédekben a munkásosztály kifejezett akarata szólalt meg, amely új erőviszonyokat hozhatna létre Anglia politikai életében. A politikai álláspontok tisztázódása, a politikai polarizálódás Angliában kétségtelenül folytatódik. A határozatok nagy erővel tükrözik azt az évtizedes harci tapasztalatokból fakadó, kitartó útkeresést, amelyet a Munkáspárt jobboldali vezetői és egyes szakszervezeti cinkosaik a félrevezetés és az erőszak eszközeivel éveken át elfojtottak. Az uralkodó osztály imperialista és hidegháborús politikájának mindinkább világossá váló csődje nehézségeket zúdít az országra és fokozódó terheket a dolgozókra. Ez a helyzet veti fel az angol munkásosztály előtt a megoldásra váró időszerű és érlelődő politikai és gazdasági problémák egész sorát. A Kommunista Párt kitartó és eredményes harca és a baloldali munkáspárti vezetők erőfeszítése — bár az utóbbi hatékonyságát csökkenti az elvi kérdések tisztázatlansága és a szervezeti egység hiánya — hozzájárult a meglátás, a felismerés folyamatának meggyorsításához. Az események igazolták a kommunistákat, akik megmondták, hogy az uralkodó osztály nem képes normális eszközökkel megoldani a kapitalista rendszer ellentmondásai és anarchiája következtében az országra és a népre zúduló problémákat. A fegyverkezési versenyre hatalmas összegeket költenek, sőt az angol monopóliumok urai hozzájárultak és elősegítik a nyugatnémet imperialisták felfegyverzését, jóllehet ez veszélyezteti Angliát is. Támogatják, habár feltételesen, a NATO atomhatalommá való átalakítását, noha tudják, hogy a nyugatnémet imperialisták mind korlátlanabb hatalomra tesznek szert ebben a szervezetben. A szocialista országok elleni kereskedelmi blokád politikája is erőteljesen visszavágott az angol ipar és export helyzetére.

A Szovjetunió következetes és világos békepolitikája, amelyben a békés együttélés eszméje érvényesül, megértésre és rokonszenvre talált az angol munkások körében. A scarboroughi határozatok arra mutatnak, hogy az angol munkások milliói érzik a veszély súlyosságát és felismerik, hogy a Szovjetunió békés politi-

kája alátámasztja az ő harcukat is a háborúra törekvő reakciós erők ellen.

*

A felszínen az angol gazdaság élet kedvezőnek látszik. De Anglia ellentétei a szövetséges imperialista államokkal kiéleződtek és fokozódnak az ellentétek a Nemzetközösségen belül is. Az angol uralkodó osztály fegyverkezéssel, a munkásosztály kizsákmányolásának fokozásával, a tőkekivitel növelésével próbálja védeni profitjait. A nem produktív kiadások emelkednek, s a megoldatlan problémák sokasodnak. Angliában a katonai rendelésekre dolgozó üzemek csaknem egymillió munkást foglalkoztatnak (az iparban dolgozók kb. 10 százalékát), a hadsereg majdnem negyedmillió polgári egyént alkalmaz, a katonák száma háromnegyed millió.

A Konzervatív Párt kongresszusán is felmerültek ezek a kérdések, de megoldást nem találtak. Az elégtelen beruházásokkal kapcsolatban az egyik képviselő kijelentette: „Ha egy szinten akarunk maradni Nyugat-Németországgal, akkor további évi 500 millió fontsterlinget kell befektetnünk az iparba. A Nyugat 12 vezető ipari államának sorában az Egyesült Királyság az utolsók között van az iparfejlesztés üteme és a beruházás aránya tekintetében." A The Guardian szerint (1960. október 14.) a központi probléma az, hogy a fizetési mérleg nem kielégítő állapota „béníto korlátokat szab a gazdaságnak... Alighogy az üzleti tevékenység fellendülésnek indul és egy szerény felvirágzás kezd kialakulni, — írja a lap — rosszabbodik a fizetési mérleg és a korlátozások ismét hatályba lépnek. Ez történt 1955-ben és 1957-ben; ezt történt most is." (Az 1959. évi kedvező fizetési mérleggel szemben az 1960-as jelentékeny hiánnyal zárult.) A burzsoá lap, persze, nem ismeri a tőkés gazdaság ciklikusságának mélyebb okait, s annak csak egy, mindenesetre jellemző jelenségét ragadja ki; de panaszkodása rávilágít az angol gazdasági helyzet labilitására.

Az amerikai tőke komoly pozíciókra tett szert az angol iparban. Az Egyesült Államok külföldi tőkebefektetéseinek 7 százaléka esik Európára és ennek majdnem a fele — több mint kétmilliárd dollár, szemben a nyugat-németországi félmilliárddal — Anglia iparára. Jelentős az amerikai tőke az egyik kulcsiparban, az autóiparban. A Ford-üzem 50 000 munkásával a második, a General Motors pedig a harmadik helyen áll az angol autóiparban. A Ford számára nemrég engedélyezett részvényfelvásárlás után az autóipar fele amerikai kézben lesz, tehát amerikai érdekek fognak érvényesülni mind a termelésben, mind az értékesítésben, valamint a személyzeti és más fontos kérdésekben is. Ford nem akarja megengedni, hogy angol tőkések beleszóljanak az üzem ügyeibe, mert ez néha összeütközést okoz a teljesen Ford-tulajdont képező nyugatnémetországi autóüzemmel. Az amerikai tőke behatolása és beavatkozása az ország belügyeibe nem nyugtalanítja a kormányt, sőt készségesen hozzájárult Ford kéréséhez. Igaz, a 128 millió fontot zsebrevágó részvényesek nem csináltak rossz üzle-

tet, de bizonyára Ford sem az ablakon dobta ki a pénzét. Az amerikaiak nyeresége elvándorol az országból, ami tovább rontja a kedvezőtlen fizetési mérleget.

A gazdasági élet visszaeséséről nemcsak a fizetési mérleg romlása tanúskodik. A szénbányászat és a textilipar után most az autóiparban is csökkentették a termelést, tömegesen bocsátják el a munkásokat és térnek át a rövidített munkahétre.

A gazdasági nehézségek terhét ismét a munkások érzik legelőbb. A szakszervezetek 1959 decemberben és 1960 januárban öt és fél millió munkást átfogó kollektív szerződéseket kötöttek. A munkaadók csupán csekély béremeléseket ajánlottak, kihasználva a fokozódó munkanélküliség nyomasztó hatását. A Konzervatív Párt képviselői leszögezték konferenciájukon, hogy a kormány intézkedéseket fog tenni az export növelésére, de hozzáfűzték, hogy ennek feltétele a bérek korlátozása, az összes „elkerülhető sztrájkok és más, a termelést korlátozó gyakorlat kiküszöbölése". A hajóipar egyik képviselője egyenesen kijelentette: „A hajógyárakat meg kell szabadítani a modern technikával összeegyeztethetetlen szakszervezeti és szakmai káosztól". A belügyminiszter a munkásság ellenállását ismerte el, amikor a konferencián sajnálatát fejezte ki, hogy Gaitskell úrnak nem sikerült töröltetnie a pártprogram 4. cikkelyét és bejelentette, hogy elsőrendű fontosságúnak tartja egy „erősebb, jobban fizetett és jobban megbecsült karhatalom létrehozását." Ebben a helyzetben a scarboroughi határozatok a munkásosztály harcának széles politikai alapjául szolgálhatnak.

A reakció mindent latba vet, hogy fenntartsa az egybehangolt kétpárti kül és honvédelmi politikát, és csökkentse a Munkáspárt választási sikerének esélyeit. A Gallup-intézetnek a közelmúltban lefolytatott vizsgálata 28 százalékos esélyt mutatott a Munkáspárt számára. A Scarborough-i program, ha harcolnak érte, kétségtelenül növeli ezeket az esélyeket.

Gaitskell a scarboroughi konferencia határozatai ellen mozgósítja híveit. Gaitskell az „árnyékkormány" feje, az Angol Munkáspárt parlamenti csoportjának vezetője, a párt hivatalos vezére. Minden jelentős hivatalt az ő támogatói tartanak kezükben mind a pártapparátusban, mind a parlamenti csoportban. A párt főtitkára, Morgan Philips szélsőjobboldali nézeteket vall. Az Országos Végrehajtó Bizottságban a fő kérdésekben a szélsőjobboldal van többségben. Gaitskellnek a baloldal elleni támadáshoz minden szükséges pozíciója megvan. Decemberben az Országos Végrehajtó Bizottság megvonta a párt elnökétől, Crossmantól a sajtókonferenciákon szokásos társszóvivői funkciót; a nyugatnémet szociáldemokrata párt panasza alapján vizsgálatot indítottak a baloldali Zilliacus ellen a Béke és a Szocializmus c. folyóirat októberi számában közölt cikke miatt, és William Warbey ellen, mert az atombomba ellen agitált. Megtiltották három munkáspárti parlamenti képviselőnek, hogy részt vegyenek a Daily Worker által szervezett konferencián, amelynek témája ez volt: „A munká-

sok legközelebbi teendői.* Viszont James Matthews és Woodrow Wyatt munkáspárti képviselők, egy konzervatív képviselővel együtt, akadálytalanul vállalhatták, hogy írni fognak egy, az Ipar Céljai nevű, konzervatív szervezetnek, amely a tőkések pénzén kommunistaellenes szerzőknek a kapitalizmust védő írásait adja ki és terjeszti.[2]

Az angol monopóliumok tudják, hogy a tét nagy, s ennek megfelelően cselekszenek. Lapjaik nyíltan dícsérik Gaitskellt. A Konzervatív Párt belső híradójának egyik utóbbi számában ez olvasható: „A konzervatívok Gaitskellt kívánják a munkásmozgalom élén látni. Ennek érdekében nemcsak figyelni és imádkozni fognak. A következő hónapokban a konzervatívok ezrei vesznek majd tevékenyen részt a labourista politikai irányvonal kidolgozásában."

A reakció szervezetten és most elkeseredetteben küzd mint valaha. A baloldalnak azonban nagy, kiapadhatatlan erőforrása a munkásosztály. A baloldali erők harcos programja széles tömegeket vonz. Ezt mutatta Scarborough. Erre mutatnak a közelmúltban tartott pótválasztások is. A Munkáspárt hét jelöltje közül csak egy győzött: az atombomba ellen küzdő baloldali újságíró, Michael Foot, aki a konzervatív jelölttel szemben 16 729 szavazat többséget kapott. Foot a választási harcban zászlót bontott az egyoldalú atomleszerelés mellett és éppoly élesen bélyegezte meg Gaitskellék politikáját, mint Scarboroughban, s ezért győzött. A többi hat jelölt viszont, Gaitskell nyílt és álcázott támogatói, a jobboldal zászlajával buktak meg. A baloldal a nehézségek ellenére, minden erejével folytatja a harcot a scarboroughi határozatok végrehajtásáért mind a parlamenten kívül, mind — a lehetőségekhez képest — a parlamenten belül. December közepén például a Polaris-egyezményt tárgyaló parlamenti ülésen a baloldal javaslata 48 szavazatot kapott. A munkáspárti képviselők többsége — Gaitskelltől tartva — nem vett részt a szavazásban.

A Gaitskell által kidolgozott honvédelmi javaslat ellen már 72 munkáspárti képviselő szavazott. A baloldal honvédelmi javaslata kompromisszum-jellegű: nem atomleszerelésről, hanem csak világszerte létesítendő atommentes övezetekről beszél, s tiltakozik az atomfegyverek fokozódó nyugateurópai tárolása ellen. A javaslat címe — „Az atomstratégia veszélye" — maga is azt tükrözi, hogy a baloldali csoporton belül csak nehezen alakul ki egységes nézet, még a munkások és az évi konferencia által már elfogadott kérdésekben is, amikor a jól szervezett szélsőjobboldallal szemben nehéz harcról van szó. A Kommunista Párt bekapcsolódott a széleskörű tömegfelvilágosító munkába. A munkáspárti baloldal csak harcban haladhat és csak úgy, ha tisztázza elvi álláspontját a sorsdöntő kérdésekben, tömöríti sorait és akcióegységre lép a Kommunista Párttal.

*

Az Angol Munkáspárt baloldali és haladó erői, ha nem is formailag, de ténylegesen már évek óta

* Az Országos Végrehajtó Bizottság utasítására a két képviselő visszavonta a közreműködésre vonatkozó ígéretét. Ez az ellenző tömeghangulat hatása.

együttműködnek a Kommunista Párttal és annak tagjaival a szakszervezetekben és más munkásszervezetekben, és a nagy tradíciókra tekintő széles tömegeket befolyásoló angol békemozgalomban. A békemozgalom eddig is a lehető legszélesebb társadalmi rétegek együttműködésének tere volt, erejét még az amerikai imperialistáknak is el kellett ismerniök.

Az új amerikai elnök előtt álló problémákról szólva a New York Times (1960. november 1.) a többi között megjegyezte: „Lényeges probléma az, hogy Angliában szakadatlanul növekszik a neutralista és pacifista hangulat, amely közönyös, vagy ellenséges az Egyesült Államok politikájával szemben."

A békeharc most az ellen küzd, hogy a Polaris-rakétával felszerelt amerikai tengeralattjáróknak a Clyde folyó torkolatában támaszpontot adjanak. Skóciában, a szakszervezeti vezetők ellenére, a „tiltakozás tömegmozgalommá fejlődik. A munkáspárti és szakszervezeti tagok a scarboroughi határozatok érdekében levelekkel árasztják el a képviselőiket. Maga Gaitskell beszédeiben jelenleg kerülni látszik a problémákat, nem akarja kiélezni a kérdéseket. De vajon beszélhet-e arról, hogy támogatja a Polaris-rakétával felszerelt amerikai tengeralattjárók támaszpontjára vonatkozó egyezményt? Hiszen még a konzervatív szellemű Lord Beaverbrook is leckét ad neki az Evening Standard vezércikkében: „A parlamentnek és az angol népnek teljes egészében el kell vetni a Polaris-egyezményt" — írta.

Az Angol Munkáspárt Scarboroughban tartott konferenciája azt bizonyítja, hogy a munkásmozgalomban széles fronton megindult a harc az angol nép érdekeiért és a munkásosztály céljaiért. Az Angol Kommunista Párt márciusi kongresszusa megtárgyalja majd a munkásmozgalom új problémáit és bizonyára nagy figyelmet fog fordítani a scarboroughi konferencia eredményeire.

Palme Dutt, az Angol Kommunista Párt elnökhelyettese a pártkongresszusról szólva kijelentette a Daily Worker (1960 november 29) tudósítójának: „Scarboroughban a baloldal nagy győzelmet aratott az angol lefegyverzés, a szocializmus... ügyében. ... A baloldalnak ezt a győzelmét az tette lehetővé, hogy a kommunista és nem-kommunista, de haladó emberek szövetsége megnyerte a konferencia többségét és együttműködött a helyi munkáspárti szervezetek szocialista tagjaival. Az angol munkásmozgalom előtt új kilátások nyíltak."

Lehel Artur

De Gaulle algériai politikája veszélyezteti a békét

Az elmúlt hetek eseményeinek forgatagából nehéz lenne biztonsággal kiválasztani a legfontosabbat, a legnagyobb hatásút. Az algériai kérdésben lefolytatott népszavazás azonban mindenképpen az elsők között szerepel. Általában a nyugati polgári körök

és sajtóorgánumok a népszavazást az algériai béke megteremtése érdekében foganatosított nagysúlyú intézkedésnek tüntetik fel, számunkra azonban nem lehet kétes, a szélsőjobboldali ultrakolonialista lázadók vállán hatalomra került, s a nagytőkés érdekeket azóta is hűen szolgáló de Gaulle tábornokot a népszavazás meghirdetésénél egészen más célok vezették. A tábornok és a mögötte álló nagybankok és monopóliumok nagyhatalmi ábrándjaiban Algéria különösen fontos; és bizonyos, hogy elvesztése előbb utóbb súlyos csapást mér a francia imperializmusra. De Gaulle ezért feltétlen intézkedési jogot, szabad kezet akart kapni az algériai kérdésben, egyben meg kívánta szilárdítani személyi hatalmát. A szavazás nem éppen várakozásának megfelelő eredményt hozott. Vizsgáljuk meg, mi késztette de Gaullet éppen most a népszavazás meghirdetésére? Milyen álláspontot foglalnak el ezzel kapcsolatban a demokratikus baloldali erők? A népszavazás eredménye milyen irányban befolyásolhatja a francia, s vele együtt a nemzetközi politika további alakulását?

*

Az első kérdésre a választ az 1960 második felében kialakult nemzetközi és francia belpolitikai helyzetből kell levonni. 1960 folyamán számos afrikai gyarmat nyerte el függetlenségét, ezen belül egyedül a Francia Unió tagállamai közül 13 afrikai ország. Az újjászületőfélben Afrika erkölcsi, politikai, diplomáciai szempontból egyaránt komoly támogatást jelent az algériai népnek felszabadító harcában.

Másrészről az ázsiai, az afrikai semleges országok számának 1960-ban végbement növekedése minőségi változást idézett elő: nemzetközi jelentőségük a világpolitikában érezhető tényező. Ezt veszi számba Hruscsov elvtársnak, az ENSZ titkárság átalakítására irányuló javaslata; erre utalnak — csak éppen ellenkező előjellel, a zavar és ijedtség hangján — a nyugati sajtóvélemények is. Az Economist és a New York Times szinte egybehangzóan írja, hogy az Egyesült Államok és Anglia erősen gondolkodik, hogy az ENSZ vitájában nyíltan támogassák-e francia szövetségesüket. Ezzel a magatartásukkal ugyanis még jobban magukra zúdítják a franciák hetedik éve tartó algériai kegyetlenségét gyűlölettel figyelő ázsiai és afrikai országok ellenszenvét. Ferhat Abbas-nak, az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormánya vezetőjének a nyugati hatalmakhoz 1960 júniusában intézett memoranduma kimutatja, hogy a NATO több mint hat éve szüntelenül folytatja beavatkozását hazájának életébe, a Franciaországnak nyújtott pénzügyi segítség és hadianyag szállítás formájában. 1958 folyamán a NATO 600 millió dollár kölcsönt és további 45 millió dollár fegyvervásárlási hitelt nyújtott de Gaulle kormányának. Memorandumának végén Ferhat Abbas megjegyzi, hogy e magatartásukkal a nyugati országok eljátszották az újonnan függetlenné vált nemzetek rokonszenvét és bizalmát.

Algéria nemzeti felszabadító harcának egyik legfőbb jellemzője, hogy abban a korban vívják, mikor egy nép antiimperialista törekvéseiben már nemcsak az

imperialista hatalmak egymás közötti versengését használhatja ki, hanem már támaszkodhat és támaszkodik a szocialista tábor országainak segítségére és a semleges államok nagy részének szolidaritására, támaszkodik mindazon erőkre, melyek a gyarmati rendszer összeomlását a történelem napirendjére tűzték.

Franciaországot viszont a szenynyes és anakronisztikus gyarmati háború nemzetközileg elszigeteli, s tekintélyét mélyen aláássa a világközvélemény előtt.

A hetedik éve tartó algériai háború Franciaország belpolitikai életének is kulcskérdése. A napi hárommilliárd régi frankot kitevő hadikiadások egyre elviselhetetlenebb teherként nehezednek a francia népre. Az 1959-es költségvetésből 1802 milliárdot, az 1960-as éviből már 2000 milliárd frankot fordítottak katonai célokra, s a különbözet fedezésére a közelmúltban 200 milliárd frankkal emelték a közvetett, vagyis a fogyasztási adók összegét. Emellett a francia népet más formában is sújtja a háborús gazdaságpolitika. A szociális és kulturális beruházásoktól egyre nagyobb összegeket vonnak el, így például 53 milliárddal csökkentik az állami iskolák támogatására szánt, amúgyis alacsony keretet.

A gazdasági nehézségeken túl a háború véráldozatai s a demokratikus jogok csorbítása egyre fokozza a franciák ellenkezését a háború folytatásával szemben.

A Francia Kommunista Párt a háború megindulása óta következetesen törekszik arra, hogy az ösztönös ellenállást szervezett erővé formálja. Megszámlálhatatlan sztrájk, tömegtüntetés, nagygyűlés tanúskodik erről. Az ultrák 1960 január 24-i lázadása után például levelek, petíciók, táviratok ezrei árasztották el a kormányhivatalokat s a tömegnyomás hathatósabbnak bizonyult a lázadás megfékezésében, mint de Gaulle tábornok engedelmességre és megadásra szólító rádióbeszéde. Az 1960 február 1-i általános sztrájk pedig új irányt szabott az események menetének.

1960 nyarától a tömegmozgalom újabb fellendülésnek indult. Június folyamán országszerte megrendezték a tárgyalásokat követelő akciónapot s ugyanezen cél érdekében először 53 ifjúsági szervezet, majd a négy legjelentősebb szakszervezet a CGT, a CTCF (Keresztény Szakszervezeti Szövetség), a FEN és a Francia Egyetemisták Országos Uniója bocsátott ki közös nyilatkozatot.

Minden megmozdulásnál jelentősebb volt azonban a szakszervezetek és a demokratikus egyesületek összefogásából létrejött október 27-i nemzeti tiltakozás napja, mely százezres tömegeket vitt az utcára. Végsősoron elmondható, hogy ez az esemény késztette de Gaullet, hogy november 4-i rádióbeszédében bejelentse a népszavazást.

A francia burzsoáziának Algériával kapcsolatos érdekei jóval bonyolultabbak. Imperialista hatalom létére önként sosem fog lemondani a gyarmatbirodalmából származó előnyökről. Mégis, jelen esetben az alább részletezett okok miatt fontossá lett számára, még bizonyos látszatfüggetlenség megadása is. Maurice Thorez elvtárs, az FKP Központi Bizottságának ülésén 1958. október 4-én elhangzott beszédében a következőket mondotta erről: „Tévedés lenne azt állítani, hogy a kapita-

listáknak a profitszerzés érdekében okvetlen háborúzniuk kell. A tények nem ilyen egyszerűek. A francia kapitalisták jelentős része érdeklődik a szaharai olaj s még nagyobb része egyéb vállalkozások iránt. És úgy vélik, hogy más módot is lehetne találni a gazdaság kiaknázására, mint a háború. Annál is inkább, mivel a háború szélsőséges helyzetet teremthet, s azzal a kockázattal jár, hogy mindent elveszítenek."

Ez a „minden" pedig túlzottan jelentős ahhoz, hogy a francia burzsoázia kockázatot engedhetne meg magának vele kapcsolatban. A NATO-hatalmak atomfegyverért s ezzel együtt a vezetőszerep megszerzéséért folyó versenyfutásában Franciaországnak legfőbb bázisa a Szahara sivatag, melynek óriási lakatlan térségeiben a nemzetközi tiltakozás ellenére harmadszor végzett nukleáris robbantási kísérletet.

Az Európai Közös Piacon belüli hegemónia megszerzésére irányuló törekvéseiben a francia burzsoázia szintén a Szahara sivatagra, pontosabban az itteni olaj- és egyéb nyersanyag forrásokra igyekszik támaszkodni. Az algériai háború óriási pénzügyi kiadásai azonban gyengítik a francia monopóliumok tőkeerejét, melyek arra kényszerülnek, hogy külföldi versenytársaikkal együtt fogyasszák el a „szaharai tortát". A szaharai olaj tekintélyes része jelenleg az amerikai Standard Oil társaság rendelkezésére áll, de jelentős koncessziókat kaptak német és olasz vállalatok is. (Wintershall, Fiat, Montecatini, Gewerkschaft- Elwerath, Snia-Viscosa.) Egyidejűleg arra is kötöttek megállapodást, hogy az olajforrásoktól a Rajnáig csővezeték épül nyugatnémet társaságok pénzügyi támogatásával. Érthető tehát, hogy ezek a külföldi tőkés csoportok hathatós nyomást gyakorolnak francia üzlettársaikra a kiaknázást és szállítást bizonytalanná tévő harcok megszüntetése érdekében.

A francia uralkodó osztálynak nem csupán nemzetközi kapcsolatai, hanem profitérdekei is a békés rendezésnek valamilyen számára elfogadható formáját igénylik. A de Gaulle tábornok által több mint két éve kibocsátott Constantine-terv célul tűzi ki Észak-Algériában nagy iparvállalatok létesítését.[1] Így:

egy 500 ezer tonna évi kapacitású acélmű épülne Bone-ban,

egy 2 millió tonna évi kapacitású olajfinomító Algirban,

egy vegyimű Arzewban.

Mindez azonban távoli kérdés. A beruházások jelenleg a kecsegtető profit lehetőségek ellenére is vontatottan haladnak, s csak a teljes politikai és katonai stabilizáció után szándékoznak neki komolyabb lendületet adni, sőt az utóbbi időben meggyorsult a tőke menekülése Algériából: a bankbetétek két hónap alatt 20 százalékkal csökkentek.[2]

A nemzetközi és a francia belpolitikai helyzet vizsgálata világossá tette, hogy 1960. végén de Gaullenak a több oldalról ránehezedő nyomás súlya alatt lépéseket kellett tennie a rendezés előmozdítására.

*

Az algériai kérdés rendezését, a béke megteremtését de Gaulle

[1] Economie et Politique. 1960. szeptember.

[2] „France Observateur" 1961. január 18.

hatalomrajutásakor megígérte. 1958 június 7-én az algériai Mostaganem-ben elmondott beszédében az ultrák jelszavait átvéve „francia Algériát" éltette, s megígérte, hogy a konfliktust 6 hónapon belül katonai úton rendezi, illetve megszünteti. Ez a szándék azonban megtört az algériai nép hősiességén, e mozgalom mélységesen népi, a lakosság teljes egészét magával ragadó jellegén. Az erősödő harcok, a világközvélemény növekvő szembefordulása, s a francia tömegeknek a Kommunista Párt vezette egyre szélesedő akciói arra késztették de Gaulle tábornokot, hogy 1959 szeptember 16-án szóban elismerje az algériai népnek az önrendelkezéshez való jogát. „Francia Algéria" mítosza szétfoszlott, 130 évi uralom után egy államfőnek revideálnia kellett a „3 tengerentúli francia megyé"-ről szóló nézeteket. Ez az algériai függetlenségi harc és a béke erőinek jelentős győzelme volt. A tömegek „az önrendelkezési jog gyors és törvényes alkalmazását". tárgyalások megindítását követelték. 1960 tavaszán a francia nép lankadatlan lendülettel, az egység szellemében készült a június 28-án rendezendő „nemzeti tiltakozás napjá"-ra. De Gaulle a nyomásnak engedve 1960 június 14-én bejelentette, hogy hajlandó tárgyalni az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormányának vezetőivel.

Ezek a tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. De Gaulle tábornok, aki személyesen vett részt a megbeszéléseken, nem tárgyaló félként ült asztalhoz, hanem a győztes ultimátumát nyújtotta át a legyőzöttnek: „Először legyen béke Algériában, jöjjön létre az enyhülés, s ha mindez valóra válik, az algériaiak dönthetnek saját jövőjük felől."

Természetes, hogy az algériai nép, amely már annyi áldozatot hozott függetlenségéért, nem teheti le a fegyvert anélkül, hogy törvényes biztosítékokat kapna az önrendelkezés formáit és jellegét illetően. De Gaulle azonban egyáltalán nem kötelezi magát semmire. Egyedül őt terheli a felelősség, a Melun-i tárgyalások megszakadásáért, aki a cselekvés helyett a homályos harmadik erő koncepciójában keresi a „megoldást."

A *„harmadik erő"* az ultráktól és az FLN következetesen népi, baloldali állásfoglalásától egyaránt eltérő, a kettő között elhelyezkedő *muzulmán gaulleista párt* lett volna. Ennek létrehozását azonban az ország gazdasági és történelmi-politikai viszonyai egyaránt gátolták. De Gaulle elképzelése a harmadik erő kiépítéséről a neokolonialista tervek jellemző példája: lazítani a gyarmati ország politikai függőségén, s közben szoros kapcsolatot kiépíteni a helyi burzsoáziával, mely így majd hajlandó lesz a gazdasági kizsákmányolás fenntartására, sőt kiszélesítésére. Algériában hatezer európai nagybirtokos tartja kezében a megművelt föld 87 százalékát, a maradék elaprózódik az európai és arab kisgazdaságok között. Alig néhányezer arab gazdának van 100 hektárnál nagyobb birtoka, s a körülbelül 100 000 arab kisiparos összesen 30 000 bérmunkást foglalkoztat. A helyi burzsoázia tehát számban, tőkében egyaránt gyenge és nagyrészének érdekei ellentétesek a francia gyarmatosítókéval. Nemkevésbé fontos a

szembenállás történelmi-politikai oka. A hetedik éve folyó kegyetlen háború, az FLN hősiessége, kitartása, mélységes, kitörölhetetlen hatást gyakorolt a nép lelkületére. A harcok lendülete, az arab lakosságnak szinte teljes egészét vonzotta magához — beleértve a burzsoázia nagyrészét is.

De Gaulle terveiben a közigazgatásilag önálló területekre osztott Algériának, az egyezkedésre hajlamos burzsoák lettek volna a vezetői, ők ültek volna a területi és az e felett álló, összalgériai nemzetgyülésben. Ez a „divide et impera" módszerére épülő elképzelés a törzsi, vallási megoszlás kihasználásán, továbbfokozásán túl még egy nagy előnyt kínál a francia uralkodó osztálynak: a francia hadsereg jelenlétével és nyomásával elérnék, hogy a gazdag területek: Mitidja, Ouenza, Bone iparvidéke, a szőlőtermő Oran önként bejelentse Franciaországhoz való csatlakozását, míg a terméketlen hegyvidéket nagylelkűen átengednék az önálló arab igazgatásnak.

December elején — de Gaulle algériai látogatása alkalmából — az utcára özönlő, de Gaulle ellenes és az FLN-t éltető tüntetők százezrei végső bizonyságát szolgáltatták, hogy a „harmadik erő" nem létezik.

De Gaulle tábornok a vitathatatlanul nehéz és zavaros helyzetből, népszavazás meghirdetésében vélt céljainak megfelelő kiutat találni. Ennek a politikai fogásnak régi hagyományai vannak a francia nemzet történelmében. „Végső soron mindig egy ember, s a köré csoportosuló klikk húzza a hasznot e műveletből" — írja Emile Tersen francia kommunista történettudós, a „France Nouvelle" hasábjain.[3] „Az állítólagos felhívás a néphez sohasem tartalmazza egy világos, pontosan körülhatárolt program egyértelmű megfogalmazását." Ugyanő idézi a franciák emlékezetébe azt, hogy I. Napoleon a béke igéretével csábította a lakosságot arra, hogy időszakra szóló konzúli megbízatását az 1802-es népszavazással egész életére meghosszabbítsák. Napoleon unokaöccse, III. Napoleon császár háromszor is rendezett népszavazást, valahányszor hatalma ingadozott. Amikor 1870 májusában 7,3 millió igen, másfélmillió nem szavazatot kapott, s körülbelül kétmillió volt tartózkodó, hívei nyugodt öregséget jósoltak a császárnak... négy hónap múlva azonban, 1870 szeptember 4.-én Párizs népe kikiáltotta a köztársaságot.

Évtizedek múltán de Gaulle szintén békeigéretekkel, az algériai kérdés békés megoldásának ígéretével hirdette meg a népszavazást, ő is akkor, amikor hatalmának megerősítésére okvetlen szüksége lett.

Régi népszerűségére akart építeni. Hiszen de Gaulle neve a második világháború idején összeforrt a nemzeti függetlenség és antifasiszta ellenállás eszméivel és „gloire"-ról hangoztatott szólamai ma is sokakat megtévesztenek. A de Gaulle beszédek második motívuma a fenyegetőzés volt. A tábornok kilátásba helyzete, hogy, ha nem kap elég „igen" szavazatot, visszavonul a politikai életből, és akkor csak káosz vár a francia népre.

A január 8-i manőver legfőbb

[3] Idézett lap, 1960. november 23.

jellemzője azonban a kétértelműség.

Franciaország és Algéria szavazóinak a következő két kérdésre kellett egyidejűleg, egyetlen szóval, „igen"-nel, vagy „nem"-mel válaszolniok:

1. Helyesli-e az algériai nép önrendelkezési jogát?

2. Helyesli-e a köztársaság elnöke által a francia nép elé terjesztett törvényjavaslatot, amely az önrendelkezés előtt az algériai közigazgatás átszervezésére vonatkozik?

A kérdések egymásnak ellentmondanak. Aki ugyanis helyesli az önrendelkezést, tehát azt, hogy az algériai nép önmaga döntsön sorsáról, az nem akarhatja, hogy francia választópolgárok döntsenek az algériai közigazgatásról. Hasonlóképpen ellentmond az önrendelkezésnek, hogy (mint a második kérdés mutatja) csak az *után* jöjjön létre, miután már a francia hatóságok megszervezték az algériai végrehajtó hatalmat.

A törvénytervezet következőképpen ír erről: „*mihelyt* véget vetnek a kilengéseknek és merényleteknek, a kormány a különböző algériai irányzatok, s *különösképp* a felkelők vezetőivel együtt, megteremtheti majd a valóban szabad, önrendelkezés feltételeit". (Az aláhúzás tőlem — Z. J.) Az ártatlan „mihelyt" szócska beláthatatlan idők távolába tolja ki az önrendelkezés megteremtésének lehetőségét, mert annak előfeltételéül szabja minden harci tevékenység beszüntetését. És milyen távlatok kedvéért kellene az FLN-nek kapitulálnia? Azért, hogy egy asztalhoz ülhessen a többi „algériai irányzat képviselőivel". A mondat második része tehát azt rejti a csábos „különösképpen" mögé, hogy Ferhat Abbas az ultrákkal, az arab lakosság köréből katonai terror alatt választott, mondvacsinált irányzatok megbízottaival együtt tárgyalja meg de Gaulle-al Algéria jövendő sorsát. Ezt a jövendőt de Gaulle december 20-i beszédében így jellemezte: „Algériában a tények odahatnak, hogy a jövőben Franciaországgal kívánjon társulni". Vagyis a hatalom jelenlegi birtokosai az „önrendelkezés" ügyes megszervezésével, a Franciaországgal való „önkéntes társulást" akarják az algériai népre ráerőszakolni.

Akadhattak, s akadtak is, akiket megzavart, hogy ezzel az igen-nel két gyökeresen ellentétes politikai irányzat „nem"-je fordul szembe. A baloldal és az ultrák azonban alapvetően más koncepcióból kiindulva szavaztak nem-mel.

Az ultrák tábora számban és politikai kihatásában egyaránt jelentéktelen. Az előjogaikat féltő algériai telepesekből, a hadsereg feudális, junkerszellemű felső vezetéséből, s az anyaország legreakciósabb, többnyire földbirtokkal rendelkező elemeiből álló csoport ma is görcsösen ragaszkodik a „francia-Algéria" jelszavához. A baloldal „nem" szavazata ezzel szemben a népámítás, a tartalmatlan üres ígérgetés, a megtévesztésre szánt „algériai Algéria" jelszó elutasítása, s a „független Algéria" követelése. A haladó erők vezetőjének, a kommunista pártnak álláspontja egyszerű és világos: „*Az algériai probléma csakis az algériai nép függetlenséghez való jogának haladéktalan elismerése, a két nép közötti kölcsönös megegyezésen*

alapuló, gyarmati viszonyoktól mentes, mindkét fél érdekeinek kedvező kapcsolatok megteremtése útján nyerheti el végleges megoldását."[4] „*Csak tárgyalások útján teremthetünk valódi békét, tárgyalni pedig azokkal kell, akik harcolnak.*"

Egyesek azt hangoztatták, hogy a „nem" szavazatok az Algériában élő egymillió francia cserbenhagyását jelentik. Az Algériai Köztársaság ideiglenes kormánya valóban meg kívánja tartani a szuntetni a francia telepesek igazságtalan előjogait, azonban Ferhat Abbas több ízben kijelentette, hogy semmiféle nyomást nem fognak gyakorolni a francia lakosságra: „Akik fel akarják venni az algériai állampolgárságot, megkapják — akik meg akarják őrizni francia állampolgárságukat, megőrizhetik". Az Algériában élő franciáknak, éppúgy, mint az araboknak, a hetedik éve tartó háború befejezése az érdeke.

Az 1961. január 8-án lefolytatott népszavazás eredményeiből kitűnik, hogy 1958-hoz képest a táborokba vetett bizalom alaposan megrendült.[5] Két és fél millióval csökkent az „igen"-nel szavazók száma, s ennek megfelelően jelentősen emelkedett a „nem"-mel szavazók és a szavazástól tartózkodók száma és aránya. Az összes szavazásra jogosultaknak már csak nem egészen 57 százaléka mondott „igen"-t, de Gaulle-nak.

A számok egymagukban azonban még nem mondanak el mindent. Hiszen, a ma még különböző okokból igennel szavazók többsége is az algériai béke, az „önrendelkezés" ígéretéhez adta helyeslését.

Így, egyesek azért szavaztak „igen"-nel, mert azt hitték, hogy de Gaulle is a tárgyalásokat akarja s úgy vélték, hogy ezzel hozzák közelebb a tárgyalásokat az FLN-nel, mások viszont „nem"-mel, hogy azt tőle kikényszerítsék. A „nem" szavazatok majdnem 5 milliós tömege egyértelműen erről tanúskodik. Párizs munkáslakta elővárosainak többségben levő „nem" szavazataira, a Saint Denis-i, és a Saint Ouen-i munkásnegyedek szavazataira a burzsoázia legelfogultabb politikusai sem merik az ultrák címkéjét ragasztani. A francia munkásosztály számottevő része az algériai kérdésben is a Kommunista Párt jelszavát követte.

Legkevésbé az algériai szavazási eredmények tükrözhetik a valóságos helyzetet, mert a 2 700 000 szavazóra a francia expedíciós hadsereg 800 000 katonájának fegyverei, a népszava-

[4] Az FKP XV. kongresszusának tézisei. Cahiers du communisme 1960. 12. sz.

[5] *De Gaulle két népszavazásának eredményei* (lekerekített számokban):

	1958. szept. 28.	1961. jan. 8.
Szavazásra jogosult	kb. 26 500 ezer	kb. 26 946 ezer
Ebből:		
„igen" szavazat	kb. 17 660 ezer (66,41%)	kb. 15 190 ezer (56,39%)
„nem" szavazat	kb. 4 624 ezer (17,38%)	kb. 4 996 ezer (18,37%)
tartózkodás és érvénytelen szavazat	kb. 4 300 ezer (16, 2%)	kb. 6 655 ezer (24, 8%)

zás idejére az algériai partokra küldött repülőgép anyahajó, egy cirkáló és 12 más hadihajó ágyúcsövei gyakoroltak „felügyeletet": a lakosság 20 százalékát pedig „átcsoportosítási tábornak" nevezett koncentrációs táborokban tartották és tartják ma is. Több mint 40 halott, a sebesültek és letartóztatottak százai mutatják még azokat a „demokratikus" körülményeket, amelyek közepette az algériai nép „önrendelkezése" kérdéséről előzetesen „dönthetett". Annál értékesebb az, hogy ilyen helyzetben is — az FLN felhívását követve — több mint egy és háromnegyed millió szavazó maradt távol az urnáktól. A bojkott sikere, s a nagy városokban az algériai felszabadító mozgalom zászlaját magasba emelő „Éljen az Ideiglenes Kormány!", „Független Algériát!" feliratú táblákat vivő, a francia katonai hatalommal és az „ultrák" terrorbandáival dacoló tüntetések újabb bizonyítékát adták: az algériai nép túlnyomó többsége az Ideiglenes Kormány mögött áll, Algéria igazi függetlenségét követeli.

*

A népszavazás nem oldotta, nem is oldhatta meg az algériai kérdést. Jelentősége mégsem lebecsülendő — ha nem is abból a szempontból, amit tőle, meghirdetésekor, De Gaulle és a mögötte álló francia és egyéb monopoltőkés körök vártak. Megmutatta, hogy rövid két, két és félév alatt az erőviszonyok másképp alakultak, megváltoztak magában Franciaországban és Algériában is: de Gaulle tekintélye, politikájának támogatása gyengült — „de Gaulle első csatáját vívta visszavonulásban" — így jellemzi a helyzetet Roger Garaudy.[6]

Az „ultrák", akiknek vállán de Gaulle hatalomra került, de akiknek ultrakolonialista vágyait a francia nagytőkés körök sem tudják már kielégíteni, döntő vereséget szenvedtek. Evvel szemben gyarapodtak a háború folytatásával szembenálló, az algériai békét óhajtó erők, erősödött a munkásosztály egysége, növekedett a kommunista párt befolyása. Majdnem egész Franciaország a tárgyalásokat, a békét követeli. Ezt a tényt a francia nagytőke lapja, a „Le Monde" is kénytelen elismerni.[7]

Az algériai kérdés megoldásának egyetlen útja az, hogy nyíltan, minden manőver nélkül, mint egyenrangú partnerek üljenek a tárgyalóasztalhoz az egymással szemben álló harcoló felek. Röviddel a népszavazás után, Algéria Ideiglenes Kormánya újból tanújelét adta tárgyalási készségének: „Az algériai probléma új szakaszhoz érkezett, amely kilátást nyújt a békés megoldás lehetőségére és a tárgyalásra... Az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormánya felelősségének tudatában, kész a maga részéről arra, hogy tárgyalásba kezdjen a francia kormánnyal az algériai nép szabad véleménykérésének feltételeit illetően" — jelentette ki január 16-i nyilatkozatában. De Gaulle azonban nemcsak tétovázik, hanem — legalábbis ma még — csökönyösen ragaszkodik terveihez. A „közhatalom átszervezésére" vonatkozó törvényt „annak szelleme és betűje

[6] France Nouvelle 1961. január 11.
[7] Le Monde, 1961. január 9.

szerint" sebtében akarja megvalósítani,[8] vagy, ha másképp nem megy, Algériát területileg szétdarabolni.

De Gaullet a tárgyalóasztalhoz ültetni, Algéria tényleges önrendelkezési jogának elismertetésére csak *kényszeríteni* lehet. Az egyetlen hatalom, amely ezt a kényszert gyakorolhatja, az algériai népnek a függetlenség kérdésében meg nem alkuvó akarata, szövetségben a béke erőivel Franciaországban és azon túl. A népszavazás óta az önrendelkezés, az algériai ideiglenes Kormánnyal való tárgyalások híveinek újabb széles tömegmozgalma van kibontakozóban Franciaországban. Megyei szakszervezeti központok és egységbizottságok, helyi szakszervezetek, a „Francia Nőszövetség", az üzemek dolgozói, diákok, egyetemi tanárok és papok is tiltakoznak az ellen, hogy a tábornok késlekedik a nép békeóhajának eleget tenni. De Gaulle volt hívei között is terjed az elégedetlenség. Így az annakidején az ő listáján megválasztott 25 algériai szenátor közül 12-en kiáltványban jelentették ki, hogy az algériai probléma tartós megoldása csak az egymással szemben álló harcoló felek megegyezése alapján lehetséges.[9] A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága nyilatkozatában ismét felhívja az önrendelkezési jog és a tárgyalások mellett állást foglaló pártokat, szervezeteket és mozgalmakat, hogy egyesítsék erőiket azért, hogy de Gaullet rákényszeríthessék a tárgyalások *azonnali* megkezdésére.[10] A harc új szakaszában a Francia Kommunista Párt lankadatlanul, fokozottan arra törekszik, hogy eloszlassa a de Gaulle-ról kialakult, s a jobboldali szociáldemokrata vezetők által terjesztett, kispolgári illúziókat, leleplezve a tábornok hatalmának jellegét, a nagybankoknak és a monopóliumoknak a katonai burokráciában megtestesülő reakciós diktatúráját. Összekapcsolja az algériai béke megteremtéséért vívott további küzdelmet *a franciaországi demokrácia helyreállításáért és megújításáért* folytatott harccal.

Az algériai kérdés nemzetközi hatása is figyelemre méltó. A de Gaulle-kormány nyugati szövetségesei körében, az algériai eredményeken kívül, a franciaországi „nem" szavazatok megnövekedett száma és az „igen"-ek bizonytalansága nyugtalanságot és bizonyos, ha nem is túlértékelendő nézeteltérést okozott. De Gaulle törekvéseit az algériai kérdés „megoldására" nyíltan támogatják a nyugatnémet militaristák a kommunista veszély ismert szólamait ismételve, és azt hangsúlyozzák, hogy a „szovjetbarát felkelők", azaz az FLN ellen, „a Nyugat biztonsága érdekében szükség van Algériaban a francia hadsereg jelenlétére."[11] A nyugatnémet revansista militaristák és a nagyhatalmi tébolyban szenvedő francia imperialisták, a Közös Piacban, a Montanunióban összefonódott német—francia szén- és acélmágnásokkal és olajbárókkal a háttérben, fenn kívánják tartani azt a háborús tűzfészket, amely ezek számára milliós profitot, amazoknak pedig őrült terveik megvalósításához ad lehetőséget.

[8] Le Monde, 1961. január 14.
[9] L'Humanité, 1961. január 21.
[10] L'Humanité, 1961. jan. 16.
[11] Le Monde, 1961. január 11.

Az amerikai és az angol nagytőkés körök viszont látják, hogy de Gaulle algériai politikájával zsákutcába jutott: Ha a reális helyzetet figyelembe véve ül a tárgyalóasztalhoz, nagyhatalmi törekvései rovására engedni kényszerül és attól fél, hogy a mögötte álló tőkés monopóliumoknak és nacionalista híveinek csalódást okoz. Ha pedig a tábornok kitart nagyhatalmi ábrándjai, „algériai Algéria" elképzelése mellett, tovább élesedik a számára kilátástalan harc Algériában, és szembehelyezkedve a francia tömegek békeóhajával, tekintélye rohamosan tovább fog csökkenni. A szaharai olajban szintén érdekelt tengerentúli tőkés csoportok, amelyeknek különben sincs ínyükre a francia imperialisták hegemóniára törekvése a NATO-n belül, ezért figyelmeztetik a tábornokot: „De Gaulle tábornok feladata abban áll, hogy rávegye a franciákat (azaz a francia monopoltőkéseket és a francia nagyhatalmi törekvések többi hívét — Z. J. megjegyzése), fogadják el az elkerülhetetlent, tehát egy olyan független Algériát, amelyben az FLN-é a vezető szerep".[13] Az angolszász vezető körök a tábornok kalandorpolitikájának láttán nemcsak az olaj elvesztésétől, egyébtől is tartanak: de Gaulle hatalmának megingásától félnek. Minden ilyen megrázkódtatás — kivált a legutóbbi belgiumi események után — katasztrofális lehet a NATO-ra, az egész nyugati háborús szövetségi rendszerre. Ezért igyekeznek rábírni de Gaulle-t, hogy „fogadják el az elkerülhetetlent".

A de Gaullet a tárgyalásokra, Algéria igazi önrendelkezési jogának elismerésére kényszerítő belső erők nemzetközi támogatói természetesen nem az imperialista szövetségesek. Különösen az algériai szavazás eredménye, az FLN felhívásának sikere, az algériai nép hősiessége emelte a gyarmati uralom ellen. függetlenségükért küzdő más népek öntudatát, növelte az algériai nép iránti szolidaritást. Így az egyes afrikai országok képviselőinek januári casablancai értekezletén, majd ezt követőleg az ázsiai és afrikai nők kairói tanácskozásán elfogadott határozatok éles hangon ítélték el a francia imperializmus gaztetteit és Algéria tényleges függetlenségét követelve egyértelmű támogatásukról biztosítottak a hős algériai népet. A béke összes erői, a szocialista világtábor, a világ kommunista mozgalma, a nemzetközi munkásosztály, a nemzeti felszabadító mozgalmak, a háború ellen fellépő valamennyi ország és békeszerető ember a nemzetközi erőviszonyok kedvező alakulásával fokozottabban segítik az Algériában és Franciaországban a békéért küzdő belső erőket az egész világ békéjét veszélyeztető algériai háborús tűzfészek megszüntetésére. Algéria szabad lesz, mert a történelem menetét nem lehet megállítani.

Zilahi Judit

[13] A Le Monde 1961. január 11-i vezércikkének idézete a New York Times-ből.

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

A békés egymás mellett élésért

— N. Sz. Hruscsov beszédeinek gyűjteménye —

Aki kezébe veszi Hruscsov elvtársnak „A békés egymás mellett élésért" című, a Kossuth Könyvkiadó gondozásában megjelent gyűjteményes kötetét, talán elgondolkozik: mi indította a kiadót arra, hogy egyetlen év termését válogassa össze egy kötetbe? A kérdésre nem nehéz megtalálni a választ, hiszen feleletet ad a kötet címe is. Bár a könyv az 1959-es esztendőben különböző helyeken és alkalmakkor elmondott beszédeket és az ugyancsak 1959-ben megjelent cikkeket tartalmazza, a közreadott anyag jobbára a békés egymás mellett élés és a nemzetközi helyzet elvi és gyakorlati politikai problémáit világítja meg.

Az 1959-es év eseménydús esztendő volt. Az év elején zajlott le a Szovjetunió Kommunista Pártjának történelmi fontosságú XXI. rendkívüli kongresszusa. Az esztendő bővelkedett magasszintű tárgyalásokban és látogatásokban. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: 1959-ben Moszkvában járt Macmillan angol miniszterelnök, Etiópia császára és több más neves államférfi. Hruscsov elvtárs ellátogatott (időrendi sorrendben) a Német Demokratikus Köztársaságba, Albániába, két ízben járt hazánkban, megfordult Lengyelországban és eleget tett Eisenhower akkori elnök meghívásának: világtörténelmi és világpolitikai szempontból nagy fontosságú utazást tett az Amerikai Egyesült Államokban. Üzenetet intézett Adenauerhez, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjához és cikket írt a Foreign Affairs, az amerikai külügyminisztérium folyóirata számára. Az említetteken kívül meglátogatta a Szovjetunió több vidékét, és beszélgetést folytatott a Szovjetunióba látogató különböző politikai delegációk tagjaival. Utazásai alkalmával politikailag nagy fontosságú és az egész világ számára emlékezetes nyilatkozatokat tett. Maga ez a felsorolás is mutatja, hogy Hruscsov elvtárs 1959. évi beszédeiben és cikkeiben a dolog természeténél fogva vörös fonálként kellett végighúzódniok a békés egymás mellett élésre vonatkozó fejtegetéseknek.

A kötetben közreadott megnyilatkozások emellett kristálytisztán mutatják meg az 1959-es esztendő jelentőségét az utóbbi

négy-öt év világpolitikai fejlődésében. Lehet-e, szabad-e, helyes-e egy naptári évet valamifajta történelmi periódus rangjával felruházni? Általában nem, jelen esetben azonban mindenképpen. Az 1959-es év követte 1956—1958-at és megelőzte 1960-at, ebben van a jelentősége. 1956, majd 1957 és 1958 volt ugyanis az a három esztendő, amikor a nemzetközi, és elsősorban az amerikai imperializmus ismét megpróbálta, hogy a vegsőkig kiélezze a nemzetközi helyzetet. Erre igyekezett felhasználni az általa szervezett és támogatott magyarországi ellenforradalmat, a Szuezi-csatorna államosítását. 1957-ben és 1958-ban a Közép-Keleten beavatkozással próbálkozott, sőt háborúk, legalábbis helyi háborúk kirobbantásával is. E három esztendőben azonban nemcsak ez történt. 1957-ben Moszkvában lezajlott a kommunista és munkáspártok értekezlete, amely újból leszögezte, hogy a szocialista világrendszer kialakulásával létrejött új világpolitikai erőviszonyok közepette nem elkerülhetetlen többé a háború. Megjelennek az égen az első szovjet szputnyikok, a világ első szputnyikjai, és nyilvánvalóvá válik, hogy a katonai fölény is a Szovjetunióé. Mindez, majd az SZKP XXI. kongresszusán újból meghirdetett békepolitika gondolkodásra készteti a kapitalista világ vezetőit. Három esztendő jeges dermedtsége után mintha olvadni kezdene, s az említett látogatások után feltűnik a politikai láthatáron az 1960-as csúcsértekezlet. Ez mind egyetlen év néhány hónapjába sűrűsödik össze. Íme, ezért nevezhető 1959 bizonyos mértékig szakasznak a világpolitikában. Meg azért is, mert utána újabb változás következett: az U—2-es, majd az RB—47-es kémrepülőgépek provokációja, a csúcsértekezlet meghiúsulása és a helyzet ezzel járó újabb kiéleződése. Természetesen nem véletlenül következett ez be, hanem azért, mert az amerikai háborús körök még az enyhülés puszta kilátását is soknak találták.

Ma már mind 1959-en, mind pedig 1960-on túl vagyunk, nemcsak naptárilag, hanem politikailag is. Rá visszatekintve azonban világosan kell látnunk a nemzetközi helyzet alakulásának, a béke és a háború erői közt folyó harcnak a hullámhegyeit és hullámvölgyeit, annál is inkább, mert ilyen hullámzások lehetnek és valószínűleg lesznek még a jövőben is. Helyes volt tehát, hogy a Kossuth Könyvkiadó az említett összefüggéseket világosan látva, közreadta az igényes kiállítású és gazdag tartalmú kötetet.

Szerencsésnek mondható, hogy a kötet első helyén a XXI. kongresszuson elmondott előadói beszédnek a szocializmus és a kapitalizmus gazdasági versenyére és a mai nemzetközi helyzetre vonatkozó része szerepel. Hruscsov elvtárs ugyanis beszámolójának e részében mélyrehatóan foglalkozott a szocialista világrendszer országainak fejlődésével, összehasonlította azt a kapitalista világban végbemenő fejlődéssel, feltárta a két világrendszer erőviszonyait, s a kommunizmus, valamint a szocializmus építésének perspektíváiból kiindulva, megmutatta az erőviszonyok további alakulásának útját. Áttekintette az akkori nemzetközi helyzet valamennyi lényeges kérdését, az akkori nemzetközi kapcsolatok állapotát, foglalkozott a második világháború utáni világpolitikai

fejlődés maradandó fontosságú kérdéseivel, így a nemzeti függetlenségi mozgalmakkal, a német kérdéssel és a leszereléssel. Részletesen és behatóan elemezte az Amerikai Egyesült Államok imperialista vezető köreinek politikáját és az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolatát. Az elemzés alapján levonta azt a történelmi fontosságú következtetést, hogy a Szovjetunió és a többi európai és ázsiai szocialista ország gazdasági terveinek megvalósítása „reális lehetőségeket teremt a háborúnak, mint a nemzetközi kérdések megoldását szolgáló eszköznek a kiküszöbölésére". (18. old.)

Megtalálható a beszámolóban ennek a nagy fontosságú következtetésnek a részletes indokolása is. Hruscsov elvtárs megállapítja, hogy a nemzetközi helyzet gyökeresen akkor változik majd meg, ha a szocialista országok együttesen a világ ipari termelésének több mint a felét állítják elő. Addigra tovább növekednek a béke erői az egész világon, nem utolsósorban úgy, hogy a gyarmati elnyomás alól felszabaduló újabb országok népeivel gyarapíthatják soraikat. Az így létrejövő új erőviszonyok még a legkeményebbfejű imperialistákat is meggyőzik majd a háborúval való próbálkozás teljes hiábavalóságáról. A békeszerető népek, a szocializmus táborának erejére támaszkodva, ebben a helyzetben kényszeríteni tudják majd az imperialistákat, hogy lemondjanak világháborús terveikről. Így — állapítja meg Hruscsov elvtárs —, ha nem is feledkezünk meg, mert nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy amíg fennáll az imperializmus, addig mindig akadnak kalandorok is, akik háborút kezdhetnek, „még a szocializmus világméretű győzelme előtt... reális lehetőség nyílik arra, hogy a társadalom életéből kiküszöböljük a világháborút." (19. old.)

Az idézett részek a békés egymás mellett élés perspektíváira vonatkoznak és azt mutatják meg, hogy rövidesen eljön az az idő, amikor végleg eltűnnek a háborúk az emberiség életéből. Foglalkozik azonban Hruscsov elvtárs azzal is, hogy ma, napjainkban van-e lehetőség a háború elkerülésére. A XXI. kongresszus is megerősítette azt a megállapítást — amelyet már a XX. kongresszus, majd a kommunista és munkáspártok 1957. évi Moszkvai Nyilatkozata leszögezett és amelyet a kommunista és munkáspártok 1960. évi Moszkvai Nyilatkozata újból megerősített —, hogy a világpolitikai erőviszonyok, közöttük nem utolsósorban a Szovjetunióban kifejlesztett tudományos és technikai vívmányok már most lehetővé teszik a háború megakadályozását. A világ békére vágyó tömegeinek tehát nem kell addig várniok a békére, amíg a szocializmus gazdaságilag is túlsúlyba kerül. Már ma is abban a szilárd hitben küzdhetnek a békéért, hogy a népek száz- és százmillióinak szoros összefogásával le lehet fogni az imperialista agresszorok kezét. Hruscsov elvtárs egyébként nemcsak a XXI. kongresszuson elmondott előadói beszédében, hanem máskor is, minden adódó alkalommal óvott és óv attól, hogy az imperialistákat illetően bármiféle illúziókat tápláljunk. Lipcsében a IX. össznémet munkáskonferencián például hangsúlyozta, hogy a világhelyzet változott meg, nem pedig az imperialisták étvágya csökkent. „A mai helyzet marxis-

ta—leninista elemzése alapján az a véleményünk, hogy a háború ma nem elkerülhetetlen. Nem azért, mert az imperialisták okosabbá vagy jobbá váltak, hanem azért, mert gyengébbek lettek. mert a béketábor ma erősebb, mint valaha." (103. oldal.)

A XXI. kongresszuson elhangzott előadói beszédnek a kötetben közölt részlete tehát mintegy elvi foglalatát adja a kötet egész anyagának, hozzásegítve az olvasót a gyűjteményben érintett más nemzetközi kérdések jobb megértéséhez.

Ma már az e kötetben közölt anyagok legfrissebbike is megközelítőleg másfél esztendős, de nagy részük még napi politikai értelemben is időszerű. Emellett hasznos az is, ha egyes, azóta túlhaladott részletkérdések előtörténetének jobb megismerése, vagy egyszerűen emlékeztetése végett lapozgatunk a kötetben. Ami pedig a nagyobb kérdéseket, a háború elkerülésének lehetőségét, a békés egymás mellett élés politikáját, a német kérdést, a leszerelést, vagy Kelet és Nyugat kereskedelmi kapcsolatait illeti — mégcsak bizonygatni sem kell a kötet tartalmának változatlan időszerűségét.

Hruscsov elvtárs 1959-ben, a Német Demokratikus Köztársaságban tett utazását, valamint Adenauer kancellárhoz írt üzenetét és levelét felhasználva, részletesen foglalkozik a háború utáni nemzetközi helyzet egyik legaggasztóbb problémájával, a német kérdéssel és annak részeként Nyugat-Berlin helyzetével. Mindaz, ami e megnyilatkozásaiban olvasható, sajnos, ma is aktuális. A német kérdés még mindig megoldásra vár. Ugyanígy megoldatlan Nyugat-Berlin helyzete is. A beszédekből és az üzenetekből kiviláglik a Szovjetuniónak a német kérdésben folytatott, az adott helyzetből kiinduló és a német nép érdekeivel messzemenően összhangban álló politikája. E politika lényege: megszüntetni azt a veszélyt, amely Európa és a világ békéjét a Német Szövetségi Köztársaságban újjáélesztett német militarizmus részéről fenyegeti, megkötni a német békeszerződést. A békeszerződés megkötésekor azonban arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy ma két német állam van és minthogy rendeletekkel, mechanikusan nem lehet egyesíteni őket, a két Németországgal külön-külön kell békeszerződést aláírni. A Német Demokratikus Köztársaság népétől ugyanis senki sem követelheti, hogy lemondjon szocialista vívmányairól, de a Német Szövetségi Köztársaság lakosságától sem követeli a Szovjetunió, hogy véget vessen a kapitalizmusnak, ha nem akar. A német kérdés gyökere ma éppen a két Németország társadalmi fejlődésének különbözőségében rejlik. A megoldást tehát csak az adott tények józan számbavételével lehet megközelíteni. Nem lehet megoldani a problémát addig, amíg a Nyugat egyoldalu engedményeket követel a szocialista világtól, maga pedig egy jottányit sem hajlandó engedni. A Német Demokratikus Köztársaság népének szocialista vívmányai megingathatatlanok. „Nem arra születtünk és nem azért élünk — mondotta ezzel kapcsolatban Hruscsov elvtárs —, hogy meghátráljunk a kapitalizmus előtt." (113. old.)

A német kérdés egeszének rendezésénél is sürgősebb Nyugat-Berlin helyzetének rendezése. E kérdés megoldása azonban a német kérdés egészétől függetlenül

is elképzelhető. Pusztán az kell hozzá, hogy a három nyugati hatalom fogadja el a Szovjetunió javaslatát, s járuljon hozzá, hogy Nyugat-Berlin — társadalmi rendjének érintetlenül hagyásával — demilitarizált szabad várossá váljék, s ne legyen többé a nyugati hatalmak haditámaszpontja és kémközpontja a szocialista tábor testében. A Szovjetunió azonban, mint mindent, ezt a kérdést is a legnagyobb körültekintéssel kezeli, s elegendő időt hagy a Nyugatnak arra, hogy javaslatait fontolóra vegye.

Az Egyesült Államokban tett látogatását Hruscsov elvtárs felhasználta arra, hogy felszólaljon az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlésén. 1959. szeptember 18-án hangzott el az ENSZ-ben a Szovjetuniónak az általános és teljes, ellenőrzött leszerelésre, a hadseregek és a fegyverek maradéktalan megsemmisítésére vonatkozó javaslata, amelyet a népek osztatlan örömmel fogadtak. E szovjet javaslatot fogadta el a további leszerelési tárgyalások alapjául az ENSZ XIV. közgyűlése. A leszerelés kérdésével más beszédeiben is foglalkozik Hruscsov elvtárs. Ismételten rámutatott 1959-ben is arra a súlyos veszedelemre, amely az imperialisták által a világra kényszerített fegyverkezési hajszában rejlik. Említésre méltó az a megállapítása, hogy a Szovjetunió ma a katonailag és haditechnika szempontjából erősebb fél pozíciójáról javasolja a Nyugatnak a leszerelést. Ez maga mutatja, hogy a Szovjetunió nem azért akar leszerelést, mintha gyengének érezné magát, hanem elvi okokból, marxista—leninista politikájából, lenini külpolitikájából következően és az összes népek érdekében küzd a világháború elhárításáért.

Korunk többi nagy kérdése között megtalálható a kötetben a gyarmati rendszer bomlásának és a gyarmati népek felszabadulásának kérdése is. Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a XXI. kongresszus idején átmenetileg zavarok támadtak a Szovjetunió és az Egyesült Arab Köztársaság viszonyában; e kapcsolatok azóta régi visszatértek régi pályájukra, sőt jelentősen tovább javultak. Amit azonban Hruscsov elvtárs a volt gyarmati országok belső társadalmi kérdéseiről mondott, az ma is időszerű, olyannyira, hogy — más fogalmazásban, de tartalmát tekintve azonos módon — helyet kapott a kommunista és munkáspártok 1960. évi Nyilatkozatában is. Hruscsov elvtárs ugyanis kijelentette, hogy a gyarmati iga alól felszabadult országok csak akkor őrizhetik meg függetlenségüket, csak akkor fejleszthetik gazdaságukat, ha a nemzet minden alkotóerője összefog, nem pedig akkor, ha kormányaik a hirhedt kommunistaellenességnek és ezzel a nemzeti erők megosztásának veszélyes útjára lépnek. Ezért beszél a Moszkvai Nyilatkozat arról, hogy a volt gyarmati országokban nemzeti demokratikus államok kialakítására kell törekedni. 1959 óta ismét népek egész sora nyerte el állami függetlenségét. Kongó az az Kaszavubu, Mobutu példája szemléletesen mutatja, hogy a kommunistaellenesség szükségszerűen népellenességet, haladásellenességet jelent, és előbb-utóbb elkerülhetetlenül az imperializmus táborába vezet. Guinea, Ghana, a Mali Köztársaság vagy

Kuba példája viszont azt mutatja, hogy a függetlenségüket valóban féltőn őrző népek természetszerűleg a szocialista táborban látják legfőbb támaszukat.

Hruscsov elvtárs 1959-es utazásai közül vitathatatlanul az Amerikai Egyesült Államokban tett látogatása volt a legfontosabb. Mi sem mutatja jobban e látogatás fontosságát, mint az, hogy bár a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta negyvenkét esztendő telt el, a Szovjetunió kormányának vezetője csak most járt első ízben az Amerikai Egyesült Államokban. A látogatás tehát, a később bekövetkezett sajnálatos eseményektől függetlenül, messze túlnő az 1959-es esztendő keretein. Amerikában járva nem egyszer hangsúlyozta Hruscsov elvtárs, hogy a béke mindenekelőtt a világ két legerősebb államának, a Szovjetuniónak és az Amerikai Egyesült Államoknak jó vagy rossz viszonyától függ. A Szovjetunió miniszterelnökéről elmondható az, ami nem mondható el az Egyesült Államok akkori elnökéről: hogy nyílt szívvel, a megegyezés tiszta és becsületes szándékával készült a találkozóra. Hruscsov elvtárs Amerikában járva mindenütt büszkén beszélt a Szovjetunió eredményeiről és nyíltan hangoztatta azt a meggyőződését, hogy a jövő a szocializmusé, a kommunizmusé. Egyszersmind azonban beszédeinek minden mondatából sugárzott az amerikai nép iránti tisztelet, minden szavával a barátságot kínálta és minden módon azon igyekezett, hogy az Amerikai Egyesült Államok számára megkönnyítse a tárgyalásokat és a megegyezést.

Az amerikai út célja mindenekelőtt a két ország kapcsolatainak javítása és ezzel a nemzetközi helyzet feszültségének enyhítése volt. Joggal jelenthette ki az amerikai televízióban Hruscsov elvtárs, hogy „a Szovjetuniót, amelynek kormányát és népét képviselem, a béke és a népek közötti barátság megszilárdításának érdekei vezérlik. Minden erőfeszítést megtettünk és megteszünk a hidegháború megszüntetésére, országaink viszonyának megjavítására" (458. old.) Nem a Szovjetunión múlott, hogy a reményekkel biztató első lépést, az amerikai látogatást nem követte a két ország viszonyának további javulása. Az Eisenhower-féle amerikai kormány tette semmivé a kezdeti eredményeket az U—2-es kémrepülőgép provokációjával, a csúcsértekezlet meghiúsításával, az RB—47-es kémrepülőgép provokációval és a hidegháborús propaganda felszításával. Ezzel voltaképpen azt is világossá tette, hogy sem Hruscsov elvtárs meghívásakor, sem amerikai fogadása során nem vezérelték tiszta szándékok. Az amerikai nép azóta kimondta ítéletét a köztársaságpárti adminisztráció felett. Az Eisenhower-kormányt ért választási vereség okainak elemzése számos tanulsággal szolgálhat az azt követő demokratapárti kormány számára.

Az 1959. évi beszédek és egyéb megnyilatkozások — mint említettük — azért kínálkoztak egyetlen gyűjteményben való kiadásra, mert legtöbbjük korunk legnagyobb kérdésével, a békés egymás mellett éléssel foglalkozik. A két világrendszer, a szocialista és a kapitalista rendszer békés egymás mellett élésének szükségességét, lehetőségét, mód-

jait és formáit kimerítően világítják meg a kötetben közreadott anyagok.

„Szomszédunk tetszhet, vagy akár nem is tetszhet nekünk — írja Hruscsov elvtárs a Foreign Affairs-ben. — Nem vagyunk kötelesek barátkozni vele, vendégségbe járni hozzá. Ám egymás mellett élünk s mit tegyünk, ha se nekünk, se neki nincs kedve megválni megszokott helyétől és más városba átköltözni. Még inkább vonatkozik ez az államközi viszonyra. Ésszerűtlen dolog volna feltételezni, hogy sikerül majd annyi borsot törni a nem kívánatos szomszéd orra alá, hogy elhatározza: átköltözik valahová a Marsra, vagy a Venusra.

Mi hát a megoldás? Két kivezető út lehetséges. Vagy a háború — de a rakétatechnika és a hidrogénbomba korában a háború a legsúlyosabb következményekkel fenyeget minden népet —, vagy a békés egymás mellett élés. Akár kedves nekünk a szomszédunk, akár nem, nincs mit tenni, valahogy meg kell lennünk vele, mert egy bolygón élünk." (340—341. old.)

A békés egymás mellett élés azonban — írja ugyanitt Hruscsov elvtárs — „nem azt jelenti, hogy csupán magas falakkal elkerítik magukat egymástól (ti. az államok — D. I.), és kölcsönös kötelezettséget vállalnak, hogy a falon át nem dobálják meg egymást kővel és nem pocskondiázzák egymást". (343. old.) Nem, „... a békés egymás mellett élésből kifejlődhet és ki is kell, hogy fejlődjön egy békés versengés annak eldöntésére, hogy melyik rendszer elégíti ki a legjobban az ember összes szükségleteit" (ugyanott).

A békés egymás mellett élés tehát éppen csak elkezdődik azzal, hogy a két rendszer háború nélkül megfér egymással. A háborúnélküliség még nem egészen ugyanaz, mint a béke. A békéhez az is kell, hogy amint a szocialista világ nem exportálja a kapitalista világba a forradalmat, a kapitalista világ se exportálja a szocialista világba az ellenforradalmat. Az is kell, hogy mindkét fél lemondjon a másik belügyeibe való beavatkozásról. Az is kell, hogy mindkét fél tiszteletben tartsa a másik társadalmi rendjét. Sőt — mint napjaink számos példája mutatja — az is kell, hogy az imperializmus ne igyekezzék elfojtani az elnyomott népek nemzeti függetlenségi harcát. Nem lehet békéről beszélni addig, amíg Algériában, Laoszban és Kongóban szabadságharcosok vére hull. Nem lehet szó békéről addig, amíg fegyverrel és terrorral próbáljak elnyomni a népek igazságos harcát.

És még ez sem minden. Mi nemcsak békére törekszünk, hanem arra is, hogy jó kapcsolatok legyenek a két rendszer között. A Szovjetunió és a többi szocialista ország kész a kapitalista rendszer országaival való kulturális és tudományos együttműködésre, szívesen vállalkozik művészcserére, tudományos tapasztalatcserére, diákcserére, örömmel üdvözli, ha a két világ sportolói nemes vetélkedésben összemérik erejüket.

Még fontosabbnak tartja a Szovjetunió és az egész szocialista világ, hogy fejlődjenek a két rendszer kereskedelmi kapcsolatai. Ez ma már annál is inkább lehetséges, mert az elmúlt esztendők bebizonyították, hogy

a kereskedelmi elzárkózásnak semmi értelme nincsen. Hruscsov elvtárs az Atlanti Szövetség országai által alkalmazott és mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok által szorgalmazott embargóról szólva kijelentette: ezzel ártani akartak nekünk, de ehelyett „kényszerítettek bennünket, hogy gyorsabban mozogjunk és lehetőségeket keressünk arra, hogy saját országainkban — a szocialista országokban — bővítsük és növeljük az összes szükséges cikkek termelését. Kénytelenek voltunk anyagi és szellemi erőinket azoknak a műszaki problémáknak a megoldására mozgósítani, amelyek még megoldatlanok voltak, és sikeresen meg is birkóztunk e feladattal... A díszkriminációs politika azoknak az országoknak okoz nagyobb károkat, amelyeknek vezető körei ilyen politikát folytatnak. Szélesebb látókörű üzletemberek és közgazdászok már régebben is látták e politika képtelen voltát. Ma viszont, ahogy mondani szokták, még a vak is látja — különösen a szovjet szputnyikok felbocsátása után" (89. old.). Kevesen vitatják ma már azt, hogy a kelet—nyugati kereskedelem legalább annyira (ha nem inkább) érdeke a nyugati tőkéseknek, mint a szocialista világnak.

Hruscsov elvtárs minden beszédéből sugárzik az a meggyőződés, hogy a szocializmus békés versenyben is győzedelmeskedik a kapitalizmuson. Nemcsak azért ellenezzük tehát a háborút, mert meg akarjuk óvni az emberiséget az azzal járó szenvedésektől, hanem azért is, mert a szocializmus győzelméhez nincsen szükség háborúra. A két rendszer békés versenyének kimenetele eldöntheti és kétségtelenül el is dönti majd, hogy a kettő közül melyik nyújt több szabadságot, melyik biztosítja az emberi jogok teljességét, melyik teszi inkább lehetővé az egyéniség igazi kibontakozását, az egész társadalom boldogulását, melyik nyújtja a több kultúrát és az anyagi javak nagyobb bőségét. A szocialista világ eddigi eredményei és viharos tempójú fejlődése alapján joggal mondhatta Hruscsov elvtárs, hogy a szocializmus, a kommunizmus évről évre, hónapról hónapra nagyobb vonzerőt gyakorol majd a nem szocialista világ dolgozó tömegeire növekvő eredményeivel, és ezzel diadalmaskodik a kapitalizmuson. Így válik valósággá az a lenini jövendölés, hogy a szocializmus végső fokon a munka magasabb termelékenységével győz.

A könyvben talán alig szerepel, tartalmából azonban nyilvánvaló, hogy bár békés egymás mellett élésre törekszünk, ideológiai békét nem kötünk a kapitalizmussal. Fényes példái ennek a gyűjteményben szereplő beszédek. Hruscsov elvtárs a kapitalizmus fellegvárában sem mulasztotta el hirdetni a szocializmus igazságát, egyetlen alkalmat sem szalasztott el, hogy megcáfolja, kigúnyolja, nevetségessé tegye a szocialista társadalmi rendre szórt rágalmakat. Nyugaton szemrehányóan állapították meg egyesek, hogy az Amerikában tett utazás voltaképpen roppant méretű agitációs körút volt, hiszen a szónok nemcsak nemzetközi kérdésekről beszélt, hanem a szocialista rendszer előnyeit is hirdette. De ha a kapitalizmus Amerikában valóban annyira

rendíthetetlen és az amerikai dolgozó nép valóban olyan érzéketlen a szocializmus eszméi iránt, mint azt a burzsoázia tollnokai állítják, akkor miért kell félniök Hruscsov elvtárs agitációjától, bármilyen magával ragadó is?

A könyv világosan mutatja a Szovjetunió lenini külpolitikáját, s maguk az egyes beszédek, cikkek és üzenetek is a szovjet diplomácia ragyogó fegyvertényei. Ha lenne olyan ember a világon, aki semmit sem tud a világpolitikáról, a szocializmusról és a kapitalizmusról — ebből a könyvből az is megtanulhatná: melyik oldalon állnak az emberiség jobb jövőjéért küzdő erők, kik azok, akik nemcsak szavakkal, de tettekkel is küzdenek a békéért. Sok szó esik a könyvben a munkásosztály és a kommunista pártok történelmi szerepéről, történelmi elhivatottságáról is. Mélységes meggyőződéssel jelentette ki Hruscsov elvtárs a XXI. kongresszuson, hogy „senki sem harcol nagyobb odaadással és állhatatossággal a gyarmati elnyomók ellen, mint a kommunisták. Az imperializmus ellen vívott harcban nincsenek szilárdabb erők a kommunizmus erőinél. Nem véletlen, hogy az imperialisták a kommunista mozgalom ellen harcolnak a legkíméletlenebb eszközökkel" (26. old.).

Bár Hruscsov elvtárs 1959-ben főként a külföldet járta és így a dolog természeténél fogva főként nemzetközi vonatkozású kérdésekkel foglalkozott, jutott ideje arra is, hogy ellátogasson a Szovjetunió néhány vidékére. Vesenszkaja faluban, Solohov lakóhelyén, majd a vlagyivosztoki, a krasznojarszki és a novoszibirszki nagygyűlésen részletesen foglalkozott a Szovjetunió belső helyzetével, a párt- és a kormány munkájával, az ipar, a mezőgazdaság, a kultúra problémáival, a kommunizmus építésének kérdéseivel.

Hazánk 1959-ben két ízben is vendégül látta N. Sz. Hruscsov elvtársat. Első látogatásakor, az év júniusában, Albániából visszatérőben két napot pihent hazánkban, de ekkor is szakított magának időt arra, hogy külpolitikai kérdésekre válaszoljon a magyar sajtó munkatársainak. November végén és december elején megtisztelte jelenlétével pártunk VII. kongresszusát és ott elmondott beszédével, valamint a Ganz-MÁVAG gyárban elhangzott beszédével nagy segítséget nyújtott pártunknak. Itt hangzott el az a minden kommunista számára megszívlelendő intelem, hogy „ha a nép egyszer a pártra bízta az ország vezetését, ez nemcsak hogy nem menti fel vezetőit a tömegkapcsolatok erősítéséről való gondoskodás alól, hanem éppen ellenkezőleg, arra kötelezi őket, hogy különösen érzékenyek legyenek a tömegek megnyilvánulásai iránt, állandóan a gyakorlatban ellenőrizzék a párt politikájának helyességét". (583. old.) Bár nem Magyarországon, hanem Lipcsében, a IX. össznémet munkáskonferencián hangzott el a következő mondat, mégis ide írjuk, mert nemcsak a Német Demokratikus Köztársaság társadalmi rendjének „törvényességét" vitatóknak válaszol, hanem azoknak a burzsoá politikusoknak és újságíróknak is, akik az egekig magasztalták a magyarországi ellenforradalmat. „Ha a burzsoá világ valamely jelen-

séget törvénytelennek minősít, ez csak annyit jelent, hogy a burzsoázia így ítéli meg a szóban forgó jelenséget" (99. old.). A mi esetünkre vonatkoztatva azt jelenti ez, hogy nem a burzsoázia véleménye dönti el, „törvényes dolog" volt-e az ellenforradalom leverése, vagy sem.

A könyvben közreadott beszédek és cikkek 1959-ben, tehát az 1957-es és az 1960-as Moszkvai Nyilatkozat közötti időben hangzottak el vagy íródtak s minden soruk, minden szavuk a legteljesebb összhangban van mindkét nyilatkozat tartalmával. Minden beszédet és cikket a tartalom gazdagsága, a mondanivaló világossága és a nyelvezet rendkívüli egyszerűsége jellemez. Hruscsov elvtárs minden szavát és minden sorát megérti a legegyszerűbb ember is. Mindenkit megragad stílusának elevensége, képgazdagsága, bölcs humora. Mindenkit lenyűgöz a mindent átfűtő, átforrósító, igaz kommunista meggyőződés. „A békés egymás mellett élésért" című könyv mindig sokat forgatott olvasmány lesz a nemzetközi kérdések iránt érdeklődő kommunisták és pártonkívüliek kezében.

Darvasi István

Pataky Dénes: A magyar rajzművészet

Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1960

Szép könyvvel örvendeztette meg a képzőművészet kedvelőit a Képzőművészeti Alap kiadóvállalata, amikor díszes külsejű kiadványban összegyűjtötte a magyar rajzművészet legszebb alkotásait. A könyv 191 művet mutat be a XII. századvégi ismeretlen mester „Levétel a keresztről" c. miniummal színezett tollrajzától kezdve egyik legkiválóbb grafikusművészünk, Hincz Gyula „A béke" című 1959 keletű ceruzarajzáig. Úttörő kezdeményezés: meghatározott képzőművészeti műfaj — a jelen esetben a rajzművészet — legelső emlékeitől indulva a legújabb eredményekig együtt mutatni meg a magyar művészetnek a mostoha sors miatt fehér foltokkal tarkított, ám mégis gazdag fejlődését; megpróbálni kitapintani a korszakok stíluseltérésén túl is jelentkező azonos jellemvonásokat, a fejlődésnek a sajátosságait.

A 191 lap olyan művészeti kultúráról tanúskodik, a remekművek olyan tárházát mutatja, hogy a könyv minden olvasója előtt nyilvánvalóvá válik: a rettentő nehéz történelmi és társadalmi körülmények ellenére is kifejlődött a sajátos mondanivalójú, a leghaladottabb európai stílusirányok eredményeit magábaszívó, s mégis önálló formanyelvű magyar művészet. Markó Károly ragyogó tájképvázlata, Brocky Károly „Balkon korlátjára támaszkodó fiú"-ja, Barabás Miklós friss akvarell-tájai, Székely Bertalan nagyszerű vajdahunyadi falikép terve, Zichy briliáns rajztudású

illusztrációi, Munkácsy „Fasor"-a, Szinyei és Ferenczy tanulmányrajzai, Mednyánszky „Katonavonat"-ja, Rippl tusrajzai, Nemes Lampért, Uitz Béla drámaian monumentális lapjai, Szőnyi gyönyörű „Parasztszekere", Egry „Önarcképe" és „Kiderül" című pasztellja, a reneszánsz szépséget újrateremtő Ferenczy Béni rajzok, Derkovits 1929-es keletű lenyűgöző „Önarcképe", Barcsay tanulmányrajzai, és folytathatnánk a felsorolást — nemcsak a magyar művészet gyöngyszemei közé tartoznak, hanem az egyetemes művészettörténet értékmérőivel is mérhetők. Ha más érdeme nem is lenne e könyvnek, mint az említett s a még jó néhány hasonlóan becses mű reprodukálása — már akkor is örömmel üdvözölhetnénk. Ám, mint említettük, a könyv nemcsak szép rajzok gyűjteménye; nyomonkíséri a magyar rajzművészet fejlődését is, első kísérlet annak tudományos megalapozottságú összefoglalására, s a csúcsok mellett megmutatja azt a művészeti környezetet is, amelyből e remekművek megszülethettek. Ezért a válogatás szempontja nem pusztán az esztétikai értékelés volt, hanem a történeti fejlődés sokrétűségének az érzékeltetése is.

Pataky Dénes hű maradt a magyar művészettörténetben meggyökeresedett, egyébként vitatható, s külföldön nem is nagyon akceptált állásponthoz, amely az akvarellfestészet emlékeit is a rajzművészethez csatolta. A festett miniatúrákkal illuminált kódexeket és a pasztell-technikával készült képeket (az említett Egry képtől eltekintve, amely rajzossága miatt határterülethez tartozik) a festészethez tartozónak tekintvén nem tárgyalja, a grafikai műfajokat, tehát a sokszorosítási eljárással készülő, nem „egyedi" termékeket ugyancsak kirekeszti gyűjtéséből. A rajzok és akvarellek között nem választja el egymástól az önálló és a festmények vázlataként, krokiként, illusztrációként stb. készített műveket. Az akvarellek és az egyes festményekhez készített vázlatok bevonása a rajzművészet fejlődését még erősebb szálakkal köti a festészet fejlődéséhez. Így az előszó a magyar rajzművészet mellett — illetve attól elválaszthatatlanul — tárgyalja a festészet fejlődését is; foglalkozik olyan mesterekkel is, akiknek csak a festészetben volt jelentős szerepük, rajz kevés vagy csak vázlat maradt fenn tőlük (például Madarász Viktor). E módszer az akvarell festészet bevonása miatt is szükségszerű, s tény, hogy a rajzművészet mindig is a szélesebbhátterű festészet függvénye volt, ám kissé elmosódik a határ azok között a művészek között, akiknek fő munkaterülete a rajz, és azok között, akik csak inkább tanulmány, vázlat készítésekor nyulnak e technikához. Ha az előszó, legalább utalás-szerűen foglalkozott volna a sokszorosító eljárások fő képviselőivel is, akkor a sajátos, tehát a festészettel összefüggő, de attól el is különülő rajzművészet problémái jobban kidomborodtak volna.

Pataky érdeme, hogy munkája tudományosan megalapozott, s ha a könyv elsősorban ismeretterjesztő célzatú is, az előszó sok olyan megállapítást tartalmaz, amelyet önálló tudományos kutatásból szűrt le, néhány megállapítását itt publikálja először stb. A szerző egyéni ízlése inkább csak az elmúlt félévszázad

termékeinek megválogatásában érvényesült. Pataky szerint „Szinyeitől indul el az a sajátosan magyar, külső hatások nélkül szervesen, önmagából, saját hagyományaira épülő művészet, mely Nagybányán, majd a posztnagybányaiakon át máig ível" (30. l.). E megállapítás szellemében az elmúlt évtizedekben dolgozó művészek közül az úgynevezett „posztnagybányaiak", tehát a Nagybánya-hagyományt közvetlenül továbbfejlesztő mesterek kapják a legtöbb helyet: elég csak Ferenczy Béni gyönyörű rajzai sorára utalni. Ennek ellenére a megállapítást kissé sommásnak tartjuk, mert — noha a Szinyei nevével fémjelzett irány is jócskán olvasztott magába külső hatásokat — csakugyan nemzeti festészetünk egyik legvonzóbb fejezetét alkotta meg, amely máig is élő ága a magyar képzőművészetnek, s hatott a más célkitűzésű művészekre is. De mellette más irányú művészeti fejlődés is megfigyelhető, amely ugyancsak önálló és sajátosan magyar — elég csak a Munkácsy művészetéből eredő, a szakirodalomban „romantikus realistáknak" keresztelt alföldi festők munkásságára utalni. Kétségkívül az ide tartozók általában kevés önálló rajzot készítettek, de Pataky megállapítása nemcsak a rajzművészetre vonatkozott, hanem a festészetre is. Persze ezeket az irányokat nem egymással szembehelyezve kell szemügyre venni, hisz lényegében egyazon törzsről fakadt ágai a magyar festészetnek. Ha említjük, csak azért tesszük, mert Pataky megállapítását még néhány vele rokon követi, s a válogatás szempontjainak a megértéséhez is itt leljük meg a kulcsot.

Pataky Dénes Zichyvel és a „Nyolcak" művészeivel kapcsolatban is megemlíti a látvány és a téma, illetve a látvany és az előzetes elvi szándék, a prekoncepció viszonyát. Zichyről megjegyzi, hogy „alkotásaiban a témából s nem a látványból indult ki" (24. l.) ,a „Nyolcak"-ról pedig „Nem a látványból, hanem elvekből indultak ki, a vizuális kapcsolatot náluk a program helyettesítette. A látvány szépsége elsikkadt műveikben, gyakran erős torzításnak adva helyet, mely torzítás a forma kiemelésének érdekében oly mérvű volt, hogy már magát a formát is szétroncsolta" (41. l.). Mindkét megállapításban sok az igazság — ám a megfogalmazás félreértésre is adhat okot. A festészet és a rajzművészet vizuális művészet, ezért magától értetődik, hogy a látvány szuggesztív, konkrét volta perdöntő, ám hogy miből indul el a művész, mi az érzéki látványélmény és a prekoncepció viszonya, az koronként, stílusonként és alkotókként más és más, és hibáznánk, ha az impresszionizmus tiszta-látvány esztétikai kategóriájával mérnénk a más esztétikai szándékkal alkotott műveket. Így például a „Nyolcak" művészeinek és a belőlük sarjadzó drámai irány, Uitz Béla és Nemes Lampért alkotásainak a látványhoz való viszonya más, mint a kortárs nagybányai stílusé, amelynek fő jellemvonását Pataky „a látvány szépsége előtti áhitat"-ban látja. Kétségkívül hiányzik műveikből a látvány varázsos frissesége, a szépség keresése — viszont a nagybányaiaknál nem leljük meg azt a drámát, logikus képépítési szándékot, monumentalitást, amely amazok műveit jellemzi. Nem vé-

letlen, mint azt Pataky is írja, hogy a „Nyolcak" és az ő nyomukon induló művészek közül kerültek ki a Tanácsköztársaság festői. A posztnagybányai mestereknél is a látvány friss visszaadását dicséri Pataky, például Szőnyiről megjegyzi: „A mű megkapó, áhitatot keltő hatását még fokozza, hogy érezni rajta a művész meghatódottságát a látvány szépsége felett és örömét, hogy ezt a szépséget festékkel és ecsettel újra tudja teremteni" (45. l.) — s ennek megfelelően a mai vezető mesterek között is kiemelkedő helyet szán az elsősorban látványszépséget jelenítő mestereknek, mint Szentiványi Lajos és Bartha László. Kétségkívül az e megállapításokban is megnyilvánuló esztétikai álláspont befolyásolta Pataky válogatását is, s ezért hiányolunk néhány művészt vagy szeretnénk néhánytól többet. elsősorban olyanoktól, akiknek művészete szélesebbkörűen mutatta volna meg a nagybányai—posztnagybányai irány melletti útkereséseket. Szívesen láttunk volna többek között Hollósy „Tengerihántás" vagy a késői „Rákóczi-induló" vázlataiból: a nagybányaiak Kiss József illusztrációiból, hiszen ott nemcsak grisaillok voltak: Rippl nagyszerű aktjaiból; Pór Bertalan és Márffy elégtelenül szerepel: Pór párizsi rajzaiból, vagy Márffynak a Bedő-gyűjteményben levő remek lapjaiból feltétlenül kellett volna reprodukálni. (Általában hiányoljuk az egyik legszebb magyar rajzgyűjtemény, a Bedő-gyűjtemény remek anyagát!) Nagy István krétarajzaiból és Medgyessy ízes vázlataiból is kevés egy, s ha már több festmény-vázlat szerepel a reprodukciók között, szívesen láttuk volna Tornyai Juss-tanulmányai valamelyik öregasszony-vázlatát. Nemes Lampért, Dési Huber gazdagabb anyaggal szerepelhetett volna, a Derkovits válogatás sem elég szerencsés, Mészáros László pedig teljesen hiányzik. A fiatalabb generáció tagjai közül Ámos mellé odakívánkozik a szövegben említett Vajda Lajos egy rajza, s noha Pataky a zárszóban azt írja, hogy a kortárs rajzművészet vizsgálata „már inkább a kritikus, mint a történész feladata" (53. l.), azért — hiszen közölt néhány mai mestertől! — feltétlenül bővíthette volna a sort, akár az idősebb akár a fiatalabb nemzedék képviselői közül.

Szép a könyv külalakja is. Az egyszerűségében hatásos borítólapot Zala Tibor rajzolta. A reprodukciók legnagyobb része megfelelő, kár, hogy a színesek — néhány kivételtől eltekintve — hamisak. A könyv kezelését megnehezíti, hogy névmutató helyett csak tartalomjegyzék szerepel, s ebben önálló címszóként olvashatók olyan nevek is, akiktől képet hiába keresünk. A névmutató megoldotta volna a csak említett és a képpel is szereplő művészek elkülönítését. Az említett hiányosságok ellenére, végeredményben örömmel üdvözölhetjük az elmélyült eloszóval gazdagított, szép könyvet.

Németh Lajos

TARTALOMJEGYZÉK

BARANYI GYULA: Az SZKP XX. kongresszusa öt év mérlegén — 1
SIK ENDRE: Az ENSZ 15. közgyűlésének gyarmati vitájához — — 18
MOLNÁR JÁNOS: A felsőoktatás továbbfejlesztéséről — — — — 34
Irodalomkritikánk néhány fogyatékosságáról — — — — — — 50
K. NAGY SÁNDOR: A termelést fellendítő elosztási formák fejlesztése termelőszövetkezeteinkben — — — — — — — — 71

NEMZETKÖZI SZEMLE

Politikai tömegsztrájk Belgiumban (POLITISZ JANISZ) — — — 85
Baloldali előretörés az Angol Munkáspártban (LEHEL ARTUR) — — 93
De Gaulle algériai politikája veszélyezteti a békét (ZILAHI JUDIT) — 102

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

N. SZ. HRUSCSOV: A békés egymás mellett élésért (DARVASI ISTVÁN) — — — — — — — — — — — 113
PATAKY DÉNES: A magyar rajzművészet (NÉMETH LAJOS) — — 122

E SZÁM SZERZŐI:

BARANYI GYULA: történész; **SIK ENDRE:** külügyminiszter; **MOLNÁR JÁNOS:** miniszterhelyettes; **K. NAGY SÁNDOR:** az MSZMP K. B. tagja, a FM. Szövetkezetpolitikai Főosztályának vezetője; **POLITISZ JANISZ:** újságíró; **LEHEL ARTÚR:** közgazdász; **ZILAHI JUDIT:** újságíró; **DARVASI ISTVÁN:** az MSZMP K. B. Agit.-prop. osztályának helyettes vezetője; **NÉMETH LAJOS:** kandidatus, a Szépművészeti Múzeum munkatársa.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Fehér Lajos, Friss István. Háy László, Kállai Gyula (főszerkeszto), **Kiss Károly, Komját Irén** (felelős szerkesztő), **Molnár Erik, Nemes Dezső, Németh Károly, Orbán László, Szigeti József, Szirmai István.**

СОДЕРЖАНИЕ

ДЬЮЛА ВАРАНИ: XX съезд КПСС в свете итогов пяти лет — —
ЭНДРЕ ШИК: К прениям по колониальному вопросу на XV. сесии Генеральной Ассамблеи ООН — — — — — — — — — — *18*
ЯНОШ МОЛНАР: О развитии высшего образования — — — — *34*
О некоторых недостатках литературной критики в Венгрии — — — *50*
ШАНДОР К. НАДЬ: Формы распределения в производственных кооперативах, служащие подъему производства — — — — — *71*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Массовая политическая забастовка в Бельгии (ЯНИС ПОЛИТИС) — *85*
Наступление левого крыла в Английской Лейбористской Партии (АРТУР ЛЕХЕЛ) — — — — — — — — — — — *93*
Политика Де Голя в Алжире угрожает миру (ЮДИТ ЗИЛАХИ) — *102*

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Н. С. ХРУЩЕВ: За мирное сосуществование (ИШТВАН ДАРВАШИ) *113*
ДЕНЕШ ПАТАКИ: Венгерская графика (ЛАЙОШ НЕМЕТ) — — *122*

INHALT

GYULA BARANYI: Der XX. Parteitag der KPSU im Lichte fünfjähriger Erfahrungen — — — — — — — — — — *1*
ENDRE SIK: Zur Debatte der kolonialen Frage in der 15-ten Vollversammlung der Vereinten Nationen — — — — — — — — *18*
JÁNOS MOLNÁR: Über die weitere Entwicklung des Hochschulwesens — — — — — — — — — — — — — — *34*
Zu einigen Mangeln der Literaturkritik — — — — — — — — *50*
SÁNDOR K. NAGY: Produktionsfördernde Formen der Einkommensverteilung in den LPG — — — — — — — — — — *71*

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Politischer Massenstreik in Belgien (JANIS POLITIS) — — — — *85*
Vorstoss der Linken in der Britischen Arbeiterpartei (ARTUR LEHEL) *93*
Die Algerien-Politik De Gaulle-s gefährdet den Frieden (JUDIT ZILAHI) — — — — — — — *102*

BUCHBESPRECHUNGEN

N. S. CHRUSCHTSCHOW: Für friedliche Koexistenz (ISTVÁN DARVASI) — — — — — — — — — — *113*
DÉNES PATAKY: Ungarische Grafik (LAJOS NÉMETH) — — — *122*

SOMMAIRE

GYULA BARANYI: Le XX-ième congrès du PCUS à la lumière de cinq ans d'expériences — — — — — — — — — — — — 1
ENDRE SIK: Àpropos du débat colonial à la 15-ième Asseblée générale de l'ONU — — — — — — — — — — — — — 18
JÁNOS MOLNÁR: Le développement de l'enseignement supérieur — 34
Sur quelques insuffisances de la critique littèraire — — — — — 50
SÁNDOR K. NAGY: Nouvelles méthodes de partage des revenus stimulant la production des coopératives — — — — — — — 71

REVUES INTERNATIONALES

Grève politique au Belgique (JANIS POLITIS) — — — — — — 85
Renforcement de la gauche au Parti Ouvrier Britannique (ARTUR LEHEL) — — — — — — — — — — — — — 93
La politique algérienne du général mènace la paix (JUDIT ZILAHI) 102

COMPTS-RENDUS

N. S. CHRUCHTCHOV: Pour la coéxistence pacifique (ISTVÁN DARVASI) — — — — — — — — — — — — 113
DÉNES PATAKY: Mètres de la graphique hongroise (LAJOS NÉMETH) — — — — — — — — — — — — 122

CONTENTS

GYULA BARANYI: Five Years Since the Twentieth Congress of the CPSU — — — — — — — — — — — — — — — — 1
ENDRE SIK: On the Debate on Colonialism at the Fifteenth Session of the UN General Assembly — — — — — — — — — — 18
JANOS MOLNAR: On Continued Development of Higher Education 34
Some Deficiencies in Literary Criticism — — — — — — — — — 50
SANDOR K. NAGY: Forms of Distribution Promoting an Upsurge in Production on the Cooperative Farms — — — — — — — 71

INTERNATIONAL REVIEW

Political General Strikes in Belgium (JANIS POLITIS) — — — — 85
Advence of the Left in the Britisch Labour Party (ARTUR LEHEL) — 93
De Gaulle's Policy on Algeria threatens Peace (JUDIT ZILAHI) — — 102

CRITICISM AND BOOK REVIEWS

N. S. KHRUSHCHEV for Peaceful Coexistence (ISTVAN DARVASI) 113
DENES PATAKY'S Hungarian Drawing (LAJOS NEMETH) — — — 122

Ára 3,— Ft